

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

"Η αποδοχή και τα αποτελέσματα των αναπτυξιακών
προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην κοινωνική και
οικονομική ζωή της περιοχής της Λίμνης Πλαστήρα"

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ντυκέν Μαρί-Νοέλ
Φοιτήτρια: Χατζημανωλάκη Μαρίνα

Βόλος, Σεπτέμβριος 2003

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 2418/1
Ημερ. Εισ.: 09-10-2003
Δωρεά: _____
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΣΕ-ΔΑΠΦΠ
2003
ΧΑΤ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000070470

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο: "Η αποδοχή και τα αποτελέσματα των αναπτυξιακών προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην κοινωνική και οικονομική ζωή της περιοχής της Λίμνης Πλαστήρα" πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια φοίτησης στο Τμήμα Διαχείρισης Αγροτικού Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας κατά το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003.

Την διπλωματική εργασία επέβλεπε η καθηγήτρια Ντυκέν Μαρί-Νοελ, την οποία ευχαριστώ θερμά για τις συμβουλές και υποδείξεις της. Επίσης ευχαριστώ τον κ. Κορομπίλια Γεώργιο, από την Αναπτυξιακή Εταιρία Καρδίτσας (ΑΝΚΑ) για την προθυμία του να συνεργαστεί μαζί μου και για τα στοιχεία που μου παραχώρησε. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Τάτση Βασίλη και τον κ. Τάτση Άρη για την υποστήριξη που μου προσέφεραν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελίδα
<i>ΠΡΟΛΟΓΟΣ</i>	3
<i>ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ</i>	4
<i>ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ</i>	5
<i>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</i>	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ LEADER - ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ	10
1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
1.2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ LEADER	15
1.3. Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ LEADER II	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : "ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΔΟΧΗ" ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ	23
2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	23
2.2. ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	23
2.3. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	31
3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	31
3.2. ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	34
3.2.1. ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	35
3.2.2. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	37

3.2.3. ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	37
3.2.4. ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	39
3.2.5. ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	39
3.2.6. ΥΠΟΔΟΜΕΣ	40
3.2.7. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	41
3.3. ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ LEADER ΓΙΑ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	42
3.3.1. ΤΟ LEADER II ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	42
3.3.2. LEADER + ΓΙΑ ΤΗΝ ΛΙΜΝΗ ΠΛΑΣΤΗΡΑ	59
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η “ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ”	 64
4.1. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	65
4.2. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	68
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	 98
 <i>BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</i>	 101

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στη παρούσα Πτυχιακή εργασία θα ασχοληθούμε με το κοινωνικοοικονομικό θέμα της αποδοχής των αναπτυξιακών προγραμμάτων της Ε.Ε. από τους κατοίκους μιας περιοχής και πως επηρεάζει αυτή τα οικονομικά δεδομένα της.

Συγκεκριμένα θα ασχοληθούμε με την περιοχή της Λ. Πλαστήρα στην Καρδίτσα. Είναι περιοχή με ιδιαίτερο ενδιαφέρον αφού είναι ι-δαιτέρου κάλους, ορεινή, τα Α/Π παρουσιάζουν αυξημένη κινητικότητα και παρουσιάζει έντονη αντίθεση στην ανάπτυξη των διαφόρων περιοχών της. Στοιχεία που τα συναντούμε στο μεγαλύτερο μέρος του ελλαδικού χώρου.

Κορμός της παρακάτω εργασίας είναι μια **επιτόπια έρευνα** και ανάλυση των ευρημάτων αυτής, και η ανάλυση της υφιστάμενης κατάσταση στη περιοχή. Σε αυτά τα πλαίσια γίνεται αναφορά και σε άλλα παρεμφερή θέματα όπως η έννοια της **αποδοχής** και των **αναπτυξιακών προγραμμάτων**.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

	σελ
Πίνακας 1: Απογραφή και Μεταβολή του πληθυσμού	36
Πίνακας 2. Περιοχή εφαρμογής προγράμματος leader II	43
Πίνακας 3. Χρηματοδοτικά στοιχεία Σκέλους Β.	50
Πίνακας 4. Στοιχεία Έργων	50
Πίνακας 5. Έργα ανάλογα με τη χρήση	51
Πίνακας 6. Νέες θέσεις εργασίας	52
Πίνακας 7. Η επίδραση του Μέτρου 1 στην απασχόληση:	54
Πίνακας 8. Δράσεις Μέτρου3	55
Πίνακας 9. Θέσεις απασχόλησης	56
Πίνακας 10. Δράσεις για το Μέτρο 4	56
Πίνακας 11. Δράσεις για το Μέτρο 5	57
Πίνακας 12. Δράσεις για το Μέτρο 6	59
Πίνακας 13. Περιοχή παρέμβασης τοπικού προγράμματος Ν. Καρδίτσας	62

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

- **Ε.Ε**   **Ευρωπαϊκή Ένωση**
- **Α.Π**   **Αναπτυξιακά Προγράμματα**
- **Ο.Τ.Δ**   **Ομάδες Τοπικής Δράσης**
- **Κ.Π.Σ**   **Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης**
- **Κ.Α.Π**   **Κοινή Αγροτική Πολιτική**
- **Ο.Τ.Α**   **Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης**
- **ΑΝΚΑ**   **Αναπτυξιακή Εταιρία Καρδίτσας**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία 20 χρόνια, πολλές αγροτικές περιοχές της Ελλάδας ωφελήθηκαν από τα Αναπτυξιακά Προγράμματα (Α.Π.) ή και από Ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες όπως το Leader. Ορισμένες περιοχές όπως είναι η περίπτωση της Λίμνης Πλαστήρα έχουν αποκτήσει μεγάλη εμπειρία όσον αφορά αυτές τις παρεμβάσεις. Επομένως υπάρχει πραγματική δυνατότητα εξέτασης τόσο των επιπτώσεων αυτών των ΑΠ, όσο και ακόμα περισσότερο του βαθμού αποδοχής από τους ίδιους τους κατοίκους. Επομένως γίνεται προσπάθεια να απαντηθούν ερωτήματα που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των αναπτυξιακών προγραμμάτων και των πρωτοβουλιών όπως το Leader, στην πλήρη εφαρμογή τους και στην εκπλήρωση των μέτρων - στόχων τους.

Οι στόχοι των αναπτυξιακών προγραμμάτων αναφέρονται σε μετρήσιμα αποτελέσματα πάνω στο κοινωνικό σύνολο όπου εφαρμόζονται. Επίσης τα προγράμματα αυτά ως αναπτυξιακά, πέρα από τις κοινωνικές αλλαγές επιδιώκουν σύμφωνα με τους στόχους τους οικονομική ανάπτυξη και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων. Τα κοινωνικά και οικονομικά αποτελέσματα στην ζωή των κατοίκων της περιοχής γύρω από τη Λ. Πλαστήρα αποτελούν βασικό αντικείμενο της παρακάτω μελέτης.

Βασικός στόχος της εργασίας αυτής είναι η προσπάθεια ανάπτυξης μιας μεθοδολογίας βάση της οποίας γίνεται εφικτή η ανάλυση της συμπεριφοράς της τοπικής κοινωνίας απέναντι σε παρεμβάσεις που επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα την καθημερινή τους ζωή. Κεντρική ερώτηση είναι επομένως, σε πιο βαθμό η τοπική κοινωνία **συμμετέχει** στον σχεδιασμό και στην εφαρμογή των πρωτοβουλιών και σε πιο βαθμό τις **αποδέχτηκε**.

Μια απαραίτητη προϋπόθεση για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων καθώς και η εκπλήρωση των στόχων τους είναι η πραγματική κοινωνική αποδοχή. Επομένως στην παρούσα

εργασία προτείνεται να διερευνηθεί το κατά πόσον τα προγράμματα αυτά έχουν τύχει αποδοχής στην περιοχή της Λ.Πλαστήρα

Η περιοχή που επιλέχθηκε για την ερευνά είναι η Λ. Πλαστήρα στο νομό Καρδίτσας και πιο συγκεκριμένα, η ζώνη που εκτείνεται περιφερειακά της τεχνητής λίμνης του ποταμού Ταυρωπού. Είναι μια περιοχή χωρίς ανεπτυγμένο αστικό περιβάλλον, αποτελούμενη από ορεινούς όγκους, που σε συνδυασμό με την λίμνη δημιουργούν περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλους.

Οι λόγοι για την επιλογή αυτής της περιοχής είναι οι εξής: Αποτελεί μια από τις πιο χαρακτηριστικές περιοχές παρέμβασης του Leader, με σημαντική ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού. Παρατηρείται και έντονη δραστηριότητα της αναπτυξιακής εταιρίας ΑΝΚΑ, η οποία είναι από τις πιο παλιές στο χώρο και έπαιξε κεντρικό ρόλο σε όλη την πρόσφατη πορεία της περιοχής μελέτης. Εφόσον οι παρεμβάσεις έχουν αρχίσει στην περιοχή εδώ και 10 χρόνια υπάρχει πραγματική δυνατότητα αξιολόγησης τόσο της πορείας των προγραμμάτων όσο και των επιπτώσεων τους. Ως εκ τούτου παρουσιάζει ενδιαφέρον για την μελέτη της αποδοχής και των αποτελεσμάτων των ΑΠ σε κοινωνικούς και οικονομικούς τομείς της περιοχής.

Η πτυχιακή εργασία αποτελείται από τα εξής κεφάλαια:

Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στο "Θεωρητικό Πλαίσιο". Σε μια πρώτη φάση διερευνάται ο ρόλος των Αναπτυξιακών Προγραμμάτων, μέσω του παραδείγματος της πρωτοβουλίας Leader. Ειδικότερα παρουσιάζεται όλη η πορεία και εξέλιξη της πρωτοβουλίας αυτής, η λογική της και οι στόχοι της, ενώ δίνεται έμφαση στο ρόλο και στην σημασία των φορέων που ανέλαβαν την υλοποίηση αυτών των παρεμβάσεων. Σε μια δεύτερη φάση, γίνεται προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας της κοινωνικής αποδοχής. Η έννοια αυτή έχει αναπτυχθεί σχετικά πρόσφατα όταν πραγματικά διαπιστώθηκε ότι, ένα από τα κύρια προβλήματα της ομαλής και αποτελεσματικής εφαρμογής των προγραμμάτων, ήταν η έλλειψη **συμμετοχής** του ντόπιου πληθυσμού στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση τους. Σήμερα πλέον έχει αναπτυ-

χθεί μια επιστημονική συζήτηση γύρω από αυτές τις σημαντικές έννοιες , τόσο από άποψη θεωρητική όσο και από ουσιαστική άποψη για την υλοποίηση των προγραμμάτων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η "Υφιστάμενη Κατάσταση της Λ. Πλαστήρα", με αναφορά στα δημογραφικά , κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά και στις υποδομές των χωριών της περιοχής. Επίσης γίνεται παρουσίαση της πρωτοβουλίας Leader που υπήρξε ο μοχλός ανάπτυξης της περιοχής.

Δεδομένου ότι το θέμα της αποδοχής από την τοπική κοινωνία αποτελεί το κεντρικό ζητούμενο της παρούσας εργασίας, επιχειρήθηκε η αξιολόγηση της αποδοχής αυτής. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για τον σκοπό αυτό , βασίζεται σε μια έρευνα πεδίου με την χρήση ερωτηματολογίου που απευθύνθηκε σε κατοίκους της γύρω περιοχής της Λίμνης.

Στην συνέχεια, μετά από σύντομη παρουσίαση της μεθοδολογίας , γίνεται “εκτίμηση του σημερινού βαθμού αποδοχής” ,σύμφωνα με τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας. Στόχος της ανάλυσης είναι η διερεύνηση των δυνατοτήτων βελτίωσης του σημερινού βαθμού αποδοχής όπως αυτός εκτιμήθηκε στο πλαίσιο της επεξεργασίας των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Τέλος παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της μελέτης, ενώ γίνεται ταυτόχρονα κριτική στην μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε και με βάση αυτή γίνονται προτάσεις βελτίωσης της

Από την φύση του το θέμα της αποδοχής αφορά ένα κοινωνικό φαινόμενο, για το οποίο έγινε προσπάθεια όχι μόνο να εξεταστεί αλλά και να “μετρηθεί”. Για τον λόγο αυτό , έγινε επιτόπια έρευνα με την χρήση ερωτηματολογίου σε κατοίκους της περιοχής. Ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου αυτού αποτέλεσε μια δύσκολη ενέργεια δεδομένου ότι έπρεπε να περιέχει αρκετές πληροφορίες αλλά να είναι και όσο το δυνατόν σύντομο και περιεκτικό. Επίσης στην ίδια την επιτόπια έρευνα αντιμετωπίστηκαν ορισμένες δυσκολίες όπως η περιοχή έρευνας, που αποτελούνταν από επτά χωριά και ήταν αρκετά μεγάλη

σε έκταση. Μια δεύτερη δυσκολία ήταν το ότι έγινε κατά την θερινή περίοδο ,όταν υπήρχε σημαντική τουριστική κίνηση και οι ερωτηθέντες αντιμετώπιζαν πρόβλημα διαθέσιμου χρόνου για να απαντήσουν. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν έχουν γίνει παρόμοια ερωτηματολόγια και αυτό χαρακτηρίζει την έρευνα ως πραγματικά πρωτότυπη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ LEADER - ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πρωτοβουλία Leader αποφασίστηκε το έτος 1991 και αποτέλεσε την αρχή σε μια νέα προσέγγιση για την πολιτική της αγροτικής ανάπτυξης ή καλύτερα της ανάπτυξης του υπαίθριου χώρου. Το Leader I είχε εφαρμογή σε 27 Νομούς της Ελλάδας με ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Η πρωτοβουλία Leader II εφαρμόστηκε το 1994, και αποτελεί μια πιο γενικευμένη προσέγγιση, η οποία δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στον καινοτόμο χαρακτήρα των σχεδίων. Η συνέχεια του Leader II είναι το Leader +, με απώτερο στόχο να εξεταστεί το δυναμικό της κάθε περιοχής από τους φορείς με μια περισσότερο μακροπρόθεσμη προοπτική, για μια αειφόρο ανάπτυξη. Το Leader + θα δώσει ιδιαίτερα βαρύτητα στις εταιρικές σχέσεις και στα δίκτυα ανταλλαγής εμπειριών.

Στόχος των αναπτυξιακών προγραμμάτων Leader είναι να αναπτυχθεί το στοιχείο της καινοτομίας στις επενδύσεις προσαρμοζόμενο πάντα στις ανάγκες αλλά και στα ιδιαίτερα στοιχεία που συνδυάζει η εκάστοτε περιοχή.

Οι αγροτικές περιοχές που θα μπορούσαν να επιλέγουν για την εφαρμογή προγραμμάτων Leader θα πρέπει να έχουν τα εξής χαρακτηριστικά, τα οποία αποτελούν τελικά τα σημαντικά κριτήρια επιλογής:

- Έλλειψη θέσεων απασχόλησης
- Μείωση γεωργικών δραστηριοτήτων
- Γήρανση του πληθυσμού και εγκατάλειψη της περιοχής από τους νέους.
- Απομόνωση

- Εξαφάνιση δημόσιων υπηρεσιών (π.χ. ταχυδρομείο)
- Περιβαλλοντικά προβλήματα

Οι μελέτες που υποβάλλονται από τους φορείς και από τις ομάδες τοπικής δράσης για την έγκριση επιδότησης Leader πρέπει να κάνουν εμφανή την καινοτομία της προσέγγισης τους για την ανάπτυξη σε σύγκριση με τα άλλα προγράμματα του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και να αναφέρουν λεπτομέρειες για την εφαρμογή αλλά και για το περιεχόμενο των μέτρων.

Σαν πρόσθετο στοιχείο θα πρέπει να γίνονται σαφή τα αναμενόμενα αποτελέσματα για την αγροτική ανάπτυξη της περιοχής.

Ιστορική αναδρομή

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) ιδρύθηκε μετά το πέρας του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά με πρωτοβουλία της Γαλλίας την 9^η Μαΐου 1950 τέθηκαν τα πρώτα θεμέλια μιας ευρωπαϊκής ομοσπονδίας. Μέχρι και σήμερα είχαμε πέντε κύματα προσχωρήσεων νέων χωρών. Η Ευρωπαϊκή οικοδόμηση βασίζεται σε τρεις συνθήκες¹ με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, που υπεγράφη στο Μάαστριχτ στις 7/2/1992 να ακολουθεί κατά την οποία έγινε η μετονομασία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) σε Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Με την νέα συνθήκη αναπτύχθηκαν νέες μορφές συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών και δημιουργήθηκαν οι βάσεις για μια νέα πολιτική και οικονομική δομή.

Μεταξύ των κύριων στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι και η προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής προόδου, με τα χαρακτηριστικά μιας ενιαίας αγοράς, ενός κοινού νομίσματος, με την δη-

---

¹ Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα, (ΕΚΑΧ), Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ).

μιουργία απασχόλησης, την περιφερειακή ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος².

Μια από τις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι και η αγροτική ανάπτυξη, αφού εμφανίζεται ως ο δεύτερος ακρογωνιαίος λίθος της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ). Η διατήρηση ζωντανών αγροτικών περιοχών θα έλθει μέσω της ανάπτυξης της οικονομίας τους αλλά και της αξιοποίησης των ειδικών πόρων που διαθέτουν.

Η ΚΓΠ παρουσιάζει μια ολοκληρωμένη πολιτική αγροτικής ανάπτυξης, που λαμβάνει υπόψη τις πολλαπλές ανάγκες του αγροτικού πληθυσμού, την περιβαλλοντική διάσταση αλλά και τις προσδοκίες της κοινωνίας. Αφού έχει αρχίσει να φαίνεται η σχέση μεταξύ γεωργίας και περιβάλλοντος, η νέα πολιτική αγροτικής ανάπτυξης έχει ως στόχους μεταξύ άλλων, την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών περιοχών ώστε στον πληθυσμό να εξασφαλίζεται η απασχόληση μαζί με ποιότητα ζωής, και την διαφύλαξη του περιβάλλοντος, του τοπίου και της αγροτικής κληρονομιάς των περιοχών. Όλοι αυτοί οι στόχοι εμπεριέχονται σε μια σειρά μέτρων προς όφελος της αγροτικής ανάπτυξης, αναλύοντάς την από οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική άποψη. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στους όρους αειφορία, πολυλειτουργικότητα και ανταγωνιστικότητα, που οδηγούν σε μια βιωσιμότερη αγροτική ανάπτυξη. Ως αειφόρος ανάπτυξη ορίζεται αυτή που καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τις δυνατότητες των μελλοντικών γενεών στην κάλυψη των δικών τους αναγκών. Ο όρος πολυλειτουργικότητα περιγράφει μια σχέση μεταξύ της αειφόρου γεωργικής δραστηριότητας, της περιφερειακής ισορροπίας, της διατήρησης του τοπίου αλλά και του περιβάλλοντος.

Η Ε.Ε. ενισχύοντας τις διαρθρωτικές πολιτικές μέσω των ταμείων, δίνει βάρος στις ευρωπαϊκές περιφέρειες και ιδιαίτερα στην τοπική ανάπτυξη. Η διάρθρωση των πολιτικών και πρωτοβουλιών της Ε.Ε. που συμβάλλουν άμεσα στους στόχους της περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης είναι, συνοπτικά:

Α) Τομείς Δράσης και πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) και άλλα συνοδευτικά μέτρα

Β) Διαρθρωτικές Δράσεις

Αποτελούνται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ε.Ε.

i) ΕΤΠΑ: για την διαπεριφερειακή συνεργασία, την περιφερειακή οικονομική καινοτομία, για τις αστικές συνοικίες σε κρίση, για την κοινοτική χωροταξία.

ii) ΕΚΤ: για την προώθηση της απασχόλησης

iii) ΕΓΤΠΕ: για τα πρότυπα πειραματικά έργα / ή για έργα επίδειξης πληροφοριών, και για την μελέτη διάδοσης πληροφοριών γενικότερα.

iv) ΧΜΠΑ: Μητρώο αλιευτικών σκαφών, για πρότυπες ενέργειες / έργα επίδειξης

v) ΤΑΜΕΙΟ ΣΥΝΟΧΗΣ: για τον τομέα των μεταφορών και του περιβάλλοντος

Γ) α) Εσωτερικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη
- Ενέργειες: Γεωργικές, Αλιεία, Μεταφορές, Περιφερειακές
- Κατάρτιση - Νεότητα - Πολιτισμός: εκπαίδευση, πληροφόρηση, κοινωνικές ενέργειες
- Ενέργεια - Περιβάλλον
- Προστασία Καταναλωτών - Εσωτερική Αγορά - Διευρωπαϊκά Δίκτυα: Βιομηχανία, Στατιστικές πληροφόρησης, Ενισχύσεις για ανοικοδόμηση

β) Κοινοτικές πρωτοβουλίες

Μεταξύ των πολλαπλών κοινοτικών πρωτοβουλιών, μπορούμε να αναφέρουμε τις πιο γνωστές όπως:

Interreg, Leader, Regis, Απασχόληση, Rechar, Resider, MME, URBAN, ADAPT, Konver RETEX, PESCA κ.α.

γ) Καινοτόμες ενέργειες (Γουσιος Δ.,2003)

Η πρώτη ΚΑΠ που ακολουθήθηκε από την χώρα μας, ήταν μετά την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση το έτος 1981. Η εντατικοποίηση της παραγωγής για την αύξηση των γεωργικών αποδόσεων ήταν η κύρια γραμμή της ΚΑΠ. Με το πρόσθετο στοιχείο των εγγυημένων τιμών, οι παραγωγοί των πεδινών και ημιορεινών περιοχών, εντατικοποίησαν την παραγωγή τους. Η ΚΑΠ οδήγησε τελικά σε μια άνιση κατανομή των κοινοτικών ενισχύσεων και δεν πρόσφερε καμία ουσιαστική βοήθεια στους παραγωγούς των ορεινών περιοχών. Τα πλεονάσματα που παρατηρήθηκαν στις γεωργικές αγορές και τα προβλήματα στο περιβάλλον από την εντατικοποίηση της γεωργίας οξύνουν το πρόβλημα της ανεπαρκούς ΚΑΠ, με αποτέλεσμα την αναμόρφωση της το 1992, με στόχους την προστασία της γεωργικής γης, του περιβάλλοντος και του αγροτικού τοπίου γενικότερα .

Το έναυσμα για την αναμόρφωση της ΚΑΠ ήταν και η ενδυνάμωση της διαρθρωτικής πολιτικής, η οποία είχε ως στόχους την βελτίωση των υποδομών και την διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων των αγροτικών περιοχών. Η διαρθρωτική πολιτική, της Ευρωπαϊκής Ένωσης ξεκίνησε από το 1988, με κεντρικό στόχο την αγροτική ανάπτυξη, μέσω οικονομικών δραστηριοτήτων μη - γεωργικών, με ενέργειες που οδηγούν στην προστασία του περιβάλλοντος και στην ανάδειξη του πολιτισμού, και με καινούργιες ιδέες για κατοίκηση και για τρόπους αναψυχής. Έτσι ο αγροτικός χώρος θα οδηγηθεί σε μια βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη με μέσα και μηχανισμούς που θα διαφοροποιούνται ανάλογα με τις περιοχές (ορεινές, απομονωμένες κτλ). (Leader, 1997). Ο αγροτικός χώρος, μετά τις νέες αντιλήψεις για ανάπτυξη, εκφράζεται ως υπαίθριος χώρος, ενσωματώνοντας με την διεύρυνση του τις νέες τεχνολογίες, την απασχόληση, το περιβάλλον, την πληροφόρηση κ.α.) (Γούσιος Δ., 2003).

Η Ελλάδα, ως χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συνδέει τις θεσμικές αλλαγές και τις διοικητικές μεταρρυθμίσεις της με τις πολιτικές της Ε.Ε. Το θεσμικό πλαίσιο για την τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τις αναπτυξιακές εταιρίες και τα διαρθρωτικά ταμεία για την τοπική ανάπτυξη (με εθνικές και κοινοτικές πρωτοβουλίες). Η υλοποίηση των κοινοτικών πλαισίων στήριξης και των κοινοτικών πρωτοβουλιών είναι τα αναπτυξιακά προγράμματα κάθε μορφής (interreg, leader, urban, equal κ.α.)

Στην συνέχεια της εργασίας θα ασχοληθούμε σε γενικές γραμμές με την κοινοτική πρωτοβουλία Leader και ειδικότερα με το αναπτυξιακό πρόγραμμα Leader II, αφού αυτό ήταν που εφαρμόστηκε στην περιοχή της Λίμνης Πλαστήρα.

1.2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ LEADER

Η εφαρμογή του **Leader I** άρχισε το έτος 1991, και υλοποιήθηκε ακολουθώντας τα εξής μέτρα:

- Τεχνική υποστήριξη για την αγροτική ανάπτυξη
- Επαγγελματική κατάρτιση
- Προώθηση Αγροτουρισμού
- Μικρές επιχειρήσεις και βιοτεχνίες
- Επιτόπου αξιοποίηση και εμπορία γεωργικής, δασοκομικής αλλά και αλιευτικής παραγωγής
- Άλλα μέτρα
- Δημιουργία υποδομής στους φορείς υλοποίησης του προγράμματος

Για την υλοποίηση των αναπτυξιακών προγραμμάτων, δημιουργήθηκαν κάποιες νέες εταιρίες, με στόχο την προώθηση των προγραμμάτων, οι λεγόμενες Αναπτυξιακές Εταιρίες.

Η εφαρμογή του προγράμματος Leader I συνάντησε αρκετές δυσκολίες, που οφείλονταν κυρίως στις ελλείψεις λόγω εμπειριών. Οι

Ομάδες Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ) ήταν νέες εταιρίες, που δεν είχαν διαχειριστεί ξανά ευρωπαϊκά προγράμματα, αλλά και οι ενδιαμέσσοι φορείς (δημόσιες υπηρεσίες κτλ) παρουσίαζαν καθυστερήσεις. Ακόμα και οι ίδιοι οι δικαιούχοι είχαν δυσκολίες κάλυψης της συμμετοχής τους, προβλήματα με το ιδιοκτησιακό καθεστώς, με αποτέλεσμα χρονικές καθυστερήσεις. Τα παραπάνω βέβαια είναι μόνο ορισμένα από τα προβλήματα και από τα αποτελέσματα που παρουσιάστηκαν, τα οποία δεν θα αναλυθούν περαιτέρω, μια και δεν αναφέρονται στην περιοχή της Λίμνης Πλαστήρα.

Παρά τις διάφορες δυσκολίες τα αποτελέσματα από την εφαρμογή του προγράμματος ήταν ενθαρρυντικά. Διακρίνεται μια αξιοποίηση των τοπικών πλεονεκτημάτων της κάθε περιοχής, με ανάδειξη φυσικών και ιστορικών χωρών ώστε να σημειωθεί τουριστική ανάπτυξη στις περιοχές αλλά και να διατηρηθεί η πολιτιστική κληρονομιά. Η τοπική κοινωνία ενεργοποιήθηκε και στήριξε τις ομάδες τοπικής δράσης στο έργο τους, για τον σχεδιασμό αλλά και για την εφαρμογή των καινοτόμων έργων, μια και έγινε κατανοητή η αύξηση του εισοδήματος που θα σημειωνόταν αλλά και οι νέες θέσεις απασχόλησης. Σημαντική ήταν και η επαφή του τοπικού πληθυσμού με τις νέες τεχνολογίες, η πληροφόρηση αλλά και η επικοινωνία.

Η κοινοτική πρωτοβουλία **Leader II** γενίκευσε την πρώτη προσπάθεια Leader I για την περίοδο 1994-1999 με κοινοτική αλλά και εθνική συμμετοχή, και υλοποιήθηκε με τα εξής μέτρα:

- Σκέλος Α': Απόκτηση ικανοτήτων
- Σκέλος Β': Καινοτόμα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης
  - Μέτρο 1: Τεχνική στήριξη
  - Μέτρο 2: Επαγγελματική κατάρτιση
  - Μέτρο 3: Αγροτουρισμός
  - Μέτρο 4: Μικρές επιχειρήσεις

- Μέτρο 5: Επιτόπου αξιοποίηση και εμπορία γεωργικών, δασοκομικών και αλιευτικών ειδών
- Μέτρο 6: Διατήρηση και βελτίωση περιβάλλοντος αλλά και περιβάλλοντος χώρου
- Σκέλος Γ': Διακρατική συνεργασία

Στόχος του Leader II ήταν να συνεχιστούν οι καινοτόμες ενέργειες και να διαδοθούν εμπειρίες προς μία ολοκληρωμένη αγροτική ανάπτυξη. Οι ΟΤΔ θα πρέπει να καθορίζουν τους τρόπους με τους οποίους θα γίνει η καινοτομία ώστε να μπορεί να εκτιμηθεί κατά πόσο μπορεί να γίνει μεταφορά τεχνολογίας στον αγροτικό χώρο. Στο τεχνικό περιεχόμενο της ενέργειας ή του προϊόντος κτλ θα πρέπει να γίνεται αντιληπτός ο τρόπος κατασκευής και άλλα στοιχεία.

Το **Leader +** είναι το νέο κοινοτικό πρόγραμμα που θα εξελιχθεί κατά την περίοδο 2000-2006, και θα δαπανηθούν συνολικά 5.046,5 εκατ. ευρώ, από τα οποία τα 2.105,1 εκατ. ευρώ χρηματοδοτούνται από το ΕΓΠΤΕ-Τμήμα Προσανατολισμού και τα υπόλοιπα θα είναι από δημόσια και ιδιωτική συνδρομή. Το Leader + αρθρώνεται γύρω από τις εξής δράσεις:

- Δράση 1: Στήριξη ολοκληρωμένων και πιλοτικών στρατηγικών ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών, με προσέγγιση εκ των κάτω προς τα άνω. Προϋπολογισμός 4.377,6 εκατ. ευρώ.
- Δράση 2: Στήριξη της συνεργασίας μεταξύ αγροτικών περιοχών. Προϋπολογισμός 504.8 εκατ. ευρώ
- Δράση 3: Δικτύωση. Προϋπολογισμός 68.7 εκατ. ευρώ
- Τεχνική Βοήθεια. Προϋπολογισμός 95.4 εκατ. ευρώ

Το Leader + θα εξυπηρετήσει τους στόχους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την προώθηση της ανάπτυξης αλλά και για την διαρθρωτική προσαρμογή των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών. Θα συμβάλλει στην κοινωνική και οικονομική συνοχή μέσω μιας ισόρροπης αειφόρου ανάπτυξης, της εξασφάλισης ισότητας μεταξύ αν-

δρών και γυναικών και όσον αφορά την επιχειρηματικότητα, μέσω της αύξησης των θέσεων εργασίας, και με παράλληλη προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος. Οι στόχοι "για την βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου και την αποκατάσταση της διαταραγμένης κοινωνικής και περιβαλλοντικής ισορροπίας" που έχουν τεθεί στα πλαίσια του Γ' ΚΠΣ τηρούνται. Η εφαρμογή του θα είναι σε ορεινές περιοχές (σύμφωνα με τον χαρακτηρισμό τους από την οδηγία 75/268/ΕΟΚ) αλλά και σε νησιωτικές με έντονη κοινωνικοοικονομική καθυστέρηση. Δυνατή είναι και η επέκταση της εφαρμογής σε μειονεκτικές περιοχές σύμφωνα με την παραπάνω οδηγία, και εφόσον πληρούν κάποιες προϋποθέσεις (π.χ. είναι γεωγραφικά εφαιπόμενες με ορεινές περιοχές, παρουσιάζουν αναπτυξιακή προοπτική κ.α.)

1.3 Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ LEADER II

Στην παράγραφο αυτή εξετάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά της πρωτοβουλίας Leader II , εφόσον η ανάλυση της κοινωνικής αποδοχής αναφέρεται ειδικά στο Leader II ,δεδομένου ότι η νέα πρωτοβουλία Leader + βρίσκεται ακόμα σε αρχικό στάδιο εφαρμογής, Επομένως η εκτίμηση του βαθμού αποδοχής στηρίζεται αποκλειστικά στο Leader II και για τον λόγο αυτό γίνεται αναλυτική παρουσίαση της οργάνωσης και λειτουργίας του .

Αρμόδιοι φορείς

Η παρακολούθηση της πρωτοβουλίας Leader II αλλά και η διαχείριση των επιχορηγήσεων για όλη την Ελλάδα γίνεται από το Υπουργείο Γεωργίας (Ενδιάμεσος Φορέας).

Σε περιφερειακό επίπεδο δημιουργείται μια Επιτροπή Παρακολούθησης, βάση απόφασης του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας, με

αρμοδιότητες την έγκριση προτάσεων έργων από Δημόσιους και Ιδιωτικούς φορείς και την έγκριση μελετών αυτόνομων έργων.

Οι μελέτες από τις ΟΤΔ (αναπτυξιακές εταιρίες) υποβάλλονται στην Περιφερειακή Επιτροπή Παρακολούθησης, η οποία γνωμοδοτεί στην Εθνική Επιτροπή Παρακολούθησης. Μια επιπρόσθετη αρμοδιότητα είναι και η σύσταση μιας δευτεροβάθμιας τριμελούς επιτροπής εντάσεων.

Στο επίπεδο της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης έχουμε την σύσταση μιας πρωτοβάθμιας επιτροπής ενστάσεων αλλά και επιτροπών παραλαβής έργων, παρακολούθησης και ελέγχου.

Η Εθνική Επιτροπή Παρακολούθησης, που συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού Γεωργίας ασχολείται με την σωστή τήρηση των κριτηρίων επιλογής, με τις διατάξεις αλλά και με τις προσαρμογές που μπορούν να γίνουν στο Leader II.

Ο ενδιαμέσος φορέας ή η Ομάδα Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ) εφαρμόζει το αναπτυξιακό πρόγραμμα σε τοπικό επίπεδο. Ως παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε την ΑΝΚΑ Α.Ε, η οποία είναι ο ενδιαμέσος φορέας για την πρωτοβουλία σε ολό τον Νομό Καρδίτσας και σε υποπεριοχές γειτνιαζόντων Νομών.

Ο τοπικός φορέας - φορέας υλοποίησης είναι ο δικαιούχος του προγράμματος και μπορεί να έχει την μορφή, νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, δημοσίου δικαίου, μπορεί να είναι φυσικό πρόσωπο κτλ.

Οι ΟΤΔ είναι τοπικοί φορείς (που συντίθενται από ΟΤΑ, ή από ενώσεις ΟΤΑ, από επαγγελματικούς φορείς, από συνεταιρισμούς κτλ) με την μορφή μιας Α.Ε. Έχοντας ως στόχο την ανάπτυξη του τόπου, οργανώνουν μια στρατηγική. Εκτός από τις ΟΤΔ δικαιούχοι αναπτυξιακού προγράμματος μπορεί να είναι και Συλλογικοί Φορείς του αγροτικού χώρου είτε δημόσιοι είτε ιδιωτικοί.

Διαδικασία ολοκλήρωσης

Στο Υπουργείο Γεωργίας, ανακοινώνονται από τα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, οι γενικοί κανονισμοί του αναπτυξιακού προγράμματος, το οποίο με την σειρά του ενημερώνει τους τοπικούς φορείς. Οι αρμόδιοι τοπικοί φορείς συλλέγουν προτάσεις από τις περιφέρειες και υποβάλλουν τις προτάσεις τους πίσω στο Υπουργείο Γεωργίας ώστε να γίνει η διαμόρφωση του τελικού προγράμματος και να εγκριθεί από την Ε.Ε.

Ο φορέας υλοποίησης επιλέγεται από το Υπουργείο Γεωργίας μετά από αξιολόγηση προτάσεων ενδιαφέροντος, και έχει την δυνατότητα να προσαρμόσει τα βασικά κριτήρια για την επιλογή των τελικών δικαιούχων ανάλογα με την περιοχή. Οι δικαιούχοι των προγραμμάτων ενημερώνονται από τους τοπικούς φορείς διαχείρισης μέσω προσκλήσεων ενδιαφέροντος, με την μεγαλύτερη δυνατή δημοσιότητα. Οι δικαιούχοι παραλαμβάνουν έναν φάκελο υποψηφιότητας, ο οποίος τους ενημερώνει για τις προϋποθέσεις συμμετοχής στο πρόγραμμα και για τα κριτήρια αξιολόγησης τα οποία περιλαμβάνουν:

α) Ένταξη του έργου στην περιοχή παρέμβασης, το ύψος της επένδυσης, την αξιολόγηση της αξιοπιστίας του χρηματοδοτικού σχεδίου, ένα χρονοδιάγραμμα υλοποίησης και ετοιμότητα για υλοποίηση του σχεδίου.

β) Τα χαρακτηριστικά του προτεινόμενου έργου: την καινοτομία της ιδέας, την βιωσιμότητα του έργου, την δυνατότητα μεταφοράς τεχνογνωσίας κ.α.

Ο δικαιούχος κρίνεται βάση της φερεγγυότητας του, βάση προηγούμενης εμπειρίας που μπορεί να είχε της εντοπιότητάς του, της ηλικίας του κτλ .

Ο φάκελος υποψηφιότητας συμπληρώνεται και υποβάλλεται στον τοπικό φορέα υλοποίησης.

Για την τελική επιλογή των δικαιούχων, ο φορέας υλοποίησης συγκροτεί μια Επιτροπή Αξιολόγησης, η οποία βάση των κριτηρίων

κατατάσσει τις προτάσεις ενδιαφέροντος. Οι δικαιούχοι εγκρίνονται από το Διοικητικό Συμβούλιο του φορέα και καλούνται να υπογράψουν την σύμβαση, η οποία κοινοποιείται τόσο σε περιφερειακό επίπεδο όσο και στο Υπουργείο Γεωργίας.

Η τελική μελέτη για το έργο παραδίδεται στο Υπουργείο Γεωργίας για εξέταση. Αποτελείται ξανά πίσω στην ΟΤΔ με τυχόν παρατηρήσεις, οι οποίες θα πρέπει να διορθωθούν, και έτοιμη πια η μελέτη του έργου, παραδίδεται εκ νέου στο Υπουργείο για τελική έγκριση από την Επιτροπή Παρακολούθησης.

Το ποσό της ενίσχυσης δίνεται στον δικαιούχο άμεσα χωρίς παρακρατήσεις ή άλλου είδους οικονομικές επιβαρύνσεις, με κάποιες προκαταβολές.

Η διαδικασία δημιουργίας του έργου αρχίζει και γίνεται με διαφάνεια και σύμφωνα με την νομοθεσία αλλά και τις συμβάσεις που έχουν υπογράψει. Η πορεία του έργου γίνεται γνωστή στο Υπουργείο μέσω του φορέα υλοποίησης με την μορφή εκθέσεων (μηνιαίες, τριμηνιαίες, εκθέσεις κλεισίματος έτος, και η τελική έκθεση του προγράμματος).

Το Υπουργείο Γεωργία έχει τη δυνατότητα να διεξάγει έλεγχο γνωστοποιώντας στον φορέα υλοποίησης την πρόθεση, τουλάχιστον δύο ημέρες πριν.

Χρηματοδοτήσεις

Οι χρηματοδοτήσεις για το πρόγραμμα Leader II εξαρτώνται από τα μέτρα και τα σκέλη που θα ακολουθηθούν. Το ποσοστό της ίδιας συμμετοχής ποικίλει και αυτό ανάλογα. Εκτενέστερη αναφορά στα ποσοστά των επιχορηγήσεων θα γίνει στο Κεφάλαιο "Υφιστάμενη Κατάσταση" όπου θα δοθούν τα ποσοστά για την περιοχή της Λίμνης Πλαστήρα.

Αποτελέσματα από την εφαρμογή του Leader II

Τα αναπτυξιακά προγράμματα Leader II παρουσίασαν σημαντικό έργο και συντέλεσαν στην ανάπτυξη αγροτικών περιοχών, όπου η δημιουργία έργων απουσίαζε. Τέτοιες περιοχές είναι οι χαρακτηρισμένες ως ορεινές αλλά και μειονεκτικές του ελλαδικού χώρου.

Οι πρωτοβουλίες με καινοτόμο χαρακτήρα που αναπτύχθηκαν στις παραπάνω περιοχές είναι η οργάνωση τοπικών αγορών και δικτύων διανομής προϊόντων, νέοι τρόποι προώθησης προϊόντων, υπηρεσίες ψυχαγωγίας, υπηρεσίες διαμονής και εστίασης, η αξιοποίηση νέων τεχνολογιών επικοινωνίας κ.α.

Παρόλες τις αδυναμίες και τις δυσκολίες που παρουσιάστηκαν, οι οποίες διαφοροποιούνται από αυτές του Leader I λόγω εμπειριών στις εκάστοτε περιοχές, τα θετικά αποτελέσματα, όπως η αύξηση θέσεων εργασίας και ιδιαίτερα για νέους και γυναίκες, δίνουν προσδοκίες για συνέχιση των προσπάθειών με το καινούργιο πρόγραμμα Leader +.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : “ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΔΟΧΗ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με την έννοια της κοινωνικής αποδοχής, εννοούμε τη "συμπεριφορά" της τοπικής κοινωνίας απέναντι στις παρεμβάσεις ανάπτυξης που ολοκληρώνονται στην περιοχή της. Το φαινόμενο αυτό εντάσσεται στη λογική της τοπικής ανάπτυξης και σχετίζεται άμεσα με την απαραίτητη διαδικασία συμμετοχής των ίδιων των κατοίκων. Δύο είναι επομένως οι βασικές έννοιες που πρέπει να εξεταστούν ώστε να γίνει αντιληπτό το ζήτημα της κοινωνικής αποδοχής :1) Η διάσταση της τοπικής ανάπτυξης και 2) οι συμμετοχικές διαδικασίες στο πλαίσιο της εφαρμογής μιας αποτελεσματικής τοπικής ανάπτυξης.

2.2 ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Το κύριο υπόβαθρο για την διαδικασία αλλά και για τις συνθήκες ανάπτυξης μιας περιοχής, μέχρι την αρχή της δεκαετίας του '70, ήταν το μοντέλο της "από τα επάνω ανάπτυξης" ή "up-down development". Στα μέσα της παραπάνω δεκαετίας, το μοντέλο ανάπτυξης άρχισε να εξαντλείται και υπήρξε η ανάγκη εύρεσης ενός νέου μοντέλου.

Την ίδια περίοδο της κρίσης, κάποιες τοπικές προσπάθειες που ξεκίνησαν από την "βάση" και προχώρησαν, παρουσιάζονται ως επιτυχή παραδείγματα ανάπτυξης (Γούσιος, 2003).

Το "up-down" μοντέλο καθορίζεται από μια κάθετη μορφή σχεδιασμού και οργάνωσης ως προς την ανάπτυξη και σχεδιάζεται από τους "επάνω" υπεύθυνους για συγκεκριμένες περιοχές προωθώντας κάποιους τομείς της οικονομίας. Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται στη

δημιουργία "πόλων έλξης" (όπως μεγάλα αστικά κέντρα) από τους οποίους, εξασφαλίζεται η διάχυση της ανάπτυξης στις γύρω περιοχές.

Αρκετοί επιστήμονες και αναλυτές αμφισβητούν την αποτελεσματικότητα του μοντέλου αυτού, ειδικά ως προς την πραγματική δυνατότητα διάχυσης της ανάπτυξης και προσαρμογής στις ειδικές συνθήκες που επικρατούν σε τοπικό επίπεδο. Σημαντική είναι η κριτική του Ο. Friedman (1972) ο οποίος αναφέρει ότι, με το up-down μοντέλο, οι μητροπόλεις / πόλοι έλξης θα ασκούν τις δραστηριότητες με μεγάλη προστιθέμενη αξία ενώ οι υπόλοιπες περιοχές θα συγκεντρώνουν δραστηριότητες που παρακμάζουν, με κοινότυπες και όχι καινοτόμες ενέργειες, και με ελάχιστη ή χωρίς εξειδίκευση και νέες τεχνολογίες. Το παραπάνω μοντέλο μπορεί να ευνοεί περιφέρειες που βρίσκονται κοντά σε μητροπόλεις, όμως συχνά, αναπτύσσουν μια σχέση εξάρτησης με αυτές.

Η αναγκαιότητα της αξιοποίησης των τοπικών πλεονεκτημάτων και των τοπικών πόρων έγινε εμφανής, και η επικράτηση του όρου "τοπικού" ως επιθετικού προσδιορισμού της ανάπτυξης, συνδέθηκε με τα παραπάνω στοιχεία, αλλά και με τα πλεονεκτήματα μιας μικρής περιοχής (οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά). Η τοπική ανάπτυξη έχει την δυνατότητα μιας ευέλικτης οικονομίας που μπορεί να προσαρμοστεί σε διάφορες καταστάσεις και να δώσει μια εναλλακτική λύση στην οικονομία των μεγάλων μονάδων (Γούσιος, 2003).

Το "από τα κάτω" αναπτυξιακό μοντέλο μπορεί να προσαρμοστεί σε κάθε χώρο, και να αξιοποιήσει ολοκληρωμένα τα τοπικά πλεονεκτήματα και τους πόρους. Προωθεί οριζόντιες συνεργασίες, χωρίς να απωθεί την κάθετη μορφή, ξεκινώντας όμως πάντοτε "από τα κάτω".

Η τοπική ανάπτυξη φαίνεται να έχει τις ρίζες της σε χώρες του τρίτου κόσμου. Ο Γκάντι, στην περίπτωση της Ινδίας πρότεινε την στήριξη της τοπικής ανάπτυξης των περιοχών η οποία εφαρμόστηκε από τον πρώτο πρωθυπουργό Νεχρού.

Η Ινδία είναι μια πολυπληθής χώρα, με πολλά προβλήματα ανισοκατανομή του πλούτου. Με την πρόσφατη τροποποίηση του Συντάγματος της Ινδίας, συντέθηκαν τα Συμβούλια Χωριών (panchayat), τα οποία αποτελούν τους φορείς της αγροτικής ανάπτυξης αλλά ενσαρκώνουν και τον θεσμό της αυτόνομης διοίκησης. Κάθε χωριό μπορεί να διεκπεραιώσει τις υποθέσεις του, να είναι μια δημοκρατία με πλήρεις εξουσίες, έγραφε ο Gandhi. Φαίνεται καθαρά η ανεξαρτησία και είναι εκείνη που ξεκινά "από τα κάτω".

Το μοντέλο αποκέντρωσης του Gandhi αναφερόταν:

- Στην έννοια της κοινοτικής δημοκρατίας, που βασίζεται στο στοιχείο ότι οι πολίτες ενός χωριού πρέπει να διαχειρίζονται τις υποθέσεις από μόνοι τους και μέσα στον χώρο του χωριού.
- Τα βασικά χαρακτηριστικά της κοινοτικής δημοκρατίας πρέπει να είναι η αυτονομία των πόρων και της διοίκησης και η γειτνίαση.
- Τα χωριά θα πρέπει να είναι αυτόνομα, αλλά να έχουν και συνεργασία μεταξύ τους.

Οι τοποθετήσεις του Gandhi πλησιάζουν τον όρο της αειφόρου ανάπτυξης, μια και αναφέρονται στην βελτίωση της ποιότητας ζωής, στην μη εξάντληση των φυσικών πόρων, στην προστασία του περιβάλλοντός, στην διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητα και στην κοινωνική αλληλεγγύη (Γούσιος Δ., 2003).

Στην Ελλάδα, η έννοια του τοπικού και της τοπικής ανάπτυξης γενικότερα, φαίνεται να **συνδέεται άμεσα με τις μεταρρυθμίσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης**. Στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Περιφερειακών Πολιτικών, η κεντρική εξουσία, οι τοπικές οργανώσεις και οι τοπικοί φορείς, συμμετέχουν στις κοινοτικές πρωτοβουλίες δημιουργώντας τις αντίστοιχες εθνικές, τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο περιφέρειας και τοπικό.

2.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

Όλες οι παραπάνω αλλαγές στις θεωρίες περί ανάπτυξης, ενίσχυσαν τους ρόλους των περιοχών μικρής και μεσαίας γεωγραφικής κλίμακας στους σχεδιασμούς των αναπτυξιακών πολιτικών. Η τοπική όμως ανάπτυξη φαίνεται να μην μπορεί να λειτουργήσει χωρίς κάποιου είδους εξωτερικών επεμβάσεων, αλλά το κυριότερο είναι ότι χωρίς την τοπική βούληση και τις πρωτοβουλίες δεν μπορεί ούτε να ξεκινήσει αλλά ούτε και να συνεχίσει η ανάπτυξη.

Η τοπική ανάπτυξη αναζητά την ύπαρξη του ανθρώπου για την ανάδειξη της διαφορετικότητας, της κουλτούρας αλλά και σαν σκοπό της ανάπτυξης. Η ύπαρξή της πολιτιστικής ταυτότητας της κάθε κοινωνίας, της επιτρέπει να μεταβάλλεται χωρίς να αλλοτριώνεται, και να αποκτά μια διαλεκτική σχέση ανάμεσα στην παράδοση και στην σύγχρονη εποχή.

Η συμμετοχή του τοπικού στοιχείου στην διαδικασία του κάθε σχεδίου ανάπτυξης, ενσωματώνει τα πλεονεκτήματα του τόπου στα νέα έργα. Η συμμετοχή θα πρέπει να αποτελεί την βασική προϋπόθεση αλλά και τον σκοπό κάθε δράσης για ανάπτυξη, ώστε το σχέδιο να έχει ένα πραγματικό σημείο αναφοράς (Γούσιος Δ, 2003).

Στην τοπική κλίμακα παρουσιάζονται διαφορές και διαφορετικότητες και η κατανόηση των συνδέσεων μεταξύ αυτών των διαφορών αλλά και της ομοιογένειας του τοπικού πληθυσμού, δίνει την δυνατότητα να αντιμετωπιστεί η κοινωνία ως ένα σύνολο διαφοροποιημένο. Η ενσωμάτωση των σχέσεων αυτών στις πολιτικές για την αγροτική ανάπτυξη είναι ένας από τους στόχους που θα πρέπει να επιτευχθούν, με την δραστηριοποίηση και των ΟΤΔ. Τα συμφέροντα των κοινωνι-

κών τάξεων συχνά διαφέρουν πολύ μεταξύ τους, αλλά κοιτώντας τα με μια πιο μακροπρόθεσμη ματιά, μπορεί να τα συμβιβάσεις (Ντυκέν, Μ.Ν. 2002).

Η αναγνώριση των δικτύων των καταγομένων που δημιουργούνται στις περιοχές λύνει ένα σημαντικό πρόβλημα στις παρεμβάσεις που πρέπει να γίνουν σε μια περιοχή. Στην ενημέρωση που γίνεται μέσω των ΟΤΔ φαίνεται πως το πλησίασμα των ντόπιων θα πρέπει να έχει την ίδια βαρύτητα με αυτό των μεταναστών αλλά το ίδιο σημαντικό είναι και το κάλεσμα επενδυτών από άλλες κοντινές ή όχι περιοχές (Korobilias G., 2002)

Οι φορείς διαχείρισης, που στην περίπτωση των Leader είναι οι αναπτυξιακές εταιρίες, θα πρέπει να είναι υπεύθυνοι για την σωστή οργάνωση της διαχείρισης του χώρου αλλά και των φυσικών πόρων, με μια σωστά οργανωμένη διαδικασία (Ντυκέν Μ.Ν., 2002). Η προσέγγιση τους θα πρέπει να είναι διεπιστημονική και ολοκληρωμένη, τόσο στο επίπεδο του σχεδιασμού των αναπτυξιακών προγραμμάτων όσο και στην επεξεργασία τους και την υλοποίηση τους. Ένα άλλο στοιχείο που είναι σημαντικό είναι η συνεργασία των αρμοδίων δημοσίων φορέων και των ομάδων τοπικής δράσης, ώστε να μην δημιουργούνται καθυστερήσεις στην διεκπεραίωση διαφόρων υποθέσεων.

Οι διάφορες πρωτοβουλίες που λαμβάνονται από τους τοπικούς φορείς - θεσμούς για καινοτόμες ενέργειες εξαρτώνται πάντα από τις δυνατότητες και τις αδυναμίες υποστήριξης από την δημόσια διοίκηση (Γούσιος Δ, 2003). Η ενδυνάμωση και αφύπνιση των τοπικών φορέων είναι ένας από τους βασικούς στόχους μίας αναπτυξιακής παρέμβασης μια και μπορούν να προτείνουν να χρηματοδοτήσουν και να παροτρύνουν ένα καινοτόμο έργο.

Βασικές αρχές για την επιτυχία τέτοιων προγραμμάτων είναι η πληροφόρηση, η ευαισθητοποίηση και η συμμετοχή των οικονομικών και κοινωνικών τοπικών φορέων και πολιτών, όπως τονίζει ο Δ.Γούσιος (2003) . Η δυνατότητα υλοποίησης ενός διαγνωστικού της περιοχής και ενός προγράμματος δράσης για την ανάπτυξη μιας πε-

ριοχής, θα δώσει την δυνατότητα στις ΟΤΔ να έχουν μία συνολική οπτική της περιοχής και να σχεδιάσουν παρεμβάσεις προσαρμοσμένες στις ανάγκες και τις προτεραιότητες της τοπικής κοινωνίας. Ο σχεδιασμός αυτός θα έχει μεγαλύτερες πιθανότητες ομαλής και αποτελεσματικής εφαρμογής εάν ενταχθεί από την αρχή της διαδικασίας ανάπτυξης ο τοπικός πληθυσμός. Έτσι οι ΟΤΔ θα πρέπει να έχουν ως πρωτεύον στόχο την ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας.

Συμμετοχικές διαδικασίες

Η ουσιαστική συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στα προγράμματα τοπικής ανάπτυξης, είναι ένα απαραίτητο στοιχείο για την επιτυχία τέτοιων προσπάθειών αλλά και για την συνέχισή τους. Μια τέτοια συμμετοχή μπορεί να γίνει με την αξιοποίηση των γνώσεων, των πρωτοβουλιών και των ικανοτήτων της τοπικής κοινωνίας, με το να ζητηθεί η συνδρομή των τοπικών φορέων στην αντιμετώπιση των προβλημάτων και στην εξεύρεση λύσεων και με την οικειοποίηση των προγραμμάτων (Γούσιος Δ, 2003). Ο βαθμός της συμμετοχής συνδέεται με έννοιες όπως η δυνατότητα άρθρωσης του τοπικού με το περιφερειακό, με την τοπική δημοκρατία, με την μαζικότητα και την δημοκρατικότητα. Στην Ελλάδα συναντούνται αρθρώσεις άτυπης μορφής, που στόχος προγραμμάτων θα μπορούσε να είναι η ενσωμάτωση τους σε τοπικά προγράμματα ανάπτυξης. Παρατηρείται οι ΟΤΔ να παρεμβαίνουν σε έναν χώρο με ενδιαφέρον να πείσουν την τοπική κοινωνία για τα σχέδια τους, καθιστώντας την έτσι ανενεργή για κάτι που θα γίνει στον τόπο της. Οι διαβουλεύσεις και η καταγραφή των ιδεών θα επιτρέψουν την αντιμετώπιση συγκρουόμενων συμφερόντων και θα οδηγήσουν σε μια αμοιβαία κατανόηση και θα προωθηθούν εποικοδομητικές ιδέες με στόχο την πρόοδο και την ανάπτυξη (Παπασταύρου Αν.κ.α., 1985)

Οι συμμετοχικές διαδικασίες μέσω του διαγνωστικού

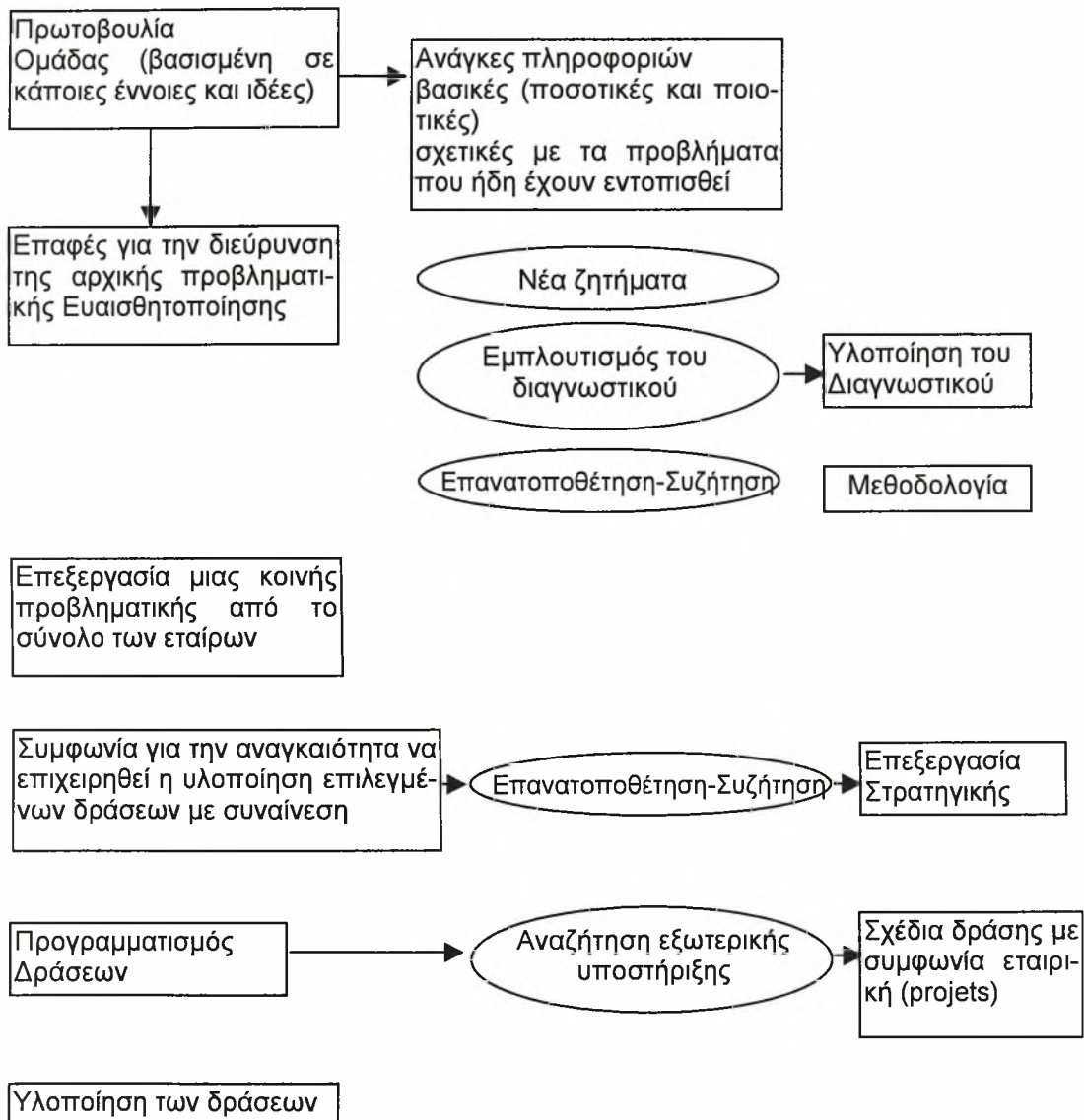
Η χρήση του Διαγνωστικού είναι μια σημαντική παράμετρος για να τεθούν οι βάσεις σε μια σωστή αναπτυξιακή πολιτική, γιατί βάζει όλους τους εμπλεκόμενους φορείς (ΟΤΔ, τοπική κοινωνία, φορεία κ.α.) σε μια διαδικασία διαβουλεύσεων η οποία επιτρέπει στο καθένα να εκφράζεται μέσω μιας δημοκρατικής διαδικασίας. Στόχος των διαβουλεύσεων είναι πραγματικά, ο κοινός προσδιορισμός των προτεραιοτήτων και μελλοντικών δράσεων, ο οποίος συχνά, θα είναι αποτέλεσμα συγκρούσεων. Οι διαβουλεύσεις είναι μια επιτυχημένη διαδικασία όταν, όλοι οι φορείς καταφέρνουν να μετατρέπουν τις αναπόφευκτες «συγκρούσεις» σε ιεραρχημένες προτάσεις.

Επομένως, όπως τονίζει ο Δ. Γούσιος (2002), ο σχεδιασμός ενός επιτυχημένου αναπτυξιακού προγράμματος σε τοπική κλίμακα πρέπει να βασιστεί σε συγκεκριμένες διαδρομές που αφορούν τον προσδιορισμό των στόχων και των σχέσεων μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων και εκπροσώπων της τοπικής κοινωνίας, την κινητοποίηση τους με τη βοήθεια της συμμετοχικής διαδικασίας, τον προσδιορισμό της Στρατηγικής (εταιρική σχέση), τον ευέλικτο προγραμματισμό ενώ απαραίτητες είναι η αποσαφήνιση της μεθοδολογίας εκπόνησης του διαγνωστικού και η επιλογή αξιόπιστων πηγών πληροφόρησης όχι μόνο με ποσοτικά αλλά και ποιοτικά δεδομένα. Σε αυτό το σημείο, η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας είναι πολύ χρήσιμη διότι αποτελεί βασική πηγή για τη συλλογή των ποιοτικών πληροφοριών.

Η σημασία των συμμετοχικών διαδικασιών σε όλα τα στάδια του διαγνωστικού μέχρι την υλοποίηση του προγράμματος δράσης εμφανίζεται πολύ καθαρά, στο διάγραμμα υλοποίησης του Διαγνωστικού όπως το προτείνει ο Δ. Γούσιος.

Διαδικασία υλοποίησης ενός Διαγνωστικού

(Γούσιος Δ, 2003)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περιοχή μελέτης χαρακτηρίζεται από ένα σπάνιο φυσικό τοπίο. Παρουσιάζει έντονο ανάγλυφο, με ποικίλα δασικά οικοσυστήματα. Το φυσικό αυτό τοπίο συμπληρώνεται από την λίμνη Ν. Πλαστήρα.

Η Λίμνη Ταυρωπού (ή Λίμνη Ν. Πλαστήρα) είναι τεχνητή αλλά παρουσιάζει πλήρη εναρμόνιση με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής.

Η Λίμνη Ν. Πλαστήρα δημιουργήθηκε από τα νερά του ποταμού Μέγδοβα (πρόκειται για τον αρχαίο ποταμό Ταυρωπό) παραπόταμο του Αχελώου. Ο Μέγδοβας, ο Κερασιώτης ποταμός και το Μεγάλο Ποτάμι, πηγάζουν από τον ορεινό όγκο των Αγράφων και έχουν τις εκβολές τους στην Λ. Πλαστήρα, στο οροπέδιο της Νεβρόπολης, που βρίσκεται 25χλμ. δυτικά από την πόλη της Καρδίτσας. Το έργο ολοκληρώθηκε με την κατασκευή του φράγματος, εμπνεύσεως του Στρατηγού Νικολάου Πλαστήρα το 1959-1962.

Η λίμνη έχει μήκος 14km, μέγιστο πλάτος 4km, μέγιστο βάθος 60m και είναι χωρητικότητας 400εκ. m³ νερού. Ένα μέρος των νερών της λίμνης μεταφέρεται με αγωγό από το υψόμετρο των 700μ. προς τον κάμπο για άρδευση και ύδρευση της πόλης της Καρδίτσας καθώς και 38 οικισμών του Νομού. Το νερό δίνει κίνηση και στο ηλεκτρικό εργοστάσιο της ΔΕΗ που παράγει 40MWH/εβδομάδα.

Φυσικό περιβάλλον

Το έδαφος στην περιοχή γύρω από την λίμνη αποτελείται από φλύσχη, όπου λόγω της διάβρωσης του προκαλούνται κατολισθήσεις, με αποτέλεσμα ορισμένα χωριά (Λαμπερό, Καροπλέδι, Κερασιά) να απειλούνται.

Κυρίαρχα είναι τα δάση πλατύφυλλου δρυός και τα μικτά δάση ελάτης, δρυός και καστανιάς. Η ποικιλότητα της βλάστησης δείχνει την παρουσία μιας πλούσιας και ενδιαφέρουσας χλωρίδας, δημιουργώντας βιότοπους που φιλοξενούν εξαιρετικά πλούσια πανίδα, ποιοτικά και ποσοτικά. Στην περιοχή της Λίμνης φιλοξενούνται περίπου 70 είδη ορνιθοπανίδας. Από τα μεγάλα θηλαστικά, μέσα στα δάση, ζουν λύκοι, αλεπούδες, αρκούδες, σκίουροι, ερπετά, λίγα αγριογούρουνα και ελάχιστα ζαρκαδία συναντούνται επίσης στην περιοχή.

Η αλιεία στην λίμνη είναι περιορισμένη λόγω της ύπαρξης κορμών δέντρων που δεν κόπηκαν πριν από τον κατακλυσμό και εμποδίζουν τους ψαράδες να απλώσουν τα δίχτυα τους. Στα νερά της Λίμνης υπάρχουν πέστροφες, χέλια, κυπρίνοι, καραβίδες και ασπρόψαρα.

Τα χωράφια στην περιοχή είναι λιγοστά, και καλλιεργούνται με σιτάρι, κηπευτικά φασολάκια και πατάτες. Οι αγρότες ασχολούνται με αμπελώνες και δενδρώνες που αποτελούνται από ελιές, μηλιές και κερασιές. Επίσης σημειώνεται και παραγωγή μελιού. Αιγοπρόβατα εκτρέφονται σε κοπάδια, και παράγουν κρέας, άσπρο τυρί και φέτα.

Γενικά το κλίμα θεωρείται ως ημίξηρο μεσογειακό με εναλλαγές ξηρής και υγρής περιόδου. Ο χειμώνας είναι συνήθως βαρύς και σημειώνονται πολύ χαμηλές θερμοκρασίες, χιονοπτώσεις, και υψηλά ποσοστά βροχόπτωσης. Κατά την διάρκεια του καλοκαιριού καταγράφονται οι υψηλότερες θερμοκρασίες, και παρουσιάζεται ξηρό και ζεστό.

Αρχιτεκτονική φυσιογνωμία της περιοχής

Πέραν από την φυσική ομορφιά, η περιοχή γύρω από την λίμνη παρουσιάζει και αρχιτεκτονική φυσιογνωμία. Τα χωριά γύρω από την λίμνη μέσα στο πράσινο, αποτελούν συμπλέγματα από λιτούς κτιριακούς όγκους. Το χτίσιμο των σπιτιών έγινε με βάση την βαθιά γνώση και πείρα, και υπολογίζοντας το κλίμα, την φύση, την θέα, τις εδαφικές κλίσεις, τον προσανατολισμό, αλλά και τις ανάγκες που επιβάλλει η αγροτική ζωή. Οι μεσοτοιχίες είναι πάχους περίπου 10εκ. και κατασκευάζονται από λάσπη και καλάμια. Η βεράντα είναι πάντα σκε-

παστή και τοποθετείται στο κέντρο του κτιρίου ή σε όλο το μήκος του, με εξωτερική ξύλινη σκάλα. Το ισόγειο χρησιμοποιούνταν ως στάβλος ή αποθηκευτικός χώρος, με τους ενοίκους να κατοικούν στον επάνω όροφο. Οι δημόσιοι και ιδιωτικοί χώροι στα χωριά σπάνια παρουσιάζουν γεωμετρικά αυστηρά σχήματα και όρια και σ' αυτό το στοιχείο οφείλεται και η γραφικότητά τους.

Στο κέντρο του χωριού υπάρχει η πλατεία, η εκκλησία και η κεντρική βρύση, που είναι συνήθως σκεπασμένη από πλατάνια. Γύρω υπάρχουν τα μαγαζιά, πάντως τύπου και χρήσεων.

Το παραπάνω φυσικό και ανθρωπογενές τοπίο, όπως αναλύθηκε σε αδρές γραμμές αποτελεί ιδανικό πόλο έλξης για ορεινό τουρισμό και εναλλακτικές μορφές αλλά και για άλλου είδους οικονομικές δραστηριότητες.

Η περιοχή της Λίμνης συνδυάζει την παρουσία των σημαντικότερων κατηγοριών φυσικών πόρων που αποτελούν πόλους έλξης τουριστών, όπως το κλίμα, τα βουνά, η χλωρίδα, η πανίδα, οι ποταμοί, οι βιότοποι, οι ιαματικές πηγές και άλλα. Επίσης συνδυάζει και περιοχές προστασίας με ιδιαίτερη αισθητική αλλά και οικολογική αξία.

Αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία, μοναστήρια, σημαντικοί οικισμοί, μουσεία και πλήθος πολιτιστικών και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων κεντρίζουν το ενδιαφέρον και προσελκύουν τουρίστες που ενδιαφέρονται για πολιτιστικούς και ανθρωπογενείς πόρους.

Από το 1988 που άρχισε η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, η τελευταία δεκαετία ήταν αυτή που παρουσίασε τα κυριότερα χαρακτηριστικά ανάπτυξης.

Τα χωριά που παρουσιάζουν την περισσότερη ανάπτυξη είναι το Νεοχώρι, η Πεζούλα, η Νεράιδα και το Μορφοβούνι.

Επειδή δεν υπήρχε έντονη τουριστική παράδοση στην περιοχή, ο ορεινός τουρισμός, ένας από τους δυσκολότερους τομείς τουρισμού, παρόλο που έχει πλεονεκτήματα σε σχέση με άλλες μορφές λόγω ανά-

γλυφου κ.α. δεν έχει ικανοποιητικό βαθμό ανάπτυξης μέχρι και σήμερα (Ντυκέν Μ.Ν., Τουριστική Μελέτη για την περιοχή της Θεσσαλίας).

3.2 ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η περιοχή μελέτης για την έρευνα πεδίου με την χρήση των ερωτηματολογίων αναφέρεται σε επτά χωριά: Νεοχώρι, Μορφοβούνι, Κερασιά, Πεζούλα, Μούχα, Καστανιά και Λαμπερό.

Το **Νεοχώρι** είναι ένα χωριό απλωμένο σε πλαγιά, με καταπληκτική θέα προς τη λίμνη Πλαστήρα. Το 1525 το Νεοχώρι ορίστηκε η πρωτεύουσα των Αγράφων. Τον 16^ο και 17^ο αιώνα έφτασε στην ακμή του με την παρουσία και πλούσιων οικογενειών. Η δημιουργία της Λίμνης Πλαστήρα έπληξε το Νεοχώρι μιας και οι μεγαλύτερες ιδιοκτησίες βρίσκονταν στο οροπέδιο της Νεβροπολης. Αξιοθέατο είναι ο ναός του Αγ. Νικολάου, στον οποίο διασώζονται τμήματα από τοιχογραφίες του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα.

Το **Μορφοβούνι** ονομάζεται αλλιώς και Βουνεσι, και είναι η πατρίδα του Ν. Πλαστήρα. Είναι ένα γραφικό χωριό, απλωμένο στη πλαγιά με στενά δρομάκια και σπίτια. Στα "πόδια" του χωριού και δίπλα στην Λίμνη έχει διαμορφωθεί ένα όμορφο πάρκο αναψυχής. Αξιοθέατο είναι η μονή της Αγ. Τριάδος το 1858.

Η **Κερασιά** οφείλει το όνομά της στις πολλές κερασιές που φυτρώνουν από μόνες τους. Οι πρώτες μαρτυρίες για το χωριό είναι από το 1343. Αξιοθέατα είναι: οι βρύσες του χωριού, και τρεις παλιές εκκλησίες. Σημαντική για το χωριό είναι η ετήσια πανήγυρη στις 23 Αυγούστου.

Η **Πεζούλα** μαρτυρά την ύπαρξη της από τον 16^ο αιώνα. Είναι χτισμέ-
νη στις όχθες του Μεγάλου Ποταμού, όπου κοντά στο ποτάμι υπάρχει
ένας γραφικός νερόμυλος.

Η **Μούχα** διοικητικά ανήκει στην Καστανιά. Είναι ένα μικρό χωριό με
θέα τη Λίμνη. Μπροστά από το χωριό διακρίνεται το νησάκι Νιάγκα,
που εξελίσσεται σε ένα αξιόλογο εκτροφείο θηραμάτων.

Η **Καστανιά** βρίσκεται σε υψόμετρο 850 μέτρων, ανάμεσα στα Έλατα.
Στο κέντρο του χωριού βρίσκεται ο Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτό-
κου με ένα αξιόλογο ξυλόγλυπτο τέμπλο του 18^{ου} αιώνα και εικόνες
της ίδιας εποχής. Από ανασκαφές, κοντά στο χωριό βρέθηκαν τάφοι
με Ρωμαϊκή τεχνική. Το χωριό έχει ενοικιαζόμενα δωμάτια και κατα-
σκηνώσεις και παραλίμνια έχουν διαμορφωθεί χώροι αναψυχής.

3.2.1 ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Για την περιοχή της έρευνας πεδίου παρατηρούμε μια δραστική
μείωση του πληθυσμού όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα

Πίνακας 1: Απογραφή και Μεταβολή του πληθυσμού

Δημοτικό διαμέρισμα	Πληθυσμός		Μεταβολή
	1961	1971	
Καστανιάς	1.152	672	-42%
Νεοχώρι	1.223	788	-36%
Πεζούλα	645	465	-28%
Κερασιά	565	421	-25%
Λαμπερό	800	463	-42%

Μορφοβούνι	1.412	1.149	-19%
------------	-------	-------	------

* Πηγή ΕΣΥΕ: απογραφή πληθυσμού, 1961, 1971

(Αντωνέλος, Η επίδραση του φράγματος στην Λ. Πλαστήρα)

Από τους δημογραφικούς δείκτες μπορούμε να έχουμε μία εικόνα για τον δημογραφικό δυναμισμό της περιοχής του Νομού Καρδίτσας.

Η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού μιας περιοχής είναι ένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν την επιτυχία μιας αναπτυξιακής παρέμβασης, αφού ουσιαστικά η παρέμβαση στηρίζεται στους ίδιους τους κατοίκους. Η ποιότητα αυτή μπορεί να διευρυνθεί μέσα από τη μελέτη των μεταβολών του πληθυσμού, της κατανομής των ηλικιών, του μορφωτικού επιπέδου και της απασχόλησης, την δυνατότητα διαδοχής στο εσωτερικό των εκμεταλλεύσεων των οικογενειών και του βαθμού οργάνωσης αλλά και συνεργασίας μεταξύ των πολιτών. (ΑΝΚΑ, Ορθολογική Ανάπτυξη του Τουρισμού).

Φαίνεται ότι στην περιοχή του Ν. Καρδίτσας κατά τις απογραφές 1971-1991 σημειώνεται μια μεγάλη πτώση του πληθυσμού της περιοχής, ενώ από το 1991-2001 παρατηρείται μια γενική αύξηση του πληθυσμού της περιοχής, που όπως αποδεικνύεται από επιτόπιες έρευνες κάτι τέτοιο δεν αναφέρεται στην πραγματικότητα. Η αύξηση του πληθυσμού οφείλεται στο ενδιαφέρον των ανθρώπων να καταγραφούν στην περιοχή τους για να αναδείξουν την δυναμική τους και να ενισχυθούν οικονομικά τους δήμους τους, καθώς το κράτος χρηματοδοτεί τους Δήμους ανάλογα με τον πληθυσμό τους (ΑΝΚΑ, Ορθολογική τουριστική ανάπτυξη).

3.2.2 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Στην περιοχή εμφανίζονται φαινόμενα υποαπασχόλησης και πολυαπασχόλησης. Το μεγαλύτερο ποσοστό ασχολείται με τον πρωτογενή τομέα παραγωγής, τόσο στη γεωργία όσο και στην κτηνοτροφία, συνδυάζοντας και την απασχόληση σε κάποιον άλλο τομέα παραγωγής όπως είναι ο τριτογενής. Οι εμπορικές ή τουριστικές επιχειρήσεις συνδυάζονται με παράλληλη εργασία σε κτήματα κ.ά. Η φυσιολογική της περιοχής και η έλλειψη ενός κοντινού αστικού κέντρου έφερε σαν αποτέλεσμα την απασχόληση στον πρωτογενή τομέα, χωρίς όμως τα εισοδήματα να είναι ικανοποιητικά. Συνέπεια η μετανάστευση ατόμων και ιδιαίτερα γυναικών για αναζήτηση εργασίας. Η ηλικιακή γήρανση του πληθυσμού εντείνεται και το πρόβλημα της διαδοχής στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις. Η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής της Λίμνης Πλαστήρα ήταν παράγοντας δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας με ταυτόχρονη επανεγκατάσταση ατόμων και οικογενειών στον τόπο τους.

3.2.3 ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Οι κύριες δραστηριότητες στην περιοχή είναι η γεωργία και η κτηνοτροφία, με ανάλογες δραστηριότητες και στα ορεινά και στα πεδινά. Πολύ μικρή είναι η ενασχόληση με την εκμετάλλευση του δασικού πλούτου. Δυναμική όμως παρουσιάζεται η ενασχόληση με τις αγροτουριστικές δραστηριότητες.

α) Αρδεύσεις

Τα δημοτικά διαμερίσματα που έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό αρδευόμενων εκτάσεων είναι της Πεζούλας και της Κερασιάς (76,2%) (Στοιχεία ΕΣΥΕ 1991)

β) Ενοικιαζόμενες Εκτάσεις

Σε γενικές γραμμές το ποσοστό των ενοικιαζόμενων εκτάσεων είναι αρκετό και εξαρτάται από την ποιότητα της γης και από το αν είναι αρδευόμενη ή όχι.

γ) Κύριες Καλλιέργειες

Στο Νεοχώρι υπάρχει μια έκταση 10 στρεμμάτων όπου καλλιεργούνται εκτός από τις κύριες καλλιέργειες, αρωματικά φυτά και βότανα.

δ) Κτηνοτροφία

Υπάρχουν βοοειδή και αιγοπρόβατα. Στον Δήμο Πλαστήρα αύξηση παρατηρείται στην προβατοτροφία της τάξης του 68,1%, ενώ στην αιγοτροφία για τον Δήμο Πλαστήρα έχουμε μείωση της τάξης του 53%.

ε) Δασοπονία

Για τον δήμο Ιταμού το δάσος της Καστανιάς είναι κοινοτικό δάσος και για τον δήμο Νεβρόπολης τα δάση του Νεοχωρίου και της Πεζούλας είναι επίσης κοινοτικά. Για τον Δήμο Πλαστήρα τα δάση της Κερασιάς και του Μορφοβουνίου είναι κοινοτικά ενώ το δάσος του Λαμπερού είναι διακατεχόμενο.

ζ) Αλιεία

Το αλιευτικό ενδιαφέρον εστιάζεται στην Λίμνη Πλαστήρα της οποίας η ποιότητα των νερών της αλλά και αυτών που εισρέουν στην λεκάνη απορροής είναι πολύ καλή, χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα υποβαθμίσεως. Η αλιευτική δραστηριότητα στην τεχνητή λίμνη είναι περιορισμένη και δεν συγκρίνεται με αυτές των φυσικών λιμνών, λόγω της συνεχούς διακύμανσης της στάθμης. Οι περιοχές αλιείας είναι κατανεμημένες σε όλη τη λίμνη, αλλά κύρια αλιεύεται το βόρειο τμήμα, με ρηχά νερά και μεγάλο πλάτος λίμνης, που προσελκύει και ερασιτέχνες αλιείς. (ΑΝΚΑ, Ορθολογική Τουριστική Ανάπτυξη, 2001).

3.2.4 ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Για την περιοχή έρευνας αναφέρεται ο Υδροηλεκτρικός Σταθμός Ν. Πλαστήρα, που ανήκει στη ΔΕΗ και γίνεται παραγωγή ήπιας μορφής ηλεκτρικής ενέργειας κυρίως κατά τους θερινούς μήνες. Στα πλαίσια του Κ.Π. Leader II πραγματοποιήθηκαν επενδύσεις σύμφωνα με τον κανονισμό 866/90 για μικρές και μεσαίου μεγέθους βιοτεχνίες.

3.2.5 ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Ο τριτογενής τομέας παραγωγής παρουσιάζει ικανοποιητική ανάπτυξη, αλλά παρατηρείται ανισοκατανομή των επιχειρήσεων τόσο μεταξύ δήμων όσο και μεταξύ δημοτικών διαμερισμάτων του ίδιου δήμου. Ο μεγαλύτερος αριθμός επιχειρήσεων απαντάται στο Δήμο Πλαστήρα, όπου φαίνεται ότι στον κλάδο των Εμπορικό δραστηριοποιούνται 245 επιχειρήσεις, στον Κλάδο των υπηρεσιών 166 και στον τουριστικό 504 επιχειρήσεις (σύμφωνα με έρευνα πεδίου). Οι τουριστικές επιχειρήσεις είναι καταλύματα μονάδες εστίασης και αναψυχής και επιχειρήσεις που σχετίζονται άμεσα με τον τουρισμό.

Στον Νομό Καρδίτσας δραστηριοποιείται και το Τοπικό Σύμφωνο ποιότητας, που είναι μια μη κερδοσκοπική εταιρία με στόχο την αναβάθμιση των τουριστικών υπηρεσιών του Νομού. Στον νομό από τις 428 τουριστικές επιχειρήσεις μόνο οι 35 συμμετέχουν στο Σύμφωνο ποιότητας (8,2%) (ΑΝΚΑ, Ορθολογική Τουριστική Ανάπτυξη, 2001).

Τουριστικά Καταλύματα

Τα 46 τουριστικά καταλύματα υπάρχουν στον Δήμο Νεβρόπολης που ανήκει το Νεοχώρι και η Πεζούλα, τα 16 στο Δήμο Πλαστήρα που ανήκουν η Κερασιά, το Λαμπερό και το Μορφοβούνι και τα 11 στον Δήμο Ιταμού, που ανήκει η Καστανιά.

Μονάδες Εστίασης - Αναψυχής

Στον Δ. Νεβρόπολης υπάρχουν 55 μονάδες, στον Πλαστήρα 50 μονάδες και στον Ιταμού 38 μονάδες.

Τουριστική ζήτηση

Το 1996 οι διανυχτερεύσεις στον Ν. Καρδίτσας ήταν 104.073 και το 1997 υπήρξε αύξηση της τάξης του 9,03%. Αύξηση παρατηρείται και το 1998 και 1999, όπου οι διανυχτερεύσεις έφτασαν τις 118.882. Οι διανυχτερεύσεις είσαι για 3 μήνες. Οι περισσότερες γίνονται στα ορεινά με τις περισσότερες να έχουν ως σκοπό τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Οι επισκέψεις γίνονται και από μαθητές και φοιτητές για περιβαλλοντική εκπαίδευση.

Νέες μορφές τουρισμού

Η περιοχή της Λίμνης αλλά και η γύρω περιοχή παρουσιάζει ιδιαίτερα ενδιαφέροντα για κάθε μορφή τουρισμού. Ενδεικτικά αναφέρεται ο Περιβαλλοντικός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Στην περιοχή μπορεί ο επισκέπτης, να επιδεικνύει μοναστήρια και εκκλησίες περασμένων αιώνων αρχαιολογικά ευρήματα, να περπατήσει στα μονοπάτια, να κάνει ποδηλασία βουνού, κανό.

3.2.6 ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Οδικό δίκτυο

Το σύνολο του επαρχιακού οδικού δικτύου είναι ασφαλτοστρωμένο, και η μέση ταχύτητα κίνησης μεταξύ των δήμων είναι μικρή. Αυτό οφείλεται τόσο στο ανάγλυφο, όσο και στις καθιζήσεις και κατολισθήσεις που παρατηρούνται τους χειμερινούς μήνες.

Υποδομές διαχείρισης απορριμμάτων

Παραδείγματα συνεργασίας με τον Δήμο Καρδίτσας αποτελούν οι τρεις δήμοι της περιοχής έρευνας για τα στερεά απορρίμματα. Τα για υγρά λύματα χρησιμοποιούνται απορροφητικοί βόθροι πλην των περιοχών όπου υπάρχει καθεστώς προστασίας.

Υποδομές υγείας

Έντονα είναι τα προβλήματα των κατοίκων και ιδιαίτερα στις τουριστικές περιοχές την περίοδο αιχμής λόγω δυσκολιών μετακίνησης. Στους Δήμους της περιοχής έρευνας λειτουργούν 2 περιφερειακά ιατρεία με δυναμικότητα στο σύνολο 3 ιατρών.

3.2.7 ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Η Λίμνη Πλαστήρα είναι μια από τις περιοχές που εντάχθηκαν στο δίκτυο Natura 2002, με κύρια χαρακτηριστικά την υψηλή βιοποικιλότητα, την πλούσια πανίδα και το τοπίο φυσικού κάλους που παρουσιάζει. Αυτή η περιοχή παρά τον προστατευόμενο χαρακτήρα είναι μια δυνητική περιοχή για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού (Ντίκεν Μ.Ν., Τουριστική Μελέτη).

Για τις προστατευόμενες περιοχές δεν αρκεί μόνο ο προσδιορισμός και η οριοθέτηση ζωνών που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την διασφάλιση ορισμένων ειδών. Η πολυπλοκότητα του ζητήματος της προστασίας των προστατευόμενων περιοχών πρέπει να μπει σε μια νέα σκοπιά και να συνδυαστεί με τις δυνατότητες που υπάρχουν για συνεργασία σε τοπικό περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο (Μπεριάτος Η., Σχεδιασμός και Διαχείριση Προστ. Περιοχών).

Η Λίμνη Πλαστήρα εντάχθηκε και στο Υποπρόγραμμα 3 "Διαχείριση και Προστασία του Φυσικού Περιβάλλοντος" του ΥΠΕΧΩΔΕ, από το Κ.Π.Σ. 1994-1999. Με βάση το πρόγραμμα έγινε κέντρο πληροφόρησης με προμήθεια εξοπλισμού, έγιναν έργα προστασίας και ανάδειξης και δημιουργήθηκε ένα εργαστήριο παρακολούθησης ποιότητας Νερών.

3.3 ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ LEADER ΓΙΑ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

3.3.1 ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ LEADER II ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

Για την υλοποίηση του αναπτυξιακού προγράμματος **Leader II** του Νομού Καρδίτσας υπεύθυνη ήταν η ομάδα τοπικής δράσης (ΟΤΔ) Αναπτυξιακή Καρδίτσας Α.Ε (ΑΝΚΑ Α.Ε.). Είναι μια δημο-συνεταιριστική ανώνυμος εταιρία, που ιδρύθηκε το 1989, και το 51% του μετοχικού της κεφαλαίου αποτελείται από την ένωση δήμων και κοινοτήτων Καρδίτσας. Η ΑΝΚΑ Α.Ε. ασχολείται και με την υλοποίηση και άλλων προγραμμάτων όπως Life, Altener κ.α.

Η περιοχή εφαρμογής του Προγράμματος Leader II για τον Νομό Καρδίτσας παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 2. Περιοχή εφαρμογής προγράμματος leader II

ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ/ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΕΚΤΑΣΗ (km ²)	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (απογραφή 1991)
	Δ. Μητρόπολης	Αγ. Γεωργίου	18,9	598
		Μητρόπολης	11,2	1.619
		Πορτίτσας	6,6	161
	Δ.Ιθώμης	Αγίου Ακακίου	7,9	324
		Ελληνόπυργου	18,9	398
		Καναλίων	19,9	744
		Καππά	5,1	296
		Λοξιάδας	4,7	325
		Πύργου Ιθώμης	4,0	290
		Φαναρίου	18,2	958

ΜΑΡΙΝΑ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗ
ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΩΝ Α/Π ΤΗΣ Ε.Ε. ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΗΣ Λ. ΠΛΑΣΤΗΡΑ

		Χάρματος	2,0	301
	Δ.Ρεντίνας	Ρεντίνας	57,0	573
		Αηδονοχωρίου	26,7	267
		Βαθύλακκου	25,6	251
	Δ.Μενελαΐδας	Θραψιμίου	30,9	360
		Κέδρου	27,6	1.017
		Λουτρού	10,5	448
		Λουτροπηγής	48,6	734
		Ανάβτας	32,8	1.227
		Ασημοχωρίου	9,0	266
Καρδίτσας	Δ. Ταμασίου	Αχλαδιάς	19,2	454
		Κτημένης	38,6	583
		Λεονταρίου	30,0	1.376
		Αμάραντου	23,0	405
		Αμπελικού	5,8	388
		Καρποπλεσίου	60,7	476
		Καλλίθηρου	21,6	1.152
		Καστανιάς	34,1	419
	Δ.Ιτάμου	Καταφυγίου	15,1	311
		Νεράιδας	43,9	540
		Ραχούλας	30,1	507
		Απιδιάς	48,9	524
	Δ.Καλλιφωνίου	Δαφνοσπηλιάς	19,5	412
		Μολόχας	26,9	222
		Παλιουρίου	27,2	523
		Καρίτσας	21,3	221
		Καρβασαρά	10,8	57

ΜΑΡΙΝΑ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗ
ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΩΝ Α/Π ΤΗΣ Ε.Ε. ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΗΣ Δ. ΠΛΑΣΤΗΡΑ

	Δ.Νεβρόπολης	Κρυονερίου	11,7	688
	Αγράφων	Μπελοκομίτη	12,5	202
		Νεοχωρίου	19,2	1.108
		Πεζούλας	12,2	547
		Φυλακτή	17,6	464
		Κερασιάς	14,0	528
	Δ.Πλαστήρα	Λαμπερού	21,5	333
		Μεσενικόλα	19,7	679
		Μορφοβουνίου	27,4	844
		Μοσχάτου	10,7	333
		Αμυδαλής	5,8	91
		Ανθοχωρίου	17,6	502
		Βατσουνιάς	14,0	615
		Δρακότρυπας	19,7	824
	Δ. Μουζακίου	Ελληνόκαστρου	11,6	255
		Κρυοπηγής	9,4	404
		Μαυρομματίου	16,1	1.683
		Μουζακίου	10,3	2.353
Καρδίτσας		Οξιάς	27,6	703
		Πευκόφυτου	8,4	297
		Πορτής	16,8	582
		Ανθηρού	42,8	753
		Αργιθέας	19,6	206
	Δ. Αργιθέας	Ελληνικών	13,5	109
		Θερινού	11,8	69
		Καλής Κώμης	14,3	156
		Καρυάς	13,0	83

		Μεσοβουνίου	13,6	74
		Πετρωτού	21,8	133
		Αργυρίου	11,3	224
	Δ. Αχελώου	Βραγκιανών	38,8	521
		Καταφυλλίου	25,8	286
		Μαράθου	11,6	181
		Βλασίου	17,4	168
		Δροσάτου	6,2	46
		Κουμπουριανών	12,7	101
	Κ. Αν. Αργιθέας	Λεοντίτου	15,7	126
		Πετρίτου	33,2	285
		Πετροχωρίου	9,1	106
		Στεφανιάδος	31,1	85
		Φουντωτού	9,9	49

Πηγή: (ΑΝΚΑ, Τελική Έκθεση Leader II).

Οι παραπάνω Δήμοι - Κοινότητες είναι χαρακτηρισμένοι ορεινή σύμφωνα με την οδηγία 75/268 της Ε.Ε.

Ως ορεινές ζώνες, με βάση το άρθρο 3, παρ. 3 της οδηγίας, χαρακτηρίζονται αυτές που παρουσιάζουν έναν σημαντικό περιορισμό χρησιμοποίησης της γης αλλά και μια σημαντική αύξηση του κόστους εργασίας, που μπορεί να οφείλεται: α) Σε πολύ δυσχερείς κλιματικές συνθήκες, λόγω υψομέτρου ώστε η βλαστική περίοδος να παρουσιάζει σημαντική επιβράδυνση, β) και στις απότομες κλίσεις που δεν επιτρέπουν την χρήση μηχανημάτων ή απαιτούν πολύ δαπανηρά εξαρτήματα, παρόλο το χαμηλότερο υψόμετρο.

Ειδικά για την Ελλάδα έχουν εκδοθεί η οδηγία της Ε.Ε. 81/645/ΕΟΚ για τον χαρακτηρισμό των ορεινών περιοχών σύμφωνα με την οποία:

1. Το ελάχιστο υψόμετρο θα πρέπει να είναι 800 μέτρα
2. Οι απότομες κλίσεις θα πρέπει να ξεπερνούν το 20%
3. Αν το ελάχιστο υψόμετρο είναι 600 μέτρα, η αντίστοιχη κλίση θα πρέπει να είναι τουλάχιστον 16%.

Για να μπορεί να χαρακτηριστεί μια περιοχή ως ορεινή, θα πρέπει τουλάχιστον ένα 80% από την συνολική της έκταση να παρουσιάζει ένα ή και περισσότερα από τα παραπάνω χαρακτηριστικά

Στην Ελλάδα, το 80% της έκτασης χαρακτηρίζεται ως ορεινό και το κατοικεί μόνο το 10% του πληθυσμού, ποσοστά που την κατατάσσουν ως την πλέον ορεινή χώρα της Ευρώπης. Ο ορεινός χώρος παρουσιάζει μια ποικιλία από εύθραυστα και ευαίσθητα φυσικά και ανθρώπινα οικοσυστήματα, με σημαντικές πηγές φυσικών πόρων (νερό κ.α.) αποθεμάτων βιοποικιλότητας και ενέργειας. Οι απότομες υψομετρικές διαβαθμίσεις που παρουσιάζονται στα ορεινά δημιουργούν μια ποικιλία κλιματικών ζωνών και αντίστοιχων οικοσυστημάτων, σε μια σχετικά μικρή χωρικά κλίμακα (Μπεριατος, 2003).

Ένα από τα μειονεκτήματα των ορεινών περιοχών και ίσως το σημαντικότερο, είναι η μείωση του πληθυσμού, με συνέπεια την διαμόρφωσή ενός κοινωνικο-οικονομικού ιστού εξαιρετικά εύθραυστου. Από την άλλη μεριά, οι κίνδυνοι της διάβρωσης και των κατολισθήσεων είναι εξαιρετικά αυξημένοι στις ορεινές περιοχές (Μπεριατος, 2003).

Ο τουρισμός, ως παραγωγική δραστηριότητα που αναπτύσσεται στις ορεινές περιοχές τα τελευταία χρόνια, αποτελεί μια άλλη σημαντική απειλή, αν η διάσταση που θα πάρει απομακρυνθεί από τους όρους της βιώσιμης ανάπτυξης. Η κατασκευή έργων υποδομής και κυρίως οδικών δικτύων που έχει σαν σκοπό να συμβάλλει στην άρση της απομόνωσης και ανάπτυξης των περιοχών αυτών, παρουσιάζεται και

σαν ταυτόχρονο μειονέκτημα. Θα δημιουργηθούν οδοί που ίσως να ει-
σβάλλουν σε ένα προστατευμένο φυσικό αλλά και ανθρωπογενές πε-
ριβάλλον (Μπεριατος, 2003)

Στόχοι τοπικού προγράμματος leader II

Οι στόχοι του τοπικού προγράμματος είναι συνοπτικά:

1. Η κινητοποίηση και η συμμετοχή του πληθυσμού στην αναπτυ-
ξιακή διαδικασία.
2. Η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και της καινοτόμου προ-
σέγγισης σε όλες τις κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες των κα-
τοίκων.
3. Η διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων παραγωγής, για να ενι-
σχυθεί η προστιθέμενη αξιών προϊόντων και υπηρεσιών της περιο-
χής.
4. Η δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης, ιδιαίτερα σε νέους και
γυναίκες, ώστε να συγκρατηθεί ο πληθυσμός.
5. Η ευαισθητοποίηση των πολιτών για την ανάδειξη και διατήρη-
ση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς
6. Η βελτίωση των υπηρεσιών και η ανάπτυξη της ανταγωνιστικό-
τητας των προϊόντων, με την χρήση νέων τεχνικών και της σύγχρο-
νης τεχνολογίας.
1. Η δημιουργία και η ενθάρρυνση δια- κλαδικών και δια-
τομεακών σχημάτων και φορέων.
7. Η χρήση των νέων τεχνολογιών για την καλύτερη πρόσβαση των
προϊόντων των περιοχών στην αγορά.
8. Η ενίσχυση των συνεργασιών τόσο σε τοπικό όσο και σε δια-
κριτικό επίπεδο.
9. Η ανάδειξη της ταυτότητας της περιοχής και η προβολή της
ποιότητας των προϊόντων (ANKA, Τελική Έκθεση Leader II).

Το συνολικό πρόγραμμα διακρίνεται σε δύο βασικά σκέλη:

Το σκέλος Β' αναφέρεται σε καινοτόμα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης

Το σκέλος Γ' αναφέρεται στην διακρατική συνεργασία.

Οι στόχοι του **σκέλους Β'** αφορούν ένα σφαιρικό και ένα τομεακό επίπεδο.

Σε **σφαιρικό επίπεδο** το πρόγραμμα στοχεύει στην ολοκληρωμένη αγροτική ανάπτυξη, με ήπιες μορφές τουρισμού, την ταυτόχρονη προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και την καθιέρωση ενός ειδικού τουριστικού κυκλώματος (με χειμερινό τουρισμό, τουρισμό εναλλακτικών δραστηριοτήτων, φυσιολατρικό, περιηγητικό, θρησκευτικό κ.ά.). Σαν στόχος είναι η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, του τοπικού πολιτισμού και τρόπου ζωής, ώστε να προσελκύονται ποιοτικού τουρίστες. Η τουριστική ανάπτυξη εκτιμάται ότι θα αποτελέσει τον μοχλό για να αναγεννηθεί το τοπικό παραγωγικό σύστημα, και δεν είναι αυτοσκοπός. Οι δια-κλαδικοί και δια-τομεακοί φορείς, θα βοηθήσουν στην κοινωνικοοικονομική αναδιάρθρωση της περιοχής, με την τόνωση της επιχειρηματικότητας και την εισαγωγή στοιχείων ποιότητας και καινοτομίας στην αγορά.

Σε **τομεακό επίπεδο** το πρόγραμμα έχει ως στόχο την ανάπτυξη των τριών τομέων παραγωγής.

⇒ για τον πρωτογενή τομέα, η αύξηση της παραγωγής αγρο- διατροφικών προϊόντων με υψηλή προστιθέμενη αξία.

⇒ για τον δευτερογενή τομέα, η επεξεργασία, τυποποίηση και συσκευασία των προϊόντων, και η τόνωση μικρών επιχειρήσεων που εργάζονται σε παραδοσιακούς τομείς (χειροτεχνία κ.ά.)

⇒ στον τριτογενή τομέα, εκτός από τον τουρισμό, θα πραγματοποιείται πώληση τοπικών προϊόντων και θα παρέχονται υπηρεσίες υψηλών προδιαγραφών, σε συνδυασμό πάντα με την πολιτιστική ταυτό-

τητα του τόπου και των φυσικών πόρων. Τα τοπικά προϊόντα θα γίνει προσπάθεια να πωλούνται και σε υπερ-τοπικές αγορές, που θα συμβάλλει στην περιοχή οικονομικά αλλά και θα την προβάλλει. (ΑΝΚΑ, Τελική μελέτη Leader II).

Πίνακας 3. Χρηματοδοτικά στοιχεία Σκέλους Β.

	ποσο εκατ. δρχ.	ποσοστό επί του συνολικού
Συνολικό κόστος (επιλέξιμο)	3.143,74	100%
Δημόσια δαπάνη	2.012,03	64%
Κοινοτική συμμετοχή	1.625,58	51,71%
ΕΓΤΠΕ-Π	1.053,02	33,50%
ΕΤΠΑ	552,41	17,57%
ΕΚΤ	20,16	0,64%
Εθνική συμμετοχή	443,34	14,10%
Ιδιωτική συμμετοχή	1.074,82	34,19%
Ίδια συμμετοχή	1.131,71	36,00%

Πηγή: (ΑΝΚΑ, Τελική Έκθεση Leader II).

Πίνακας 4. Στοιχεία Έργων

	Μέτρο 2	Μέτρο 3	Μέτρο 4	Μέτρο 5	Μέτρο 6
Προτάσεις έργων που υποβλήθηκαν	4	90	21	44	18
Έργα που εγκρίθηκαν συμβατοποιημένα	4	56	20	21	16
Έργα που υλοποιήθηκαν	4	51	18	18	16

Πηγή: (ΑΝΚΑ, Τελική Έκθεση Leader II).

Σημειώνεται ότι ο αριθμός των έργων με γυναίκες δικαιούχους ανέρχεται στα 4, και ο αριθμός των έργων με νέους δικαιούχους (έως 40 ετών) ανέρχεται στα 28. (ANKA, Τελική Μελέτη Leader II)

Ο αριθμός έργων που πραγματοποιήθηκαν σε σχέση με τη χρήση είναι:

Πίνακας 5. Έργα ανάλογα με τη χρήση

Ομάδα έργων	Αριθμός έργων
1. Νέα παραγωγική μονάδα ή μονάδα παροχής υπηρεσιών,	39
2. Επέκταση/ Εκσυγχρονισμός υφισταμένης μονάδας	32
3. Δημιουργία υποδομής	12
5. Προβολή- προώθηση- εκθέσεις- κέντρα και δίκτυα εξυπηρέτησης,	18
6. Πληροφοριακά συστήματα - GIS κτλ.,	1
7. Καταρτίσεις	4
8. Τεχνική υποστήριξη	2
9. Ανάπτυξη συνεργασιών	1
Σύνολο	109

Πηγή: (ANKA, Τελική Έκθεση Leader II).

Επίδραση στην απασχόληση

Από το παρακάτω πίνακα, προκύπτει ότι, η εφαρμογή του Leader II οδήγησε στη δημιουργία 246 νέων θέσεων εργασίας ενώ επέτρεψε τη διατήρηση 89 θέσεων εργασίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι, αυτές θέσεις αφορούν κατά την πλειοψηφία τους, νέα άτομα.

Πίνακας 6. Νέες θέσεις εργασίας

Θέσεις εργασίας	Αριθ.	Αριθμός Γυναικών	Αριθμός Νέων έως 40 ετών
Νέες μόνιμες θέσεις εργασίας	128	43	81
Νέες εποχιακές θέσεις εργασίας	118	46	82
Διατηρούμενες θέσεις εργασίας	89	31	51
Σύνολο	335	120	214

Συνοπτική παρουσίαση των μέτρων του σκέλους Β'

Τα μέτρα που εντάσσονται σε καινοτόμα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης είναι τα ακόλουθα:

⇒ Μέτρο 1: "Τεχνική στήριξη"

Είναι οι δράσεις που αφορούν τις λειτουργικές δαπάνες (προσωπικό, γενικό κόστος λειτουργίας, αναλώσιμα κτλ), την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του πληθυσμού, και τις ανάγκες της Ο.Τ.Δ.

Η ενημέρωση που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του μέτρου χωρίζεται σε δύο στάδια.

Το πρώτο στάδιο αναφέρεται στην ενημέρωση κατά την φάση του σχεδιασμού. Πραγματοποιήθηκαν 80 επισκέψεις στο σύνολο ΟΤΑ της περιοχής παρέμβασης, με βάση την προσέγγιση bottom-up. Έγιναν συνεντεύξεις τύπου δημοσιεύσεις και ανακοινώσεις, σε τοπικά ΜΜΕ, και ενημερώθηκαν τα τοπικά συμβούλια, οι κοινότητες και οι επαγγελματικοί φορείς. Σε αυτή τη φάση του προγράμματος υποβλήθηκαν 300 αιτήσεις εκδήλωσης ενδιαφέροντος από τους κατοίκους για ενδεικτικές δράσεις.

Στην δεύτερη φάση της υλοποίησης του σχεδίου πραγματοποιήθηκε η πληροφόρηση με τρεις τρόπους. Με την προληπτική πληροφόρηση και εξειδίκευση στις ομάδες στόχους (νέοι, γυναίκες, επαγγελματίες), με ενεργητική πληροφόρηση μέσω εντύπων και ανακοινώσεων, και με παθητική πληροφόρηση που παρέχονταν ατομικά μετά από επίσκεψη στα γραφεία της ΟΤΔ (πραγματοποιήθηκαν πάνω από 300 επισκέψεις).

Για την πλήρη διαφάνεια σε όλες τις διαδικασίες πραγματοποιήθηκαν οι παρακάτω ενέργειες:

1. Έγκαιρη διάθεση εντύπων προς τους υποψηφίους επενδυτές.
2. Διεξαγωγή σεμιναρίου για κατάρτιση ντόπιων επιστημονικών με στόχο την σωστή σύνταξη των φακέλων υποψηφιότητας και την ενημέρωση.
3. Άμεση δημοσιοποίηση των προτάσεων για το πρόγραμμα (την επόμενη ημέρα)
4. Αντικειμενική αξιολόγηση των προτάσεων, που είχε ως αποτέλεσμα οι ενστάσεις που κατατέθηκαν σε πρώτο βαθμό να είναι ελάχιστες, και να μην κατατεθεί καμία σε δεύτερο βαθμό.
5. Ανοιχτή συνεδρίαση της ΟΤΔ για την έγκριση των προτάσεων παρουσία των ΜΜΕ, και άλλων ομάδων.
6. Σαν συνολικό αποτέλεσμα από τις δράσεις στο μέτρο είναι η υποβολή αξιόπιστων προτάσεων για βιώσιμα και κανοτόμα έργα, η μικρή συμμετοχή των ΟΤΑ, ελάχιστος αριθμός ενστάσεων, αρκετά καλή διασπορά των αιτήσεων στα Μέτρα, και επιτάχυνση στις δια-

δικασίες υπογραφής των συμβάσεων και έναρξης των έργων. Υποβλήθηκαν και ώριμα επενδυτικά σχέδια τα οποία χρειάζονταν ελάχιστη χρηματοδότηση (ΑΝΚΑ, Τελική Έκθεση Leader II)

Πίνακας 7. Η επίδραση του Μέτρου 1 στην απασχόληση:

Θέσεις εργασίας	Αριθ.	Αριθμός Γυναικών	Αριθμός Νέων έως 40 ετών
Νέες μόνιμες θέσεις εργασίας	7	3	6
Νέες εποχιακές θέσεις εργασίας	3	1	2
Διατηρούμενες θέσεις εργασίας	10	4	8
Σύνολο	20	8	16

Πηγή: (ΑΝΚΑ, Τελική Έκθεση Leader II).

⇒ **Μέτρο 2: "Επαγγελματική Κατάρτιση"**

Πραγματοποιήθηκε η κατάρτιση του ντόπιου πληθυσμού και κυρίως των δικαιούχων του προγράμματος αλλά και των εργαζομένων στις επιχειρήσεις τους, και είχε σαν αποτέλεσμα την ενεργότερη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα ανάπτυξης. Υλοποιήθηκαν 4 προγράμματα κατάρτισης, σε θέματα τουρισμού, γεωργίας, κτηνοτροφίας και σε θέματα περιβάλλοντος.

Εκπαιδεύτηκαν 46 άτομα, με 600 ώρες κατάρτισης. Οι εποχιακές θέσεις που άνοιξαν ήταν 8 και επιλέχθηκαν 4 γυναίκες και 4 νέοι (έως 40 ετών).

⇒ **Μέτρο 3: "Αγροτουρισμός"**

Περιλαμβάνει την δημιουργία μιας κρίσιμης μάζας επαγγελματιών που θα παρέχουν τουριστικές υπηρεσίες υψηλού επιπέδου σύμφωνα με ένα πλαίσιο ποιότητας που διασφαλίζει την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, την ανάδειξη του παραδοσιακού τρόπου ζωής, με στόχο πάντα το σεβασμό προς τον πελάτη. Στόχοι ήταν να δημιουργηθεί τουριστική κίνηση και σε άλλες περιοχές, εκτός της λίμνης Ν. Πλαστήρα, να οδηγηθεί ο τουρισμός στις ήπιες μορφές του (ιστορικός, εναλλακτικών δραστηριοτήτων κτλ),και να προβληθούν τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της περιοχής, να χρησιμοποιηθούν νέες τεχνολογίες και τεχνικές.

Οι δράσεις για το Μέτρο 3 αναφέρονται στα εξής:

Πίνακας 8. Δράσεις Μέτρου3

Δράση	Αριθμός Έργων
Δημιουργία/ εκσυγχρονισμός/ επέκταση αγροτουριστικών καταλυμάτων	17
Εναλλακτικές μορφές τουρισμού	5
Κατασκηνωτικά κέντρα	1
Κέντρα εστίασης και αναψυχής	11
Δημιουργία/ εκσυγχρονισμός/ επέκταση αγρο/κών καταλυμάτων	2
Προβολή/ προώθηση/ τουριστικά πακέτα κράτησης δωματίων/ περίπτερα τουριστικών πληροφοριών.	15

Πηγή: (ANKA, Τελική Έκθεση Leader II).

Με το Μέτρο 3, νέες επιχειρήσεις δημιουργήθηκαν, κάποιες άλλες εκσυγχρονίστηκαν ή επεκτάθηκαν, με αποτέλεσμα η αύξηση των διανυχτερεύσεων στην περιοχή να έρθει στην τάξη του 21%.

Οι γυναίκες δικαιούχοι για τις δράσεις στο Μέτρο 3 ήταν 2, ενώ οι νέοι έως 40 ετών ήταν 11.

Πίνακας 9. Θέσεις απασχόλησης

Θέσεις εργασίας	Αριθ.	Αριθμός Γυναικών	Αριθμός Νέων έως 40 ετών
Νέες μόνιμες θέσεις εργασίας	50	22	28
Νέες εποχιακές θέσεις εργασίας	45	23	26
Διατηρούμενες θέσεις εργασίας	61	27	36
Σύνολο	156	72	90

Πηγή: (ΑΝΚΑ, Τελική Έκθεση Leader II).

⇒ **Μέτρο 4:** "Μικρές επιχειρήσεις- βιοτεχνίες, υπηρεσίες παρεχόμενες σε μικρή κλίμακα".

Οι μονάδες που δημιουργήθηκαν ήταν σε παραδοσιακούς τομείς, όπως η χειροτεχνία, η παραγωγή ειδών λαϊκής τέχνης και τομείς που είναι συγκριτικά πλεονεκτικοί όπως ο τομέας του ξύλου. Στόχοι ήταν η παραγωγή τοπικών προϊόντων που διασφαλίζουν την ποιότητα, η δημιουργία νέων εισοδημάτων για τους επαγγελματίες, η αξιοποίηση των φυσικών πόρων της περιοχής (πέτρα, ξύλο κ.ά.), η προσέλκυση νέων επιχειρήσεων και κεφαλαίων στην περιοχή, και η ανάπτυξη υπηρεσιών που θα φέρουν την ποιότητα ζωής στους πολίτες.

Οι Δράσεις για το Μέτρο 4 είναι:

Πίνακας 10. Δράσεις για το Μέτρο 4

Δράση	Αριθμός Έργων
Νέες μονάδες οικοτεχνίας/ χειροτεχνίας/ ειδών λαϊκής τέχνης	4

Νέες βιοτεχνίες/ μικρές επιχειρήσεις	9
Εκσυγχρονισμός - επέκταση βιοτεχνιών και μικρών επιχειρήσεων	3
Προβολή/ προώθηση/ εκθέσεις/ πρατήρια πώλησης/ κέντρα -δίκτυα εξυπηρέτησης και στήριξης	2
Σύνολο	18

Πηγή: (ΑΝΚΑ, Τελική Έκθεση Leader II).

- Ο αριθμός των γυναικών δικαιούχων ήταν 1, ενώ οι νέοι (ως 40) ήταν 9 (ΑΝΚΑ, Τελική Έκθεση Leader II)
- Συνολικά οι θέσεις εργασίας ήταν 81, στις οποίες οι 11 ήταν θέσεις που δούλευαν γυναίκες και στις 58 νέοι (ως 40)

⇒ **Μέτρο 5:** "Αξιοποίηση επί τόπου και εμπορία γεωργικής παραγωγής και δασοκομικής καθώς και της τοπικής αλιείας σε μικρή κλίμακα".

Με το Μέτρο 5 αξιοποιήθηκε η τοπική παραγωγή στον τομέα της τυποποίησης, μεταποίησης και εμπορίας, με τη χρήση νέων μεθόδων και την παραγωγή ποιοτικών προϊόντων με τελικό αποδέκτη την τουριστική κατανάλωση. Άλλοι στόχοι ήταν η σύνδεση των προϊόντων με την ταυτότητα της περιοχής, και οι δια- τομεακές και διακλαδικές δράσεις συνεργασίας.

Οι δράσεις που πραγματοποιήθηκαν για το Μέτρο 5 ήταν:

Πίνακας 11. Δράσεις για το Μέτρο 5

Δράση	Αριθμός Έργων
Δράσεις τύπου Καν. 866/90	6
Αξιοποίηση δασικής παραγωγής (υλοτομία- επεξεργασία ξύλου, πριστήρια, καύσιμη ξυλεία)	1

Βιολογικές καλλιέργειες/ προϊόντα	2
Παραγωγή πολ/κού υλικού	2
Μονάδες παραγωγής και αξιοποίησης τσίπουρου και άλλων αποσταγμάτων	3
Επενδύσεις παραγωγής ειδών διατροφής (αρτοσκευάσματα, ζυμαρικά, γλυκά κ.ά.)	2
Εκθετήρια γεωργικών προϊόντων/ χώροι πώλησης, πωλήσεις με τηλεαγορά, δίκτυα διανομής, κέντρα αγροτικών δραστηριοτήτων.	2
Σύνολο	18

Πηγή: (ΑΝΚΑ, Τελική Έκθεση Leader II).

- Στα αποτελέσματα του Μέτρου 5, παρουσιάζεται έλλειψη ενδιαφέροντος για την σήμανση των προϊόντων και για την διασφάλιση ποιότητας.
- Οι γυναίκες δικαιούχοι για το Μέτρο 5 ήταν 1, ενώ οι νέοι (έως 40) ήταν 7.
- Οι συνολικές θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν ήταν 79, με 27 γυναίκες και 51 νέους (έως 40 ετών)

⇒ **Μέτρο 6:** "Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου"

Οι δράσεις που περιλάμβανε το μέτρο ήταν η αξιοποίηση τοπίων φυσικής ομορφιάς και θέσεων θέας, η αποκατάσταση των μνημείων της πολιτιστικής κληρονομιάς, και η διαμόρφωση μονοπατιών-διαδρομών στην περιοχή παρέμβασης. Στόχοι ήταν η προβολή της ταυτότητας της περιοχής (με την δημιουργία και ανάδειξη π.χ. Μουσείων), η διατήρηση των στοιχείων της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, η αξιοποίηση των φυσικών πόρων της περιοχής για την προσέλκυση του τουρισμού. Βάρος δόθηκε και στην δημιουργία

συμπληρωματικής υποδομής για την ενθάρρυνση νέων μορφών τουρισμού:

Οι δράσεις για το Μέτρο 6 αναφέρονται σε:

Πίνακας 12. Δράσεις για το Μέτρο 6

Δράση	Αριθμός Έργων
1. Αναπλάσεις/ αξιοποιήσεις τοπίων και περιβάλλοντος χώρου	6
2. Αξιοποίηση μύλων	1
3. Διαδρομές- προσβάσεις- γέφυρα	7
4. Λοιπά μουσεία (μη ανταποδοτικά)	2
5. Σύνολο	16

Πηγή: (ΑΝΚΑ, Τελική Έκθεση Leader II).

- Παρατηρείται ότι για ορισμένες δράσεις, όπου το ποσοστό της δημόσιας δαπάνης είναι πολύ μικρό, αντίστοιχα μικρό ήταν και το ενδιαφέρον που αναπτύχθηκε για τις δράσεις αυτές:
- Οι θέσεις εργασίας που άνοιξαν με το Μέτρο 6 ήταν 3.

Σκέλος Γ': "Διακρατική συνεργασία"

Με βάση το σκέλος Γ' του Leader II αναπτύχθηκε ένα σχέδιο διακρατικής συνεργασίας με δέκα ισπανικές, τρεις ιταλικές, και μια ελληνική (ΑΝΚΑ) Ο.Τ.Δ. Η δημιουργία πύλης συνεργασίας στο internet προβάλλει τις αντίστοιχες περιοχές των ΟΤΔ και παρέχει την δυνατότητα γνωριμίας με τις περιοχές, την δημιουργία προσωπικών τουριστικών πακέτων κ.ά.

3.3.2 LEADER + ΓΙΑ ΤΗΝ Λ.ΠΛΑΣΤΗΡΑ

Ο στόχος για το Leader + της Περιοχής της Λ. Πλαστήρα και ευρύτερα, μέσω της ΟΤΔ ΑΝΚΑ Α.Ε., είναι η εισαγωγή της ποιότητας σε κάθε πτυχή της κοινωνικής και οικονομικής ζωής και ειδικότερα στα εξής σημεία:

- στην απασχόληση μέσω επενδυτικής δραστηριότητας με ίσες ευκαιρίες και ποιότητα στο περιβάλλον εργασίας
- στις τοπικά παρεχόμενες υπηρεσίες (υγείας κτλ) αλλά και στα τοπικά προϊόντα
- στο επιχειρησιακό κλίμα που θα δώσει ώθηση για την αξιοποίηση των τοπικών πόρων.
- στην κοινωνική σύνθεση (δημογραφικός μετασχηματισμός) και στις μεταξύ σχέσεις των ομάδων δράσης
- στον πολιτισμό
- στο ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον

Οι γενικότεροι στόχοι του τοπικού προγράμματος θα είναι:

⇒ Η δημιουργία μιας κρίσιμης μάζας επιχειρήσεων, επιχειρηματιών και εργαζομένων, μέσω καινοτόμων σχεδίων

⇒ Η εισαγωγή προδιαγραφών ποιότητας σε υπηρεσίες και προϊόντα και η τήρησή τους

⇒ Η εισαγωγή γνώσης και καινοτομίας

⇒ Η ανάπτυξη διαλόγου στον τοπικό πληθυσμό, με παράλληλη υποστήριξη της κινητοποίησης κάθε μορφής, της πολιτιστικής εκφρασής, της δικτύωσης και της επικοινωνίας ατόμων και ομάδων.

Μετά από διαβουλεύσεις με την κοινωνία, τους τοπικούς φορείς της περιοχής, αλλά και μεταξύ των μελών της ΟΤΔ, προβλήθηκε ένα σύνθημα που εκφράζει πλήρως τους στόχους της τοπικής πρότασης

της ANKA. Θέμα συσπείρωσης επιλέχθηκε το: "Σχεδιάζουμε το μέλλον, βάζουμε ποιότητα στη ζωή μας" (www.anka.gr)

Το τοπικό πρόγραμμα ακολουθεί δύο άξονες προτεραιότητας:

- Άξονας προτεραιότητας 1: "Ολοκληρωμένες, με πιλοτικό χαρακτήρα, στρατηγικές αγροτικής ανάπτυξης". Ο άξονας αυτός οδηγεί στον αρχικό στόχο της εισαγωγής της ποιότητας στην κοινωνικοοικονομική ζωή. Ο Άξονας 1 διαρθρώνεται στα εξής μέτρα:

Μέτρο 1.1: "Τεχνική στήριξη των φορέων υλοποίησης"

Μέτρο 1.2: "Ενισχύσεις σε επενδυτικά σχέδια και στήριξη επιχειρηματικότητας"

Μέτρο 1.3: "Υποστηρικτικές ενέργειες"

Μέτρο 1.4: "Προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου"

- Άξονας προτεραιότητας 2: "Στήριξη της συνεργασίας μεταξύ αγροτικών περιοχών "Και ο δεύτερος άξονας οδηγεί στην εισαγωγή της ποιότητας. Διαρθρώνεται στα εξής δύο μέτρα:

Μέτρο 2.1: "Συνεργασία διατοπική και διαπεριφερειακή μεταξύ περιοχών της Ελλάδας"

Μέτρο 2.2: "Συνεργασία μεταξύ δύο ή περισσότερων χωρών: διακρατική συνεργασία"

Οι ομάδες τοπικής δράσης που συμμετέχουν στο πρόγραμμα της διακρατικής συνεργασίας είναι μια ΟΤΔ από την Αυστρία, μια ΟΤΔ από την Ιταλία, η ANKA Α.Ε. ,η Αναπτυξιακή Πέλλας Α.Ε.,και η Αναπτυξιακή Νομού Θεσ/νίκης Α.Ε.

Η περιοχή παρέμβασης για τον τοπικό πρόγραμμα, αποτελείται από Δήμους και Κοινότητες τριών νομών (Καρδίτσας, Λάρισας και Φθιώτιδας). Αναλυτικά για τον Νομό Καρδίτσας είναι οι περιοχές:

Πίνακας 13. Περιοχή παρέμβασης τοπικού προγράμματος Ν. Καρδίτσας

ΝΟΜΟΣ	ΔΗΜΟΣ/ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΕΚΤΑΣΗ (km ²)	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (απογραφή 2001)	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ
Νομός Καρδίτσας		Ανθηρό	42,8	988	Ορεινή
		Αργιθέα	19,6	256	Ορεινή
		Ελληνικά	13,6	305	Ορεινή
	Δ. Αργιθέας	Θερινό	11,8	185	Ορεινή
		Καλή Κώμη	14,3	311	Ορεινή
		Καρυά	13,0	184	Ορεινή
		Μεσοβούνι	13,5	94	Ορεινή
		Πετρωτό	21,8	304	Ορεινή
		Αργύρι	11,2	344	Ορεινή
	Δ.Αχελώου	Βραγκιανά	38,8	748	Ορεινή
		Καταφύλλι	25,9	392	Ορεινή
		Μάραθος	11,6	2076	Ορεινή
		Άγιος Ακάκιος	7,9	259	Ορεινή
	Δ.Ιθώμης	Ελληνόπυργος	18,9	448	Ορεινή
		Πύργος Ιθώμης	4,0	316	Ορεινή
		Αμάραντος	23,0	408	Ορεινή
		Αμπελικό	5,8	475	Ορεινή
		Καροπλέσι	60,7	564	Ορεινή
	Δ.Ιτάμου	Καστανιά	34,1	554	Ορεινή
		Καταφύγι	15,1	487	Ορεινή
		Νεράιδα	44,0	519	Ορεινή
		Ραχούλα	30,0	605	Ορεινή
		Απιδιά	48,9	415	Ορεινή
	Δ.Καλλιφωνίου	Δαφνοσπηλιά	19,5	336	Μειονεκτική

ΜΑΡΙΝΑ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗ
ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΩΝ Α/Π ΤΗΣ Ε.Ε. ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΗΣ Λ. ΠΛΑΣΤΗΡΑ

		Μολόχα	26,9	328	Ορεινή
		Αηδονοχώρι	26,7	321	Ορεινή
	Δ.Μενελαίδας	Βαθύλακκος	25,6	234	Ορεινή
		Θραψίμι	30,9	355	Ορεινή
		Λουτροπηγή	48,6	545	Ορεινή
	Δ.Μητρόπολης	Αγ.Γεώργιος	18,9	609	Ορεινή
		Πορτίτσα	6,6	387	Ορεινή
		Αμυγδαλή	5,8	103	Ορεινή
		Ανθοχώρι	17,5	503	Ορεινή
		Βατσουνιά	14,0	605	Ορεινή
		Δρακότρυπα	19,7	690	Ορεινή
	Δ.Μουζακίου	Ελληνόκαστρο	11,6	201	Ορεινή
		Κρυοπηγή	9,4	429	Ορεινή
		Οξυά	27,6	689	Ορεινή
		Πευκόφυτο	8,4	381	Ορεινή
		Πορτή	16,7	529	Ορεινή
		Καρβασαράς	10,8	86	Ορεινή
		Καρίτσα	21,3	208	Ορεινή
		Κρυονέρι	11,7	818	Ορεινή
	Δ.Νεβρόπολης	Μπελοκομίτης	12,4	206	Ορεινή
	Αγράφων	Νεοχώρι	19,2	1.119	Ορεινή
		Πεζούλα	12,2	633	Ορεινή
		Φυλακτή	17,6	531	Ορεινή
		Κερασιά	14,0	776	Ορεινή
		Λαμπερό	21,5	490	Ορεινή
	Δ.Πλαστήρα	Μεσενικόλας	19,7	745	Ορεινή
		Μορφοβούνι	27,4	1.204	Ορεινή
		Μοσχάτο	10,6	576	Ορεινή
	Δ.Ρεντίνας	Ρεντίνα	57,0	756	Ορεινή

ΜΑΡΙΝΑ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗ
ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΩΝ Α/Π ΤΗΣ Ε.Ε. ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΗΣ Λ. ΠΛΑΣΤΗΡΑ

	Δ. Ταμασίου	Κτιμένη	38,6	432	Ορεινή
		Βλάσι	17,4	214	Ορεινή
		Δροσάτο	6,2	106	Ορεινή
		Κουμπουριανά	12,7	166	Ορεινή
		Λεοντίτο	15,7	204	Ορεινή
	Κοινότητα	Πετρίλο	33,2	765	Ορεινή
	Ανατολικής	Πετροχώρι	9,1	83	Ορεινή
	Αγριθέας	Στεφανιάδα	31,1	155	Ορεινή
		Φουντωτό	9,8	74	Ορεινή

Πηγή Ιστοσελίδα www.anka.gr

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η «ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ»

Η ερευνά πεδίου στην περιοχή της Λίμνης Πλαστήρα έγινε με την χρήση ερωτηματολογίου ,με το οποίο έγινε προσπάθεια “να μετρηθεί” η κοινωνική αποδοχή των πρωτοβουλιών από τους ντόπιους. Το ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε για την έρευνα αποτελείται από τρεις ενότητες ,που εμπεριέχουν τις έννοιες της κοινωνικής αποδοχής, της οικονομικής ανάπτυξης αλλά ζητείται και μια γενικότερη κριτική των κατοίκων απέναντι στα αναπτυξιακά προγράμματα. Δίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην ενημέρωση των κατοίκων για τα ΑΠ ,στην ανάπτυξη που βιώνουν και στην δυνατότητα απασχόλησης τους.

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε για την δημιουργία αυτής της μελέτης είναι η εξής:

- Συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών
- Συνάντηση με στελέχη της Ομάδας Τοπικής Δράσης
- Δημιουργία ερωτηματολογίων
- Διαχωρισμός περιοχής
- Επιτόπια έρευνα - Χρήση ερωτηματολογίων
- Επεξεργασία Αποτελεσμάτων
- Συμπεράσματα.

4.1 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΠΟΔΟΧΗΣ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΤΗΣ Ε.Ε. ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ

Ονοματεπώνυμο: .....
Επάγγελμα: .....
Τηλέφωνο: .....
Χωριό: .....
Κωδικός ερωτηματολογίου: .....

A. ΓΕΝΙΚΑ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΔΟΧΗ

- A1. -Γνωρίζεται για τα αναπτυξιακά προγράμματα (Α/Π) της Ε.Ε;
-Με ποιο τρόπο ενημερωθήκατε κυρίως για την ύπαρξη και τη χρησιμότητά τους;
α) Μ.Μ.Ε.
β) Ο.Τ.Α.
γ) ΑΝ.ΚΑ.
δ) Φίλους – συναδέλφους.
ε) άλλος προσδιορισμός: .....)
- A2 – Οι κοινωνικές συνθήκες στο χώρο όπου ζείτε τις θεωρείτε ικανοποιητικές;
- Έχουν βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια;
- Αν ΝΑΙ που οφείλεται αυτό κατά τη γνώμη σας;
α) Στη γενικότερη οικονομική - κοινωνική ανάπτυξη της χώρας.
β) Εν μέρει στα Α/Π της Ε.Ε.
γ) Τουρισμό.
δ)Κάτι άλλο. Τι;
.....
.....
- A3. – Το επάγγελμά σας είναι ικανοποιητικά αποδοτικό;
-Έχει βελτιωθεί η οικονομική του απόδοση από τα Α/Π της Ε.Ε.στη περιοχή σας;
- A4. - Έχετε κάποια δευτερεύουσα απασχόληση;
- ποια είναι: .....
- Αν ΝΑΙ τη θεωρείτε αναγκαία για να αντεπεξέλθετε οικονομικά;

B. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ – ΑΠΟΔΟΧΗ

- B1. – Γνωρίζετε Α/Π που μπορούν να βοηθήσουν στη δουλειά σας;
- Γνωρίζετε τι χρειάζεται για να ενταχθείτε σε κάποιο πρόγραμμα;

- B2. - Έχετε χρησιμοποιήσει παλαιότερα κάποιο Α/Π εσείς ή κάποιος συγγενής – φίλος;
- Αν ΝΑΙ: α) είστε ικανοποιημένος από τη διαδικασία έγκρισης;
β) είστε ικανοποιημένος από την απόδοση της επένδυσ-
σης;
γ) είστε ικανοποιημένος από τις παροχές του προγράμμα-
τος;
-Αν ΟΧΙ: α) θέλατε και δεν πληρούσατε κάποιες προϋποθέσεις;
β) δεν είχατε επαρκή ενημέρωση και οδηγίες για τη σύνταξη της
πρότασης;
γ) σκοπεύετε στο μέλλον να επιδιώξετε ένταξή σας σε
κάποιο πρόγραμμα;
δ) προσπαθήσατε αλλά χρειαζόταν «μέσον».
ε) δεν θέλατε για άλλο λόγο. Ποιόν;
.....
.....
.....
- B3. – Ο τουρισμός έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια στην περιοχή
σας;
- Αν ΝΑΙ πού οφείλεται κυρίως;
α) Στα Α/Π της Ε.Ε
β) Στην επιχειρηματικότητα των κατοίκων.
γ) Προσπάθειες Ο.Τ.Α. (διαφήμιση)
δ) Άλλο. Τι; .....
- B4. Προσωπικά σας έχει βοηθήσει η τουριστική ανάπτυξη;
- B5. Διαφημίζεται αρκετά η περιοχή σας σε σχέση με άλλες γνωστές
σας περιοχές;
- B6. – Γνωρίζετε αν έρχεται στη περιοχή σας προσωπικό από άλλα μέ-
ρη για να εργαστεί.
- Αν ΝΑΙ από πού κυρίως;
α) από νομό Καρδίτσας.
β) από άλλες περιοχές.
γ) αλλοδαποί.
- B7. – Η ανεργία στη περιοχή σας πιστεύετε ότι έχει αυξηθεί ή έχει
μειωθεί;
- Τα Α/Π της Ε.Ε πιστεύεται ότι:
α) έχουν συμβάλει αποφασιστικά στη μείωση της ανεργίας.
β) έχουν επηρεάσει αλλά όχι αποφασιστικά.
γ) δεν επηρέασαν καθόλου την ανεργία.
δ) άλλο. Τι; .....
.....

Γ. ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Γ1. Πως κρίνετε την απόδοση των Α/Π της Ε.Ε

- α) πολύ καλή.
- β) καλή.
- γ) κακή.
- δ) δεν κρίνω.

Γ2. Η ανάπτυξη που δημιουργείται από τα Α/Π της Ε.Ε κατά την άποψή σας είναι ικανοποιητική σε σχέση με τα κονδύλια που δύνονται;

Γ3. Αν σταματήσουν τα Α/Π της Ε.Ε θα συνεχιστεί η ανάπτυξη στον τόπο σας;

Γ4. -Γνωρίζετε επιχειρήσεις που παρά την ενίσχυσή τους από Α/Π δεν πάνε καλά;

- Αν ΝΑΙ:

-Που οφείλεται κυρίως κατά τη γνώμη σας;

- α) κακή στρατηγική των επιχειρηματιών.
- β) λάθος αξιολόγηση της πρότασης από την Ε.Ε.
- γ) ελλιπής έλεγχος στον τρόπο χρησιμοποίησης των κονδυλίων από τον επιχειρηματία.

Γ5. – Γνωρίζετε περιπτώσεις επιδοτούμενων επιχειρήσεων που κατά τη γνώμη σας καταστρέφουν ή δεν ταιριάζουν με το περιβάλλον της περιοχής;

- Αν ΝΑΙ πιστεύετε ότι οι παραπάνω επιχειρήσεις δεν θα έπρεπε να χρηματοδοτηθούν παρ' ότι συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη;

Γ6. Γνωρίζετε αν η διαδικασία έγκρισης των προτάσεων είναι διαβλητή;

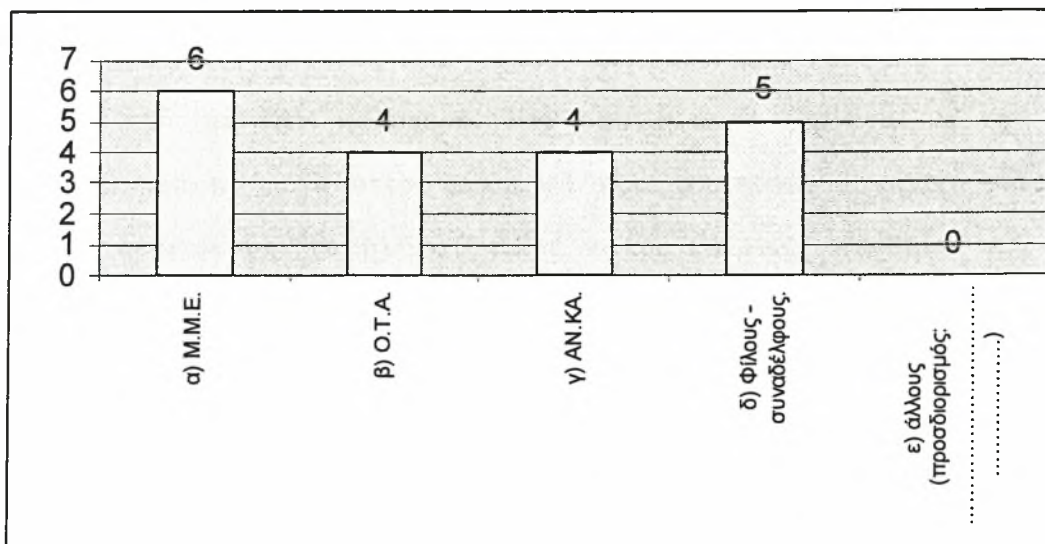
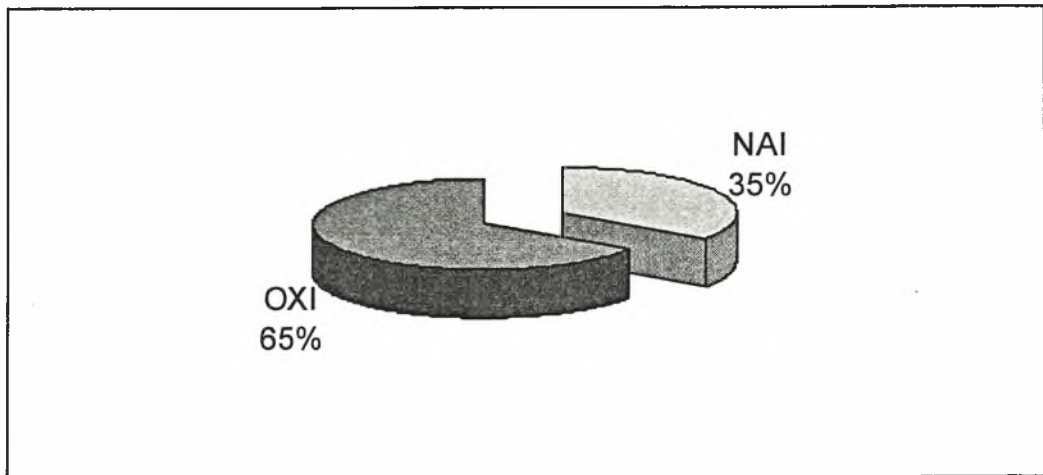
4.2 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

A1. Στο σύνολο των απαντήσεων οι κάτοικοι απαντούν κατά 35% ότι γνωρίζουν για τα Α/Π. Φαίνεται χαμηλό ποσοστό αλλά είναι ακόμη μικρότερο στα χωριά μικρής ανάπτυξης (Μούχα-Λαμπερό κ.τ.λ.) όπου παρατηρούμε ότι η ενημέρωση για τα Α/Π είναι πολύ μικρή της τάξεως του 15%. Απ'ότι φαίνεται δεν έχει καταβληθεί προσπάθεια για ενημέρωση των κατοίκων σε αυτές τις περιοχές. Αλλά και στις άλλες περιοχές το συνολικό 35% είναι αρκετά χαμηλό, αν λάβουμε υπόψη ότι από τους 19 που γνωρίζουν για τα Α/Π οι 5 απαντούν ότι ενημερώθηκαν από φίλους-συγγενείς (25%). Οπότε αυτοί που ενημερώθηκαν από τις προσπάθειες των φορέων (ΑΝΚΑ-ΟΤΑ κ.τ.λ.) είναι 14 δηλαδή το 25% του συνόλου. Ποσοστό πολύ χαμηλό για μια περιοχή όπου τα Α/Π γνωρίζουν αρκετή αποδοχή.

Βέβαια από την έρευνα συμπεραίνουμε ότι υπάρχει διστακτική αντιμετώπιση σε ότι αφορά χρηματοδοτήσεις από Ε.Ε. και ίσως κάποιοι να απάντησαν αρνητικά, παρ'ότι γνωρίζουν, μόνο από φόβο προς το άγνωστο της Ε.Ε. Αλλά και η διστακτικότητα αυτή είναι ένα στοιχείο που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δεν είναι αρκετή η αποδοχή των Α/Π.

Έτσι βλέπουμε ότι υπάρχει στην περιοχή, ιδίως στα φτωχά χωριά, μια μεγάλη ομάδα κατοίκων που θα πρέπει να ενημερωθεί, γιατί χωρίς ενημέρωση είναι αδύνατον να υπάρξει και αποδοχή.

ΕΡΩΤΗΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
A1. -Γνωρίζετε, για τα αναπτυξιακά προγράμματα (Α/Π) της Ε.Ε;	19	36
-Με ποιο τρόπο ενημερωθήκατε κυρίως για την ύπαρξη και τη χρησιμότητά τους;	ΠΟΣΟ	
α) Μ.Μ.Ε.	6	
β) Ο.Τ.Α.	4	
γ) ΑΝ.ΚΑ.	4	
δ) Φίλους - συναδέλφους.	5	
ε) άλλους (προσδιορισμός: .....)	0	

A2. Σε ποσοστό $\approx 53\%$ οι κάτοικοι απαντούν ότι είναι ικανοποιημένοι από τις συνθήκες που συναντούν στο χώρο όπου ζουν. Δεν είναι αρκετά μεγάλο το ποσοστό αν λάβουμε υπόψη ότι περιλαμβάνονται και τα φτωχά χωριά. Βέβαια το ποσοστό στα μεγάλα χωριά (Νεοχώρι-Μορφοβούνι) είναι αρκετά υψηλότερο $\approx 80\%$. Συμπεραίνουμε ότι αν στα μικρά χωριά, πάνω από τους μισούς κατοίκους δεν είναι ευχαριστημένοι καταλαβαίνουμε ότι τουλάχιστον οι νεώτεροι, μπορεί να σκέφτονται να φύγουν, να αναζητήσουν ένα περιβάλλον όπου θα τους ικανοποιεί. Τουλάχιστο, τα μικρά χωριά ένας βασικός στόχος των Α/Π δεν έχει επιτευχθεί, η προσπάθεια να παραμείνουν οι κάτοικοι στις εστίες τους.

Βέβαια έχει δημιουργηθεί μια προοπτική αφού οι ερωτηθέντες απαντούν σε ποσοστό 66% ότι οι συνθήκες έχουν βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια. Υπάρχει ένα ποσοστό 13% που απάντησε αρνητικά για το αν είναι ευχαριστημένοι από τις συνθήκες διαβίωσης, αλλά αναγνωρίζουν την βελτίωση τα τελευταία χρόνια, και καταλαβαίνουν ότι υπάρχει προοπτική για κάτι καλύτερο. Την άποψη αυτή φαίνεται να την υποστηρίζει ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό αλλά απαντούν αρνητικά για λόγους προσωπικούς (χαμηλή σύνταξη, κακές καιρικές συνθήκες (οι αγρότες) κ.α.).

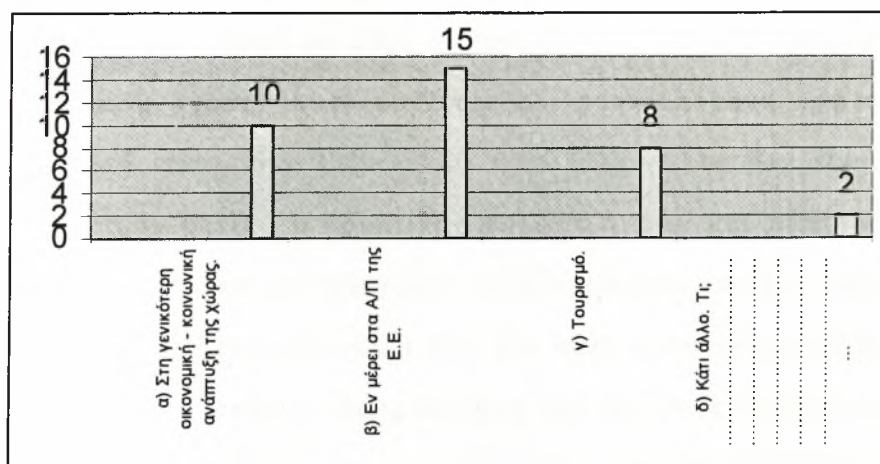
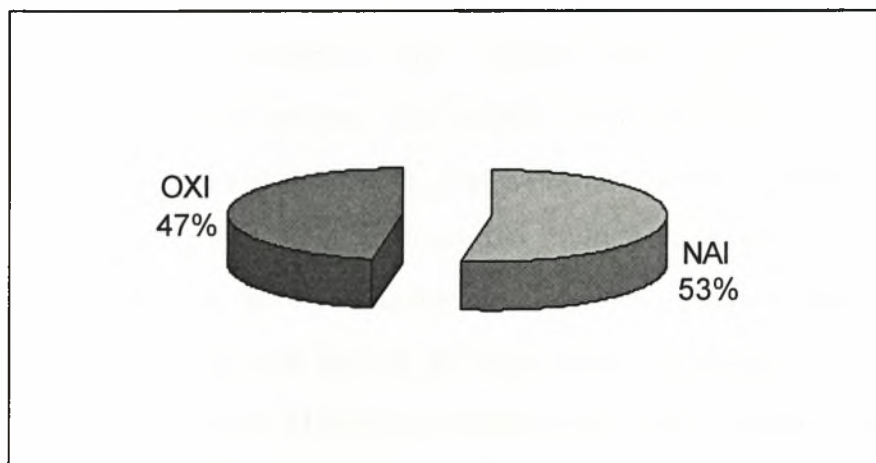
Από αυτούς που απάντησαν θετικά στην παραπάνω ερώτηση ένα σημαντικό ποσοστό, περίπου οι μισοί (15 στους 35) πιστεύουν ότι οφείλεται και στα Α/Π. Όλοι πιστεύουν ότι αυτή η ανάπτυξη δεν οφείλεται σε ένα μόνο λόγο, γι αυτό τους ζητήθηκε να ονομάσουν ένα λόγο που αυτοί θεωρούν σημαντικότερο. Αν λάβουμε υπ'όψιν ότι και η κατηγορία του τουρισμού έχει 8 απαντήσεις, που προκύπτει από τα Α/Π σαν κύριος στόχος, τότε βλέπουμε ότι οι 23 στους 35 που απαντούν θετικά στην αναπτυξιακή προοπτική θεωρούν άμεσα ή έμμεσα

ότι τα Α/Π ή οι στόχοι τους έχουν προσδώσει κατά κύριο λόγο την προοπτική αυτή.

Παρατηρούμε ότι υπάρχει μια αντίφαση στις απαντήσεις των Α1 και Α2 ερωτήσεων. Αυτό μάλλον οφείλεται στην ελλιπή ενημέρωση για τα Α/Π. Δηλαδή όταν ζητείται να απαντήσουν γενικά (Α1) για τα Α/Π δεν απαντούν πολύ θετικά. Ενώ όταν ζητείται να σχολιάσουν κάτι πιο πρακτικό σε σχέση με την αναπτυξιακή προοπτική τότε οι απαντήσεις είναι περισσότερο θετικές. Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι παρότι έχει γίνει έργο από τα Α/Π δεν έχει περάσει στους κατοίκους, δεν έχει προβληθεί αρκετά ώστε να υπάρχει η ανάλογη αποδοχή που θα λειτουργούσε πολλαπλασιαστικά για ακόμα μεγαλύτερη ανάπτυξη.

ΕΡΩΤΗΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
A2 - Οι κοινωνικές συνθήκες στο χώρο όπου ζείτε τις θεωρείτε ικανοποιητικές; - Έχουν βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια;	29	26
- Αν ΝΑΙ που οφείλεται αυτό κατά τη γνώμη σας;	ΠΟΣΟ	
α) Στη γενικότερη οικονομική - κοινωνική ανάπτυξη της χώρας.	10	
β) Εν μέρει στα Α/Π της Ε.Ε.	15	
γ) Τουρισμό.	8	
δ) Κάτι άλλο. Τι;	2	

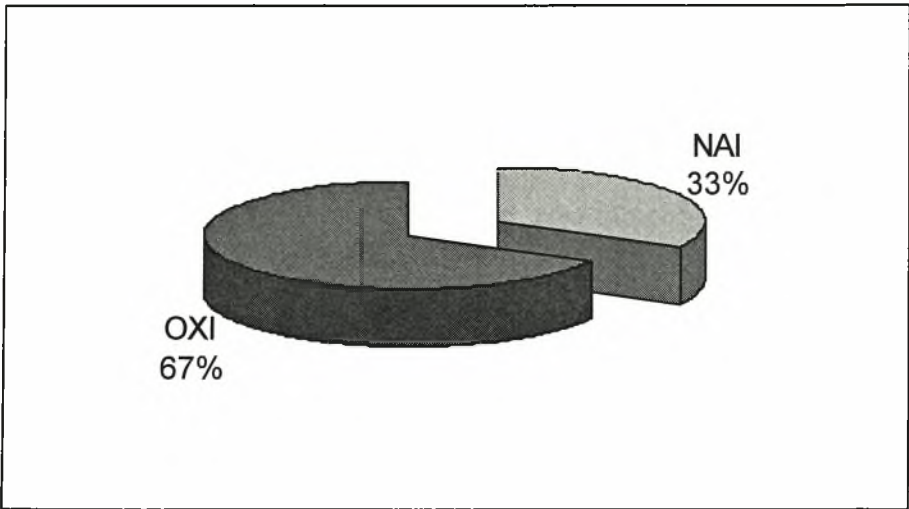
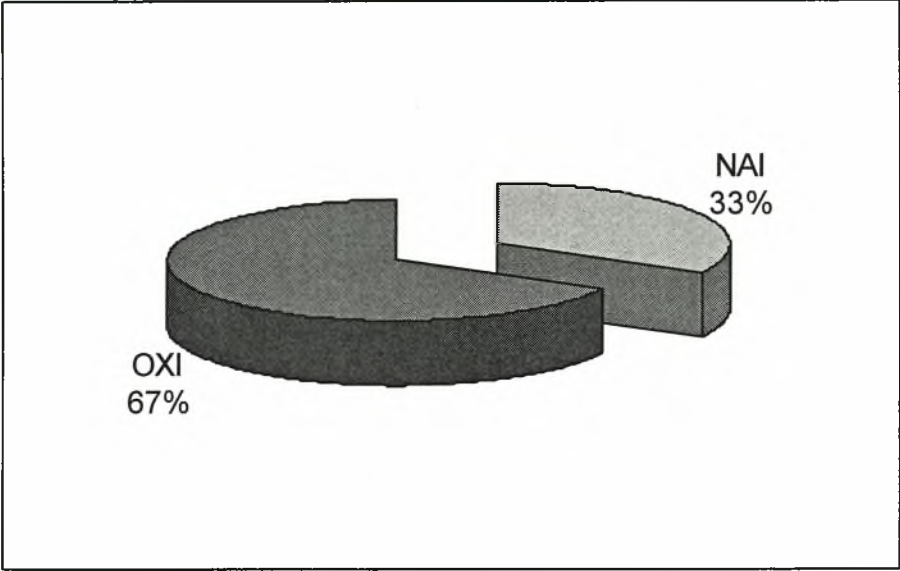

A3. Στην ερώτηση για το αν είναι ικανοποιητική η απόδοση του επαγγέλματος, ποσοστό 33% απαντά θετικά. Αξίζει να επισημανθεί ότι σε αυτή την ερώτηση δεν υπάρχουν μεγάλες διαφορές ανάμεσα σε μικρά και μεγάλα χωριά. Αυτό συμβαίνει γιατί το "ικανοποιητικό εισόδημα" διαφέρει από περιοχή σε περιοχή. Σε μια ανεπτυγμένη κοινωνία το "ικανοποιητικό εισόδημα" είναι αρκετά υψηλό σε σχέση με μια άλλη μη ανεπτυγμένη.

Το 67% θα ήθελε να έχει περισσότερο εισόδημα. Αν αφαιρέσουμε τους συνταξιούχους, και κυρίως τους αγρότες όπου ούτως ή άλλως έχουν χαμηλό εισόδημα, μην μπορώντας να κάνουν και τίποτε για να το αυξήσουν, τότε το ποσοστό είναι μικρότερο, περίπου 50%. Δεν μπορούμε να το προσδιορίσουμε ακριβώς γιατί οι κάτοικοι δεν απαντούν με σαφήνεια για το αν είναι μόνο συνταξιούχοι ή ασκούν και δεύτερη δουλειά. (Πολλοί αλλάξανε την απάντηση A3, όταν γινόταν η ερώτηση A4).

Ούτως ή άλλως με τους συνταξιούχους τα Α/Π δεν μπορούν να έχουν άμεση σχέση. Αυτό φαίνεται και στην επόμενη ερώτηση όπου τα ποσοστά είναι ίδια 33% ΝΑΙ - 67% ΟΧΙ. Αλλά δεν είναι οι ίδιοι που απαντούν θετικά ή αρνητικά. Δηλαδή ακόμα και κάποιοι που δεν θεωρούν αποδοτικό το επάγγελμά τους υποστηρίζουν ότι υπάρχει βελτίωση ή το αντίθετο. Φαίνεται εδώ και πάλι η αναπτυξιακή προοπτική που πιστεύει ο κόσμος. Όπως φάνηκε από τις συνεντεύξεις αυτοί που θεωρούν το επάγγελμά τους αποδοτικό αλλά δεν θεωρούν ότι έχει βελτιωθεί, τα τελευταία χρόνια είναι κατά κύριο λόγο δημόσιοι υπάλληλοι που δεν έχουν δεύτερη δουλειά.

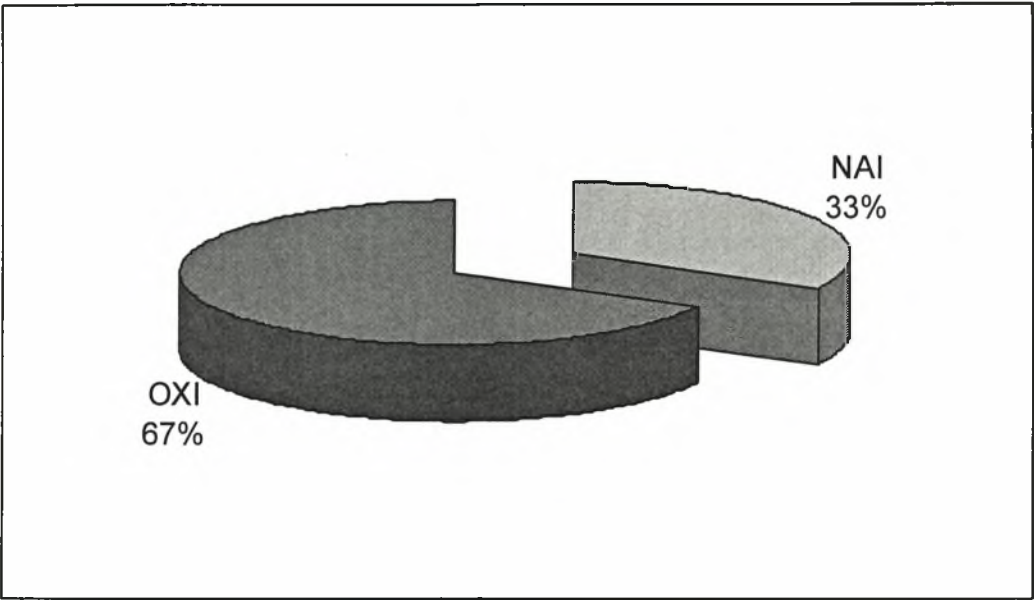
ΕΡΩΤΗΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Α3. - Το επάγγελμά σας είναι ικανοποιητικά αποδοτικό;	18	37
-Έχει βελτιωθεί η οικονομική του απόδοση από τα Α/Π της Ε.Ε.στη περιοχή σας;	18	37

A4. Σε αυτή την ερώτηση βλέπουμε ότι σε ποσοστό 33% χρειάζεται να ασκούν και δεύτερη δουλειά για να αντεπεξέλθουν οικονομικά στις σημερινές συνθήκες. Κατά κύριο λόγο η δεύτερη αυτή απασχόληση, είναι στις αγροτικές εργασίες, σε ιδιαίτερα μαθήματα και ως ιδιωτικοί υπάλληλοι. Το ποσοστό αυτό δεν προέρχεται μόνο από αυτούς που απαντούν ΟΧΙ στην Α3 αλλά και από αυτούς που απαντούν ΝΑΙ. Αυτό γίνεται γιατί απαντούν ως προς την απόδοση του εισοδήματος, συνυπολογίζοντας και τη δεύτερη εργασία.

Σημαντικό είναι πάντως ότι όλοι θεωρούν αναγκαία και τη δεύτερη δουλειά που κάνουν. Συμπεραίνουμε έτσι ότι αν δεν είχαν αυτή τη δουλειά δεν θα μπορούσαν να αντεπεξέλθουν οικονομικά και θα αναγκαζόταν να καταφύγουν σε άλλες λύσεις, όπως είναι η μετανάστευση. Είναι σαφές ότι αν δεν χρειαζόταν η δεύτερη εργασία τότε θα υπήρχε σημαντική μείωση της ανεργίας, ως κύρια όμως εργασία. Έτσι όχι μόνο θα είχαμε μείωση της ανεργίας αλλά και της παραοικονομίας αφού στην πλειονότητά τους τα εισοδήματα από την δεύτερη δουλειά δεν δηλώνονται στο κράτος. Μπορούμε να πούμε δηλαδή ότι στόχος των Α/Π θα πρέπει να είναι η αύξηση του εισοδήματος από την κύρια δουλειά του κάθε κατοίκου, αλλά και η αποφυγή επιδοτήσεων σε κατοίκους που θα έχουν ως δεύτερη δουλειά της επιδοτούμενη επιχείρηση. Αν δεν γίνει αυτό, θα έχουμε συσσώρευση της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε λίγους κατοίκους και αρνητική αποδοχή των Α/Π από τους υπολοίπους, που θα θεωρούν ότι αυτά είναι για λίγους ανθρώπους της περιοχής. Θα υπάρξει αύξηση σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο των ανισοτήτων που είναι μια εξέλιξη που σίγουρα δεν εντάσσεται στους γενικότερους στόχους των Α/Π Προγραμμάτων.

ΕΡΩΤΗΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
A4. - Έχετε κάποια δευτερεύουσα απασχόληση;	18	37
- ποια είναι:		
- Αν ΝΑΙ τη θεωρείτε αναγκαία για να αντεπεξέλθετε οικονομικά;	18	0

B1. Μόνο όμως 10 από τους 55 (18%) γνωρίζουν Α/Π που μπορούν να βοηθήσουν τη δουλειά τους ώστε να αυξήσουν το εισόδημά τους. Μικρό ποσοστό, αν λάβουμε υπ’όψιν ότι τα Α/Π λειτουργούν εδώ και αρκετά χρόνια σε μια περιοχή που θεωρείται ότι έχει αρκετή συμμετοχή σε προγράμματα και καλή πορεία. Οι στόχοι για ανάπτυξη των Α/Π προφανώς δεν απευθύνονται μόνο στο 18% του πληθυσμού γιατί έτσι δεν έχουμε μια ισορροπημένη ανάπτυξη. Ιδίως σε μια περιοχή που οι

περισσότεροι κάτοικοι είναι αγρότες και τα περισσότερα προγράμματα απευθύνονται σε αυτούς ώστε να κοιτάζουν και νέους τρόπους απασχόλησης.

Παρ'ότι στις απαντήσεις έχουμε και αρκετούς συνταξιούχους το ποσοστό 18% είναι μικρό για μια γενική ερώτηση. Υπάρχουν 10 θετικές απαντήσεις για το αν γνωρίζουν Α/Π που είναι σχετικά με τη δουλειά τους, που μάλλον σημαίνει ελλιπής ενημέρωση των επαγγελματιών. Θα μπορούσαν να ενημερωθούν κατά περίπτωση επαγγελματίες ανάλογα με τις δράσεις του προγράμματος.

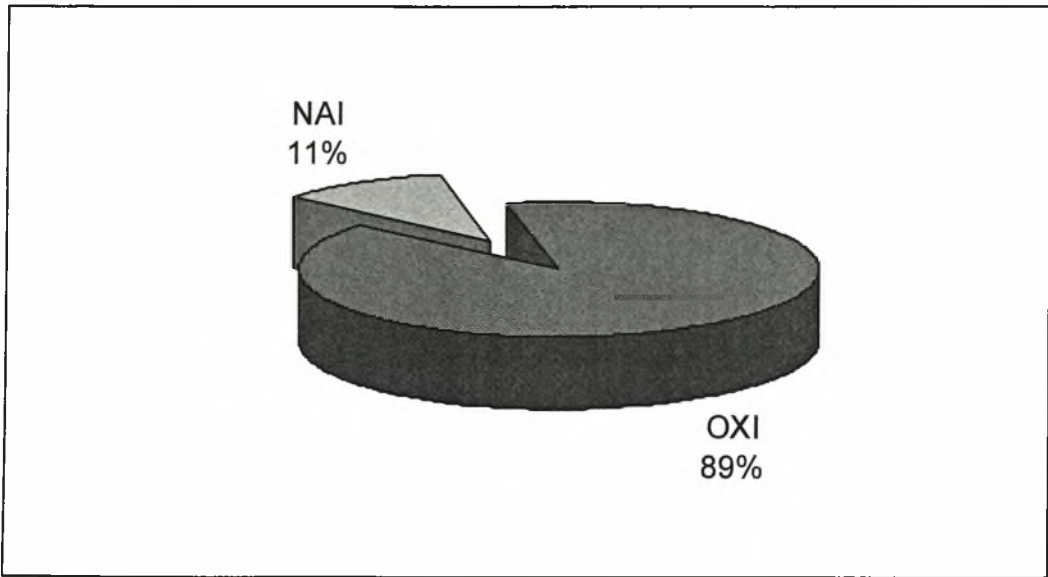
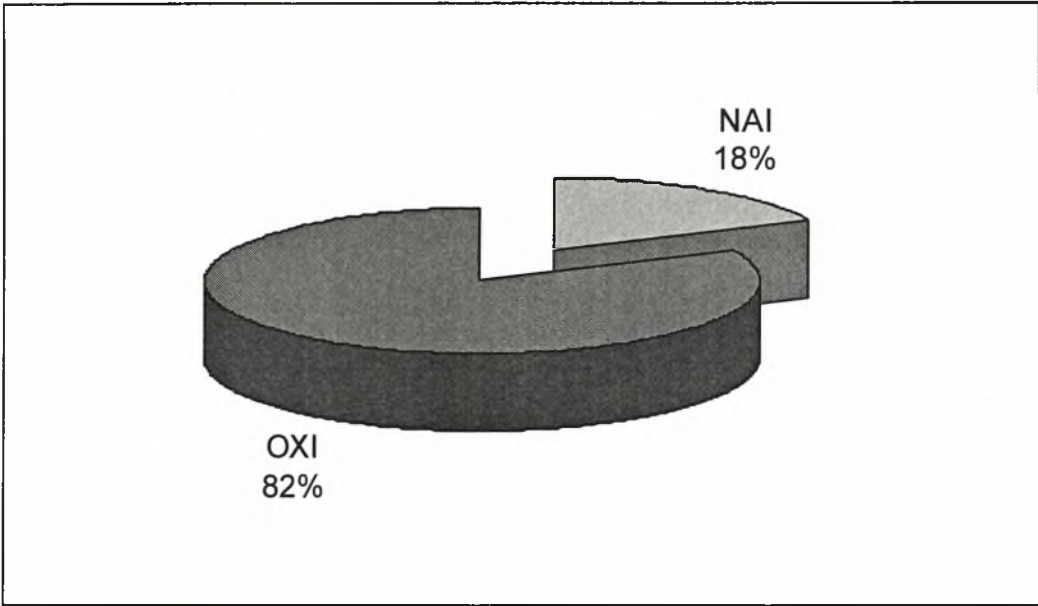
Παρατηρώντας και τις απαντήσεις στο αν γνωρίζουν τι χρειάζεται για να ενταχθούν σε κάποιο πρόγραμμα τότε θα δούμε 6 θετικές απαντήσεις δηλαδή 11%. Από αυτό μπορούμε να αντιληφθούμε ότι δεν υπάρχει ενημέρωση για τα προγράμματα τις προοπτικές και τις απαντήσεις που έχουν. Αν μόνο το 11% γνωρίζει ή νομίζει ότι γνωρίζει τότε είναι σίγουρο ότι τουλάχιστον στους υπόλοιπους θα υπάρχει παρερμηνεία των απαιτήσεων των προγραμμάτων. Πολλοί πιστεύουν ότι είναι μόνο για νέους αγρότες, ότι χρειάζεται μεγάλο κεφάλαιο ή ότι δεν περιλαμβάνεται το επάγγελμά τους στις δράσεις.

Παρ' όλα αυτά φαίνεται ότι στη περιοχή υπάρχει κινητικότητα στα προγράμματα μεγαλύτερη απ' ότι σε άλλες περιοχές της Ελλάδας. Αυτό φαίνεται με μια επίσκεψη στα πιο ανεπτυγμένα χωριά. Ένας ακόμη λόγος που είναι μικρό το ποσοστό αυτών που γνωρίζουν για τα προγράμματα είναι η μεγάλη ανισοκατανομή των προγραμμάτων μεταξύ ανεπτυγμένων χωριών και μικρών χωριών. Το ποσοστό 11% και 18% είναι μικρό, γιατί δεν γνωρίζουν για τα Α/Π στα μικρότερα χωριά και η συμμετοχή από αυτά τα χωριά είναι σχεδόν μηδενική.

ΕΡΩΤΗΣΗ

B1. - Γνωρίζετε Α/Π που μπορούν να βοηθήσουν στη δουλειά σας;
- Γνωρίζετε τι χρειάζεται για να ενταχθείτε σε κάποιο πρόγραμμα;

ΝΑΙ	ΟΧΙ
10	45
ΝΑΙ	ΟΧΙ
6	49

B2. Σε ποσοστό 27% οι ίδιοι οι ερωτηθέντες (ή συγγενής ή φίλος) έχουν χρησιμοποιήσει κάποιο Α/Π Αυτό έρχεται σε αντίθεση με το 18% που γνωρίζουν Α/Π σχετικά με τη δουλειά τους και το 11% που γνωρίζουν τις απαιτήσεις των προγραμμάτων. Μπορούμε να συμπεράνουμε από αυτή την αντίθεση ότι: α) Υπάρχουν (τρέχουν) πολλά προγράμματα τόσα ούτως ώστε το 27% να έχει άμεση ή έμμεση εμπλοκή με αυτά και β) ότι πολλοί δεν γνωρίζουν προγράμματα για τη δουλειά τους ούτε τι χρειάζεται για να ενταχθούν.

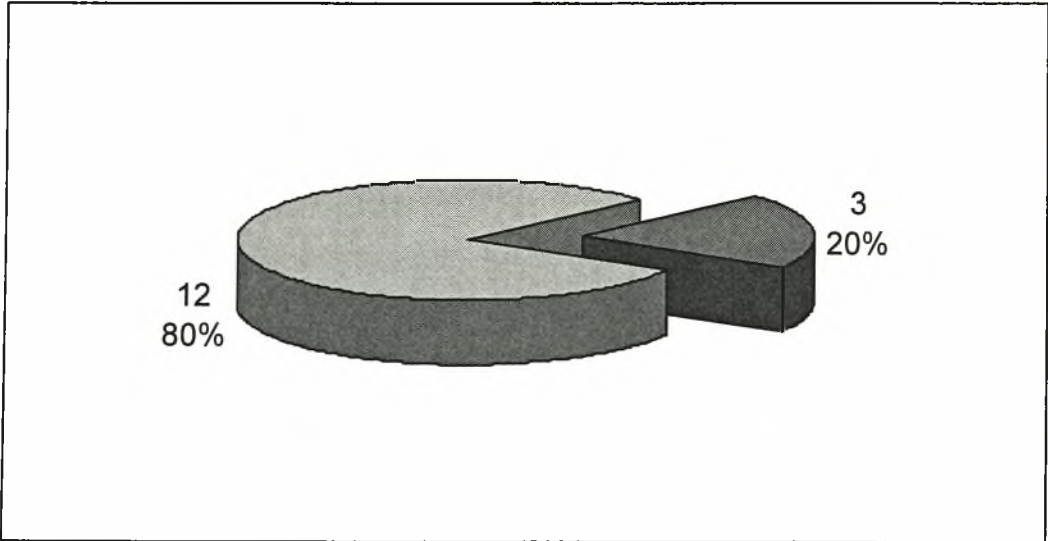
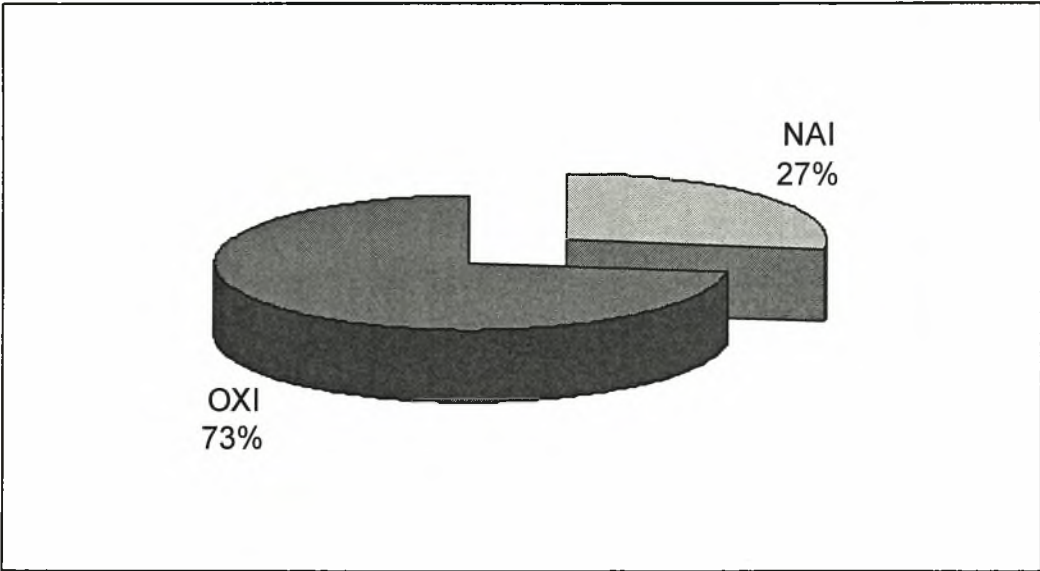
Αυτό σημαίνει ότι κάποιοι μπήκαν σε προγράμματα, διαδόθηκαν τα Α/Π σε κάποιο περιορισμένο ίσως κύκλο και από εκεί οι περισσότεροι δεν ενημερώθηκαν ούτε καν για την ύπαρξή τους ή και όσοι ασχολήθηκαν δεν είχαν την ορθή ενημέρωση ώστε να χρησιμοποιήσουν τελικά κάποιο πρόγραμμα.

Ενδεικτικό αυτής της κατάστασης είναι και το ότι στις επόμενες ερωτήσεις για τα προγράμματα B2, 12 στους 15, δηλώνουν πλήρως ευχαριστημένοι από τη διαδικασία των αποδόσεων και τις παροχές του προγράμματος και μόνο 3 απαντούν ΟΧΙ.

Σημειώνεται ότι οι περισσότεροι απαντούν για λογαριασμό φίλων και συγγενών. Οι ίδιοι για τον εαυτό τους εκφράζονται ως εξής: "δεν είναι για μένα αυτά τα προγράμματα", "είμαι μεγάλος σε ηλικία", "θέλει μεγάλο κεφάλαιο". Η νοοτροπία αυτή είναι βέβαια φυσική μια και οι περισσότεροι θέλουν να παραμείνουν στην "βόλεψή" τους. Αλλά η έλλειψη παρακίνησης και σοβαρής ενημέρωσης από τους φορείς και τις ΟΤΔ θα έπρεπε να έχει επιτευχθεί ως στόχος των Α.Π.

ΕΡΩΤΗΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
B2. - Έχετε χρησιμοποιήσει παλαιότερα κάποιο Α/Π εσείς ή κάποιος συγγενής - φίλος;	15	40
- Αν ΝΑΙ: α) είστε ικανοποιημένος από τη διαδικασία έγκρισης;	12	3
β) είστε ικανοποιημένος από την απόδοση της επένδυσης;	12	3
γ) είστε ικανοποιημένος από τις παροχές του προγράμματος;	12	3
-Αν ΟΧΙ: α) θέλατε και δεν πληρούσατε κάποιες προϋποθέσεις;		
β) δεν είχατε επαρκή ενημέρωση και οδηγίες για τη σύνταξη της πρότασης;		
γ) σκοπεύετε στο μέλλον να επιδιώξετε ένταξή σας σε κάποιο πρόγραμμα;		
δ) προσπαθήσατε αλλά χρειαζόταν "μέσον".		
ε) δεν θέλατε για άλλο λόγο. Ποιόν;		40

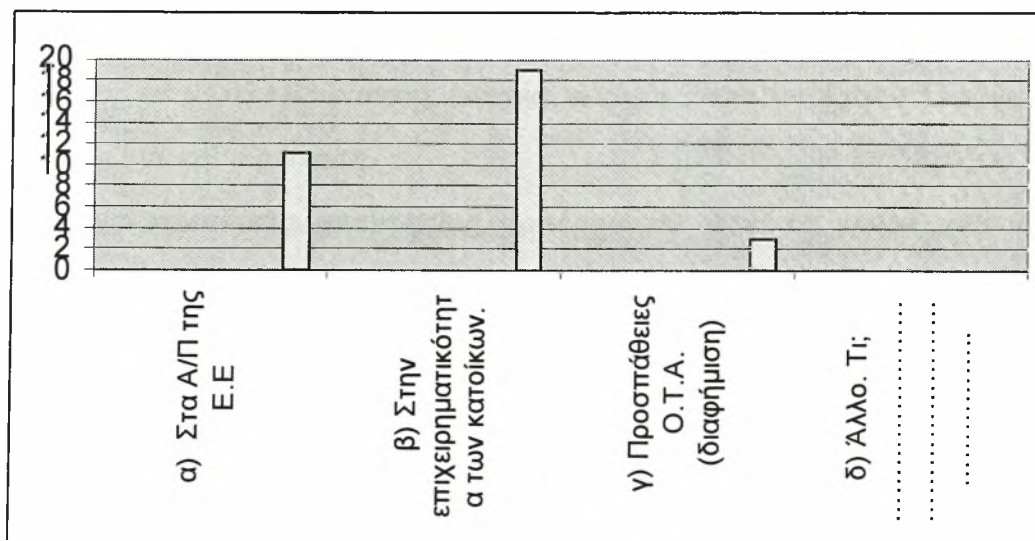
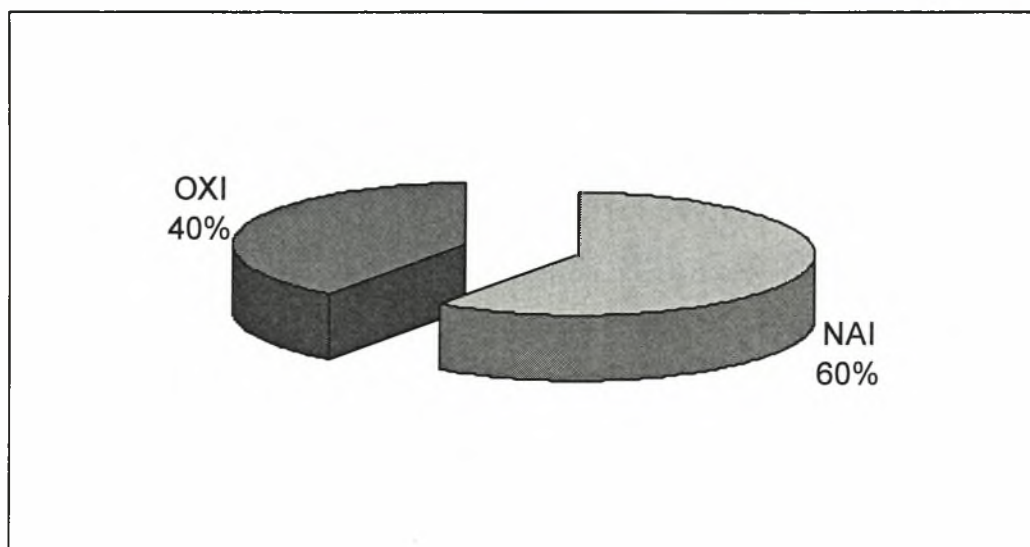

B3. Σε σχέση με τον τουρισμό οι περισσότερες απαντήσεις είναι καταφατικές ενώ οι αρνητικές απαντήσεις προέρχονται κυρίως από τα μικρά χωριά όπου πιθανόν δεν έχουμε τόση αύξηση στον τουρισμό. Παρατηρείται βέβαια ότι ορισμένοι κάτοικοι προερχόμενοι από μικρά χωριά απαντούν θετικά στο αν αυξήθηκε ο τουρισμός. Πρέπει να έχει αυξηθεί και εκεί (ΜΟΥΧΑ-ΚΑΣΤΑΝΙΑ - ΛΑΜΠΕΡΟ) αλλά ίσως ότι απαντούν θετικά για μια γενικότερη αύξηση τουρισμού στην ευρύτερη περιοχή Πλαστήρα.

Παρ' όλα αυτά και εδώ βλέπουμε ότι η αποδοχή των Α/Π δεν είναι αυτή που θα περιμέναμε. Από τους 33 που απαντούν ότι έχει αυξηθεί ο τουρισμός η πλειοψηφία (19) απαντούν ότι οφείλεται στην επιχειρηματικότητα των κατοίκων, 11 στα Α/Π και μόνο 3 σε προσπάθειες των ΟΤΑ. Βλέπουμε ότι πιστεύουν πως τα Α/Π είναι για κάποιους ικανούς, όχι για όλους, και ότι η τουριστική ανάπτυξη οφείλεται σε προσωπικές προσπάθειες και όχι στα ίδια τα Α/Π/ Οι 11 θεωρούν ότι τα Α/Π παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη αλλά και αυτοί, όπως είδαμε πιο πάνω, δεν προτίθενται να χρησιμοποιήσουν κάποιο πρόγραμμα στο μέλλον.

ΜΑΡΙΝΑ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗ
ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΩΝ Α/Π ΤΗΣ Ε.Ε. ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΗΣ Λ. ΠΛΑΣΤΗΡΑ

ΕΡΩΤΗΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
B3. - Ο τουρισμός έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια στην περιοχή σας;	33	22
- Αν ΝΑΙ πού οφείλεται κυρίως;	ΠΟΣΟ	
α) Στα Α/Π της Ε.Ε	11	
β) Στην επιχειρηματικότητα των κατοίκων.	19	
γ) Προσπάθειες Ο.Τ.Α. (διαφήμιση)	3	
δ) Άλλο. Τι;	0	

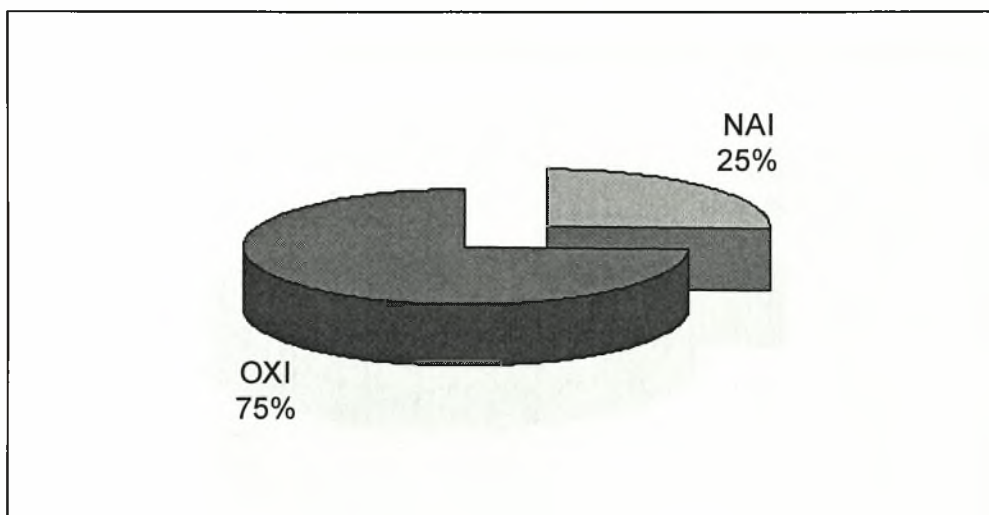
B4. Η ορθή τουριστική ανάπτυξη που είναι ένας κύριος στόχος των Α/Π, δεν θα βοηθήσει έμμεσα με οικονομικό χαρακτήρα και άλλες ομάδες κατοίκων, εκτός από αυτές που θα τα χρησιμοποιήσουν άμεσα. Σ' αυτή την ερώτηση, παρόλο που στην προηγούμενη ερώτηση οι περισσότεροι απαντούν ότι ο τουρισμός έχει αυξηθεί (33) δηλ. 60% ,λιγότεροι από τους μισούς (14) (25% συνολικά) πιστεύουν ότι τους έχει βοηθήσει ο τουρισμός.

Εδώ τίθεται το ερώτημα είναι σωστός ο στόχος των Α/Π για ευρεία και ορθή τουριστική ανάπτυξη; Γιατί αν δεν είναι σωστός τότε τα Α/Π θα βοηθήσουν μόνο μια μικρή ομάδα κατοίκων σ' αυτό τον τομέα. Και λογική συνέπεια αυτού θα είναι να μειωθεί η αποδοχή τους από τους υπόλοιπους αφού θα δημιουργηθούν ανισότητες. Πιθανόν το χαμηλό ποσοστό θετικής απάντησης στην ερώτηση αυτή να οφείλεται:

α) στο πρώιμο ακόμα στάδιο της τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή, μια και δεν έχει πολλούς κατοίκους να ασχολούνται επαγγελματικά με τον τουρισμό, και επιπρόσθετα οι κάτοικοι που έχουν έμμεσα οφέλη δεν το αντιλαμβάνονται έντονα, ακόμη ώστε να έχουν ξεκάθαρη άποψη για την ερώτηση

β) Πολλές αρνητικές απαντήσεις προέρχονται από τα μικρά χωριά, όπου η τουριστική ανάπτυξη είναι ή πολύ μικρή ή ανύπαρκτη.

ΕΡΩΤΗΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
B4. Προσωπικά σας έχει βοηθήσει η τουριστική ανάπτυξη;	14	41

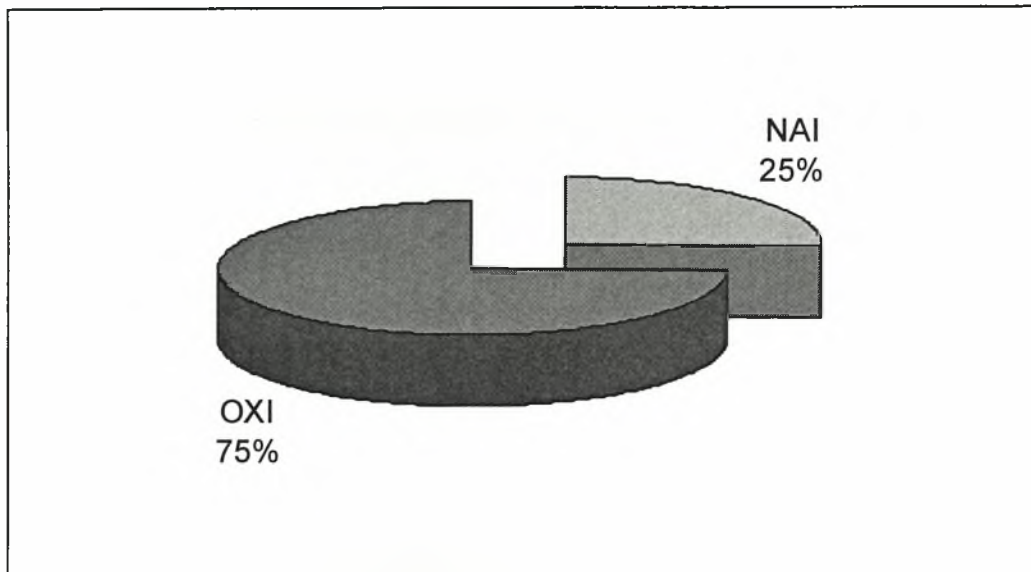

B5. Οι αρνητικές απαντήσεις σε αυτή την ερώτηση προέρχονται κυρίως από τα μικρά χωριά. Το σημαντικό εδώ είναι ότι οι κάτοικοι στην πληοψηφία τους πιστεύουν ότι η περιοχή διαφημίζεται αρκετά. Αναγνωρίζουν δηλαδή τη προσπάθεια των ΟΤΑ για ανάπτυξη στη περιοχή.

Έχουμε λίγες απαντήσεις από επαγγελματίες του τουρισμού που θεωρούν ότι δεν είναι αρκετή η διαφήμιση που γίνεται αλλά παρόλα αυτά αναγνωρίζουν ότι προβολή της περιοχής είναι αρκετά περισσότερη από άλλες αντίστοιχες περιοχές.

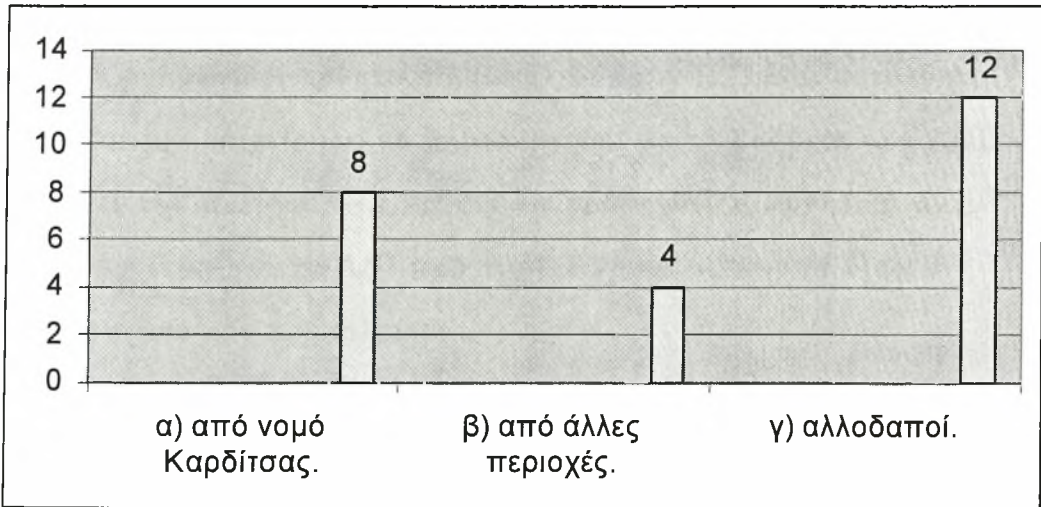
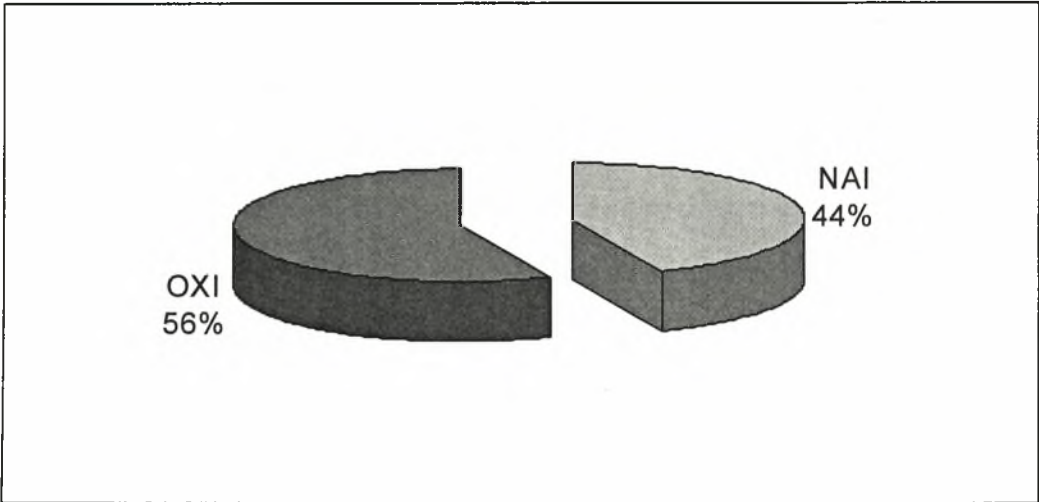
ΕΡΩΤΗΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
B5. Διαφημίζεται αρκετά η περιοχή σας σε σχέση με άλλες γνωστές σας περιοχές;	14	41

B6. Φαίνεται ότι στην περιοχή υπάρχει μια τάση για μείωση της ανεργίας, και περισσότερο στα μεγάλα χωριά. Εδώ είναι πιο ξεκάθαρη η διαφορά, όπου στα χωριά υπήρξαν θετικές ψήφοι σε αυτή την ερώτηση (Μορφοβούνι - Νεοχώρι και λίγο στην Κερασιά - Πεζούλα) Ενώ από τα άλλα χωριά σχεδόν αποκλειστικά επικρατούν αρνητικές απαντήσεις. Επίσης όσο πιο μεγάλη είναι η ανάπτυξη, το προσωπικό που έρχεται για εργασία είναι κυρίως από Καρδίτσα (π.χ. Νεοχώρι), ή από άλλα μέρη της Ελλάδας. Ενώ στα χωριά με έντονη ανάπτυξη υπάρχουν και αλλοδαποί. Αυτό το γεγονός οφείλεται στη φύση των εργασιών που ανοίγονται. Σε ένα τόπο όπου υπάρχουν καταστήματα, ξενοδοχεί-

α, και άλλες επιχειρήσεις και δουλειές γραφείου, το προσωπικό είναι κυρίως έλληνες. Σε περιοχές αναπτυσσόμενες δεν υπάρχουν ακόμη θέσεις εργασίας τέτοιου είδους, οπότε κυριαρχούν οι θέσεις για ανειδίκευτους εργάτες, οικοδόμους κτλ. και ως επι το πλείστον καλύπτονται από αλλοδαπούς.

ΕΡΩΤΗΣΗ		ΝΑΙ	ΟΧΙ
Β6. - Γνωρίζετε αν έρχεται στη περιοχή σας προσωπικό από άλλα μέρη για να εργαστεί.		24	31
- Αν ΝΑΙ από πού κυρίως;		ΟΣΟ	
α) από νομό Καρδίτσας.		8	
β) από άλλες περιοχές.		4	
γ) αλλοδαποί.		12	

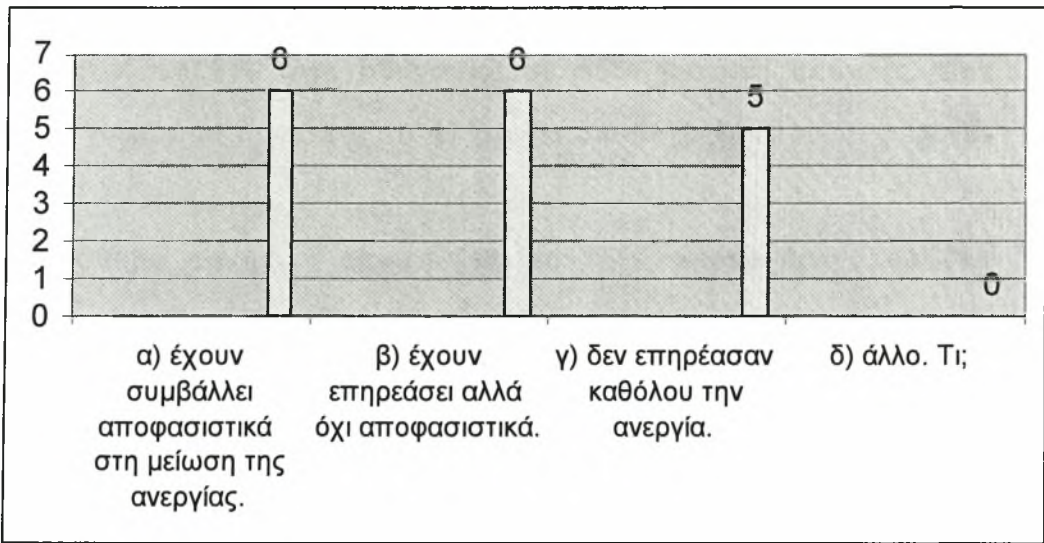
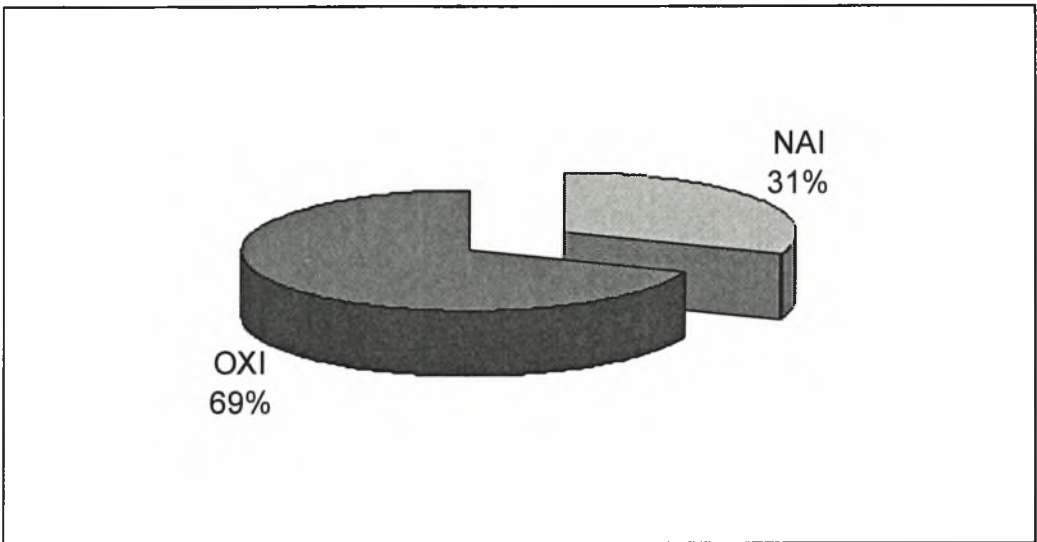

B7. Παρότι αρκετοί θεωρούν ότι έρχονται άνθρωποι από άλλες περιοχές να εργαστούν, λιγότεροι θεωρούν ότι έχει μειωθεί η ανεργία. Το 30%, κυρίως από μεγάλα χωριά, πιστεύει ότι έχει μειωθεί η ανεργία, έναντι του 44% που λέει ότι έρχονται από άλλες περιοχές για δουλειά. Δεν μπορεί σε μια περιοχή να έχουμε θετική ροή εργατικού δυναμικού και να μην μειώνεται η ανεργία. Αυτό θα ίσχυε αν οι επιχειρήσεις χρειάζονταν εξειδικευμένο προσωπικό. Κάτι τέτοιο όμως δεν ισχύει γιατί η ανάπτυξη που λαμβάνει χώρα χρειάζεται εξειδίκευση, αλλά όχι μόνο, και η εξειδίκευση που απαντάται τις περισσότερες φορές είναι εύκολη να αποκτηθεί από τον οποιονδήποτε.

Φαίνεται ότι το μικρό ποσοστό 30% μάλλον οφείλεται α) στην έμφυτη τάση ορισμένων ανθρώπων για παράπονα β) αρκετοί νέοι αν και δεν έχουν εκπαιδευτεί σε κάποιο επάγγελμα απομακρύνονται από τις γεωργικές εργασίες που είναι η φυσική επαγγελματική τους συνέχεια, γ) οι ίδιοι αρνούνται να εργαστούν ως εργάτες ανειδίκευτοι.

Ως προς την αποδοχή των Α/Π σε σχέση με την ανεργία από τους 17 που δηλώνουν ότι μειώθηκε η ανεργία οι 12 θεωρούν ότι τα Α/Π έχουν συμβάλει αποφασιστικά ή όχι στη μείωσή της. Παρ' όλα αυτά υπάρχουν και 5 απαντήσεις που υποστηρίζουν ότι δεν έχει επηρεασθεί καθόλου η ανεργία από τα Α/Π. Για κάποιο λόγο αυτοί οι κάτοικοι έχουν σχηματίσει αρνητική άποψη για τα Α/Π. Είναι αυτονόητο ότι ακόμα και μια επιχείρηση να δημιουργηθεί με τη βοήθεια των Α/Π θα επηρεάσει την ανεργία. Θα πρέπει να προσεχθεί η αρνητική αντίληψη των κατοίκων για τα Α/Π από τις ΟΤΔ κυρίως και να διερευνηθεί περαιτέρω από που προκαλείται.

ΕΡΩΤΗΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
B7. - Η ανεργία στη περιοχή σας πιστεύετε ότι έχει αυξηθεί ή έχει μειωθεί;	17	38
- Τα Α/Π της Ε.Ε πιστεύεται ότι:	ΠΟΣΟ	
α) έχουν συμβάλλει αποφασιστικά στη μείωση της ανεργίας.	6	
β) έχουν επηρεάσει αλλά όχι αποφασιστικά.	6	
γ) δεν επηρέασαν καθόλου την ανεργία.	5	
δ) άλλο. Τι;	0	

Γ1. Εδώ ζητείται από τους κατοίκους να αξιολογήσουν την όλη πορεία των ΑΠ μέχρι σήμερα. Τα αποτελέσματα είναι εν μέρη αναμενόμενα σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση.

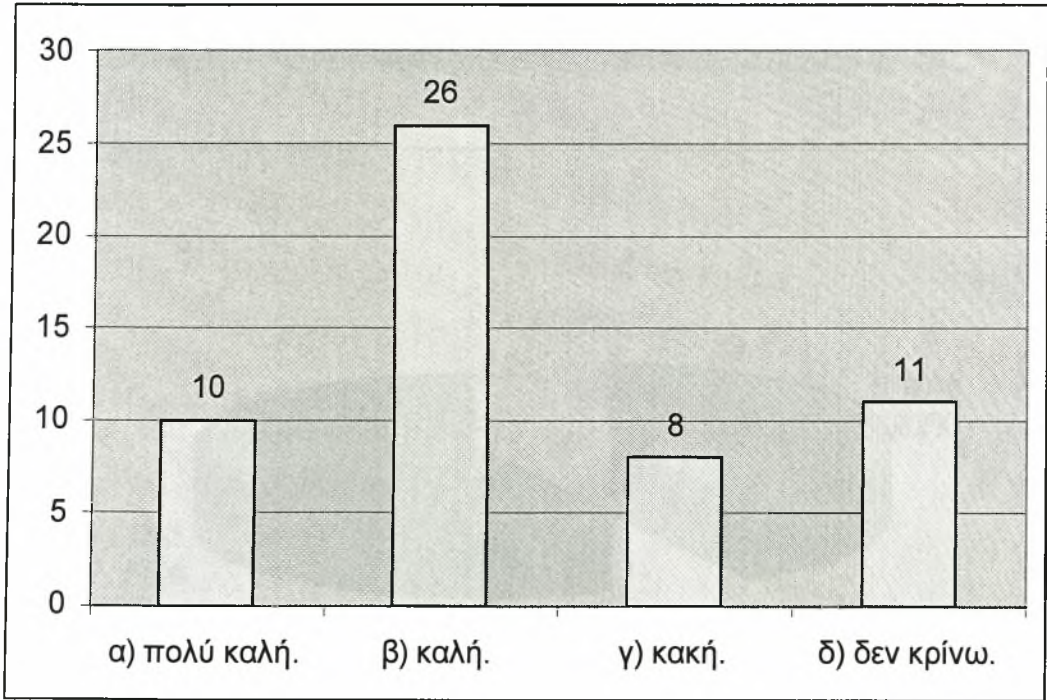
Έτσι πολύ καλή κρίνει την απόδοσή τους το 18% και είναι το ποσοστό περίπου που απάντησε θετικά στη Β1 ερώτηση και είναι οι κάτοικοι που ενδιαφέρονται περισσότερο ή που έτυχε και έλαβαν μεγαλύτερη ενημέρωση (Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν έχουμε σχεδόν καμία τέτοια απάντηση από μικρά χωριά). Είναι το ποσοστό θα λέγαμε της πλήρους αποδοχής των Α/Π (Β1+Γ1).

Το μεγαλύτερο ποσοστό 47% κρίνει καλή την απόδοση των Α/Π. Είναι οι κάτοικοι που μάλλον δεν έχουν ασχοληθεί πολύ, που γνωρίζουν μάλλον λίγα πράγματα σχετικά και δίνουν μια μέτρια θετική απάντηση. Κάποιοι απαντούν: "αφού μας δίνει λεφτά καλό θα είναι". Παρ' όλα αυτά είναι μια θετική απάντηση για όποιο λόγο και αν δίνεται και σημαίνει ότι υπάρχει διάθεση από μέρους τους να αποδεχθούν τα Α/Π. Αν προσθέσουμε και το ποσοστό της προηγούμενης απάντησης 47%+18% τότε φθάνουμε σε 65% θετικές απόψεις. Δεν μπορούμε να πούμε όμως και το 47% έχει αποδεχθεί και ενδιαφέρεται για τα Α/Π.

Ξεκάθαρα αρνητική άποψη έχει το 15%, προερχόμενο από τα μικρά χωριά κυρίως. Εκεί που, όπως είδαμε και πιο πάνω, δεν υπάρχει έντονη αναπτυξιακή προοπτική και σωστή ενημέρωση. Είναι σημαντικό το ότι εκφράζεται τόσο ξεκάθαρα αυτή η άποψη, γιατί αυτοί οι άνθρωποι θεωρούν ότι χωρίς τα Α/Π η κατάσταση θα ήταν καλύτερη. Μπορούμε βέβαια να υποθέσουμε ότι είναι διαμαρτυρία για τον ενδεχόμενο κοινωνικό αποκλεισμό που αισθάνονται, αλλά είναι μεγάλο ποσοστό ξεκάθαρης αρνητικής ψήφου και σημαίνει ότι κάπου δεν έχει γίνει σωστή ενημέρωση ή σωστή προσπάθεια προβολής του έργου.

Σε ποσοστό 20% αρνούνται να κρίνουν τα Α/Π. Δεν μπορούμε να πούμε ότι είναι θετική απάντηση μάλλον είναι ουδέτερη προς το αρνητικό. Γιατί αν ήταν απλώς ουδέτερη η στάση τους θα επέλεγαν ίσως το (β) "καλή". Υποθέτουμε ότι ένα μέρος της πράγματι δεν γνωρίζει τίποτε και οι υπόλοιποι δεν γνωρίζουν πολλά αλλά έχουν μια αρνητική εντύπωση που ίσως δεν θέλουν να εκφράσουν. Δεν μπορούμε όμως να τους αθροίσουμε στους ξεκάθαρα αρνητικά διατεθειμένους.

ΕΡΩΤΗΣΗ	
Γ1. Πως κρίνετε την απόδοση των Α/Π της Ε.Ε	
α) πολύ καλή.	10
β) καλή.	26
γ) κακή.	8
δ) δεν κρίνω.	11

Γ2. Εδώ ζητείται να κρίνουν τα ποσά που δίνονται ως επιδότηση. Η άποψη είναι αρνητική κατά 58%, με 42% θετική. Η αρνητική αυτή εντύπωση ίσως προέρχεται από:

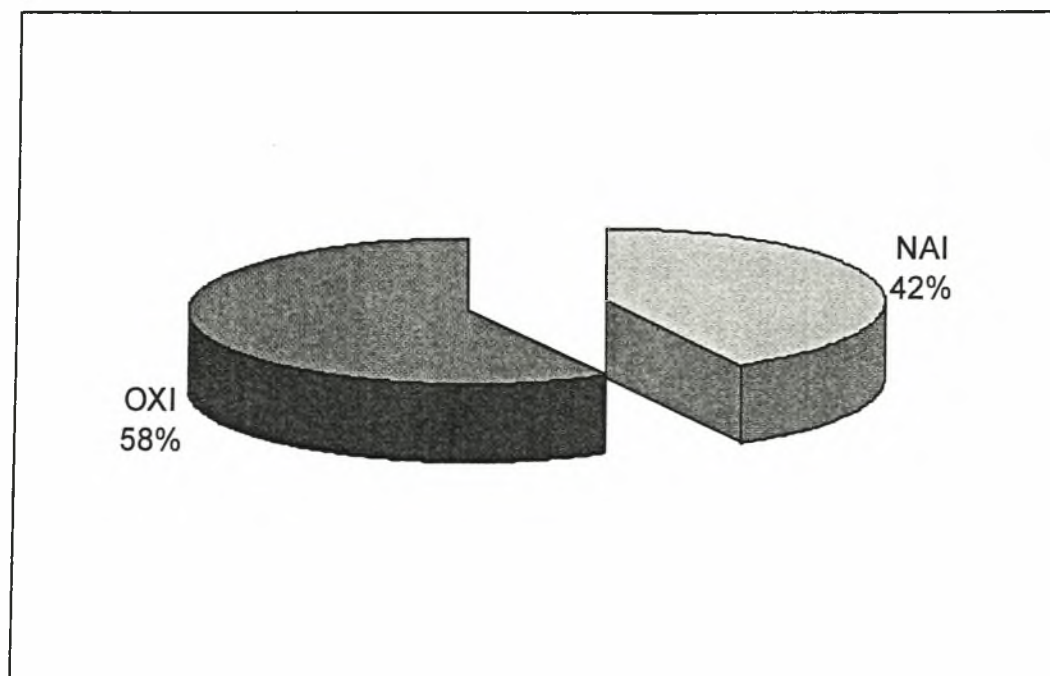
- α) από αυτούς που έχουν ξεκάθαρα αρνητική στάση απέναντι στα Α/Π
- β) από την τάση για παράπονα που διαφαίνεται σε όλους τους τομείς που αφορούν οικονομικά θέματα
- γ) αλλά και από αυτούς που δεν έχουν σαφή άποψη αλλά δεν μπορούν να απαντήσουν και θετικά.

Αν θέλουμε να προσεγγίσουμε με βάση τα ποσοστά της Γ1 ερώτησης θα λέγαμε ότι 15% είναι αρνητικά διατεθειμένοι, 20% αυτοί που δεν κρίνουν αλλά μάλλον είναι αρνητικοί, και περίπου οι μισοί που θεωρούν καλή την απόδοση των Α/Π.

ΕΡΩΤΗΣΗ

Γ2. Η ανάπτυξη που δημιουργείται από τα Α/Π της Ε.Ε κατά την άποψή σας ;
είναι ικανοποιητική σε σχέση με τα κονδύλια που δίνονται

ΝΑΙ	ΟΧΙ
23	32

Γ3. Εδώ βλέπουμε μια αντίφαση. Ενώ στη Β3 οι 19 στους 33 απαντούν ότι η τουριστική ανάπτυξη οφείλεται στην επιχειρηματικότητα των κατοίκων, μόνο 10 από τους 55 (18%) πιστεύει ότι θα συνεχιστεί η ανάπτυξη και χωρίς τα Α/Π. Βλέπουμε δηλαδή ότι πολλοί ακόμα και από αυτούς που πιστεύουν ότι η ανάπτυξη οφείλεται στην επιχειρηματικότητα στη συνέχεια θεωρούν ότι οι επιχειρηματίες αυτοί δεν θα κατάφερναν να κάνουν κάτι χωρίς τα Α/Π.

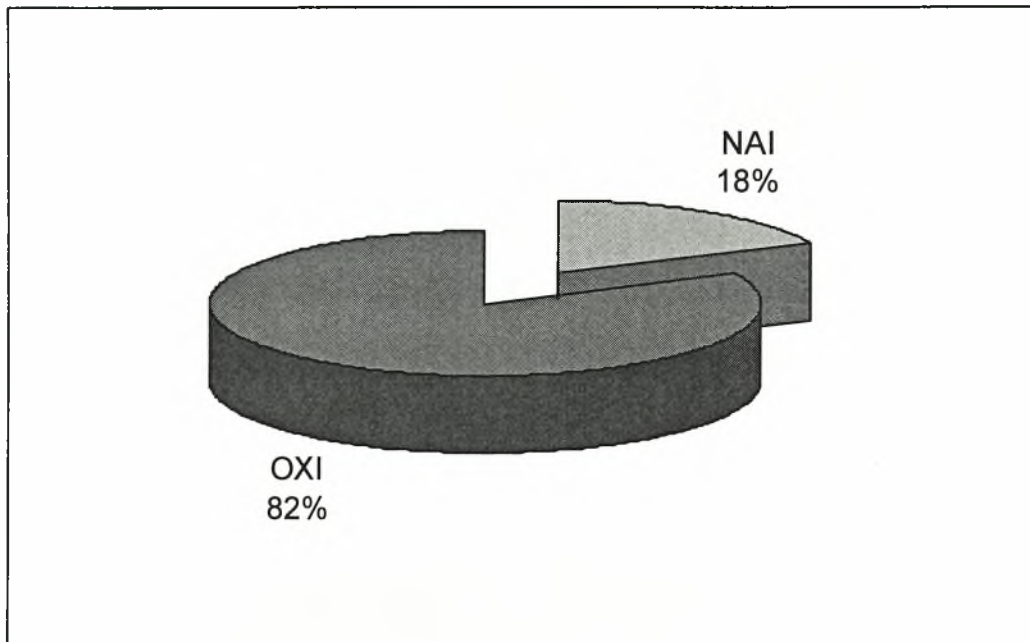
Βέβαια το υψηλό ποσοστό 82% εκφράζει και το φόβο των κατοίκων ότι χωρίς τα Α/Π μπορεί να μην συνεχιστούν προς την σωστή κατεύθυνση πράγματα, άσχετα αν αποδέχονται ή όχι τη θετική συνεισφορά των Α/Π. Διαφαίνεται ότι τα αναπτυξιακά προγράμματα, βρίσκονται ακόμα μακριά από τους κατοίκους, δεν έχουν γίνει κάτι δικό τους, και χωρίς αυτό το δέσιμο είναι φανερό ότι δεν θα συνεχιστεί η ανάπτυξη χωρίς προγράμματα.

ΕΡΩΤΗΣΗ

Γ3. Αν σταματήσουν τα Α/Π της Ε.Ε θα συνεχιστεί η ανάπτυξη στον τόπο σας;

ΝΑΙ
10

ΟΧΙ
45

Γ4. Το 15% των ερωτηθέντων γνωρίζουν επιχειρήσεις που επιδοτήθηκαν και παρά την ενίσχυσή τους δεν κατάφεραν να επιβιώσουν. Ίσως είναι και χαμηλό το ποσοστό, αν υπολογίσουμε την κακή φήμη που είχαν οι επενδυτικές προσπάθειες από τη δεκαετία του '80 όπου είχαν σημειωθεί αρκετά κρούσματα κακών επενδυτών και επενδύσεων μόνο όμως στα χαρτιά. Βλέπουμε ότι όχι μόνο η προσπάθεια των υπευθύνων των Α/Π για να γίνει πραγματικό έργο έχει αποδώσει καρπούς αλλά και οι κάτοικοι έχουν ξεχάσει το βεβαρημένο παρελθόν.

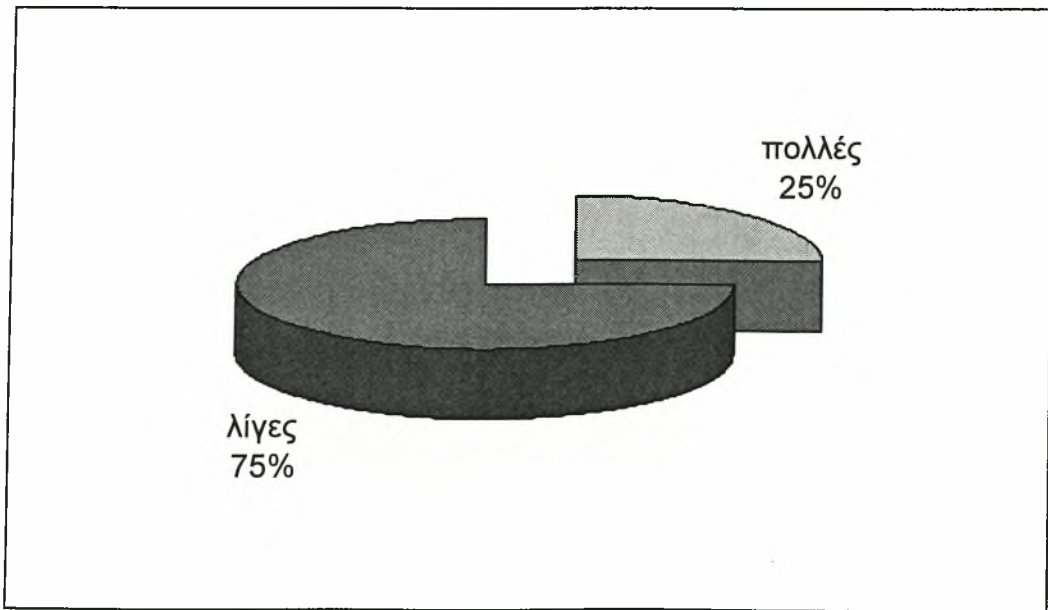
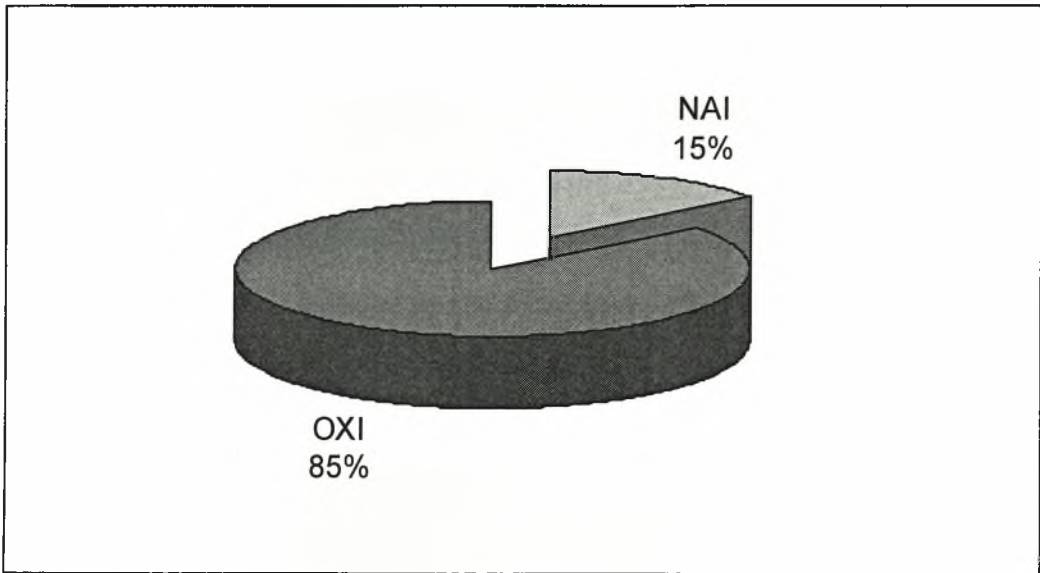
Το 15% είναι ίδιο με αυτούς που κρίνουν ως κακή την απόδοση των Α/Π (Γ1), οι οποίοι παρά την αρνητική εικόνα που έχουν, μόνο 2 υποστηρίζουν ότι είναι πολλές οι επιχειρήσεις που δεν πάνε καλά.

Σημαντικό είναι ότι όλοι κρίνουν ότι η μη καλή πορεία των επιχειρήσεων οφείλεται σε κακή στρατηγική των επενδυτών και όχι σε

λάθος αξιολόγηση ή έλεγχο των προτάσεων από την Ε.Ε. ή τους φορείς διαχείρισης.

ΕΡΩΤΗΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Γ4. -Γνωρίζετε επιχειρήσεις που παρά την ενίσχυσή τους από Α/Π δεν πάνε καλά;	8	47
- Αν ΝΑΙ: πολλές ή λίγες;	πολλές	λίγες
-Που οφείλεται κυρίως κατά τη γνώμη σας;	2	6
α) κακή στρατηγική των επιχειρηματιών.	8	
β) λάθος αξιολόγηση της πρότασης από την Ε.Ε.	0	
γ) ελλιπής έλεγχος στον τρόπο χρησιμοποίησης των κονδυλίων από τον επιχειρηματία.	0	

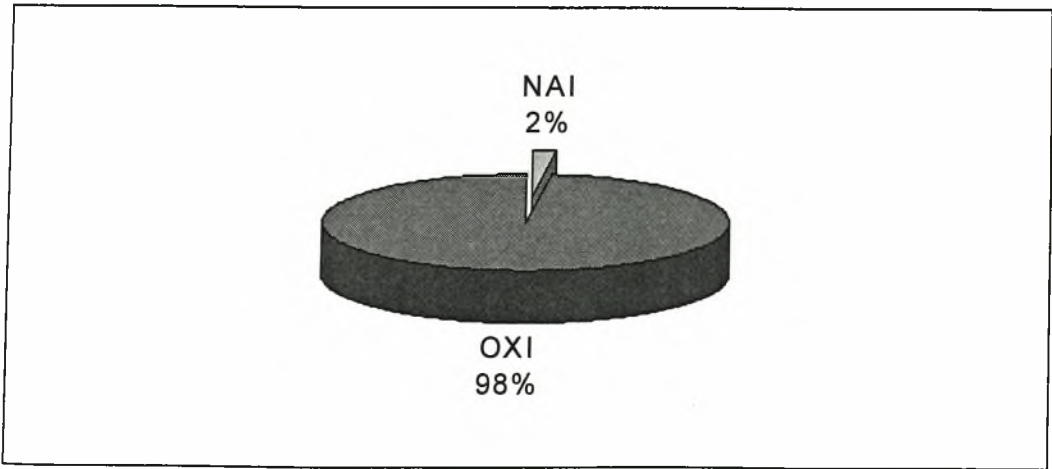
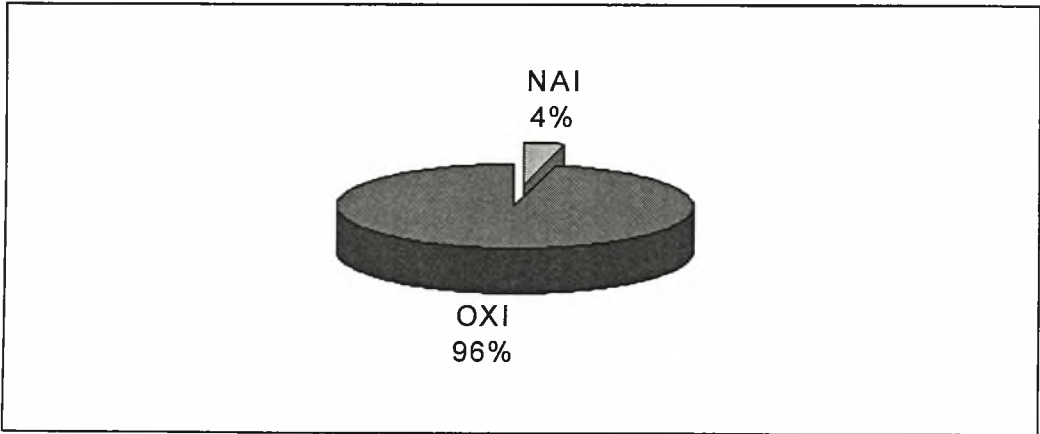

Γ5. Μόνο 2 απαντήσεις θετικές υπάρχουν εδώ, ως προς το αν γνωρίζουν επιχειρήσεις που καταστρέφουν ή δεν ταιριάζουν με το περιβάλλον.

Φαίνεται ότι έχει προσεχθεί στην περιοχή η αρμονία των επιχειρήσεων με το περιβάλλον από τις ΟΤΔ. Οι θετικές απαντήσεις πάντως δεν αναφέρονται σε συγκεκριμένα παραδείγματα και ίσως διατυπώνουν την άποψη που έχουν ακούσει από κάποιους άλλους.

Οι απαντήσεις εδώ είναι στα όρια του στατιστικού λάθους και δεν μπορούμε να εκφράσουμε την άποψη αυτή με ποσοστά.

ΕΡΩΤΗΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Γ5. - Γνωρίζετε περιπτώσεις επιδοτούμενων επιχειρήσεων που κατά τη γνώμη σας καταστρέφουν ή δεν ταιριάζουν με το περιβάλλον της περιοχής;	2	53
- Αν ΝΑΙ πιστεύετε ότι οι παραπάνω επιχειρήσεις δεν θα έπρεπε να χρηματοδοτηθούν παρ' ότι συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη;	1	54

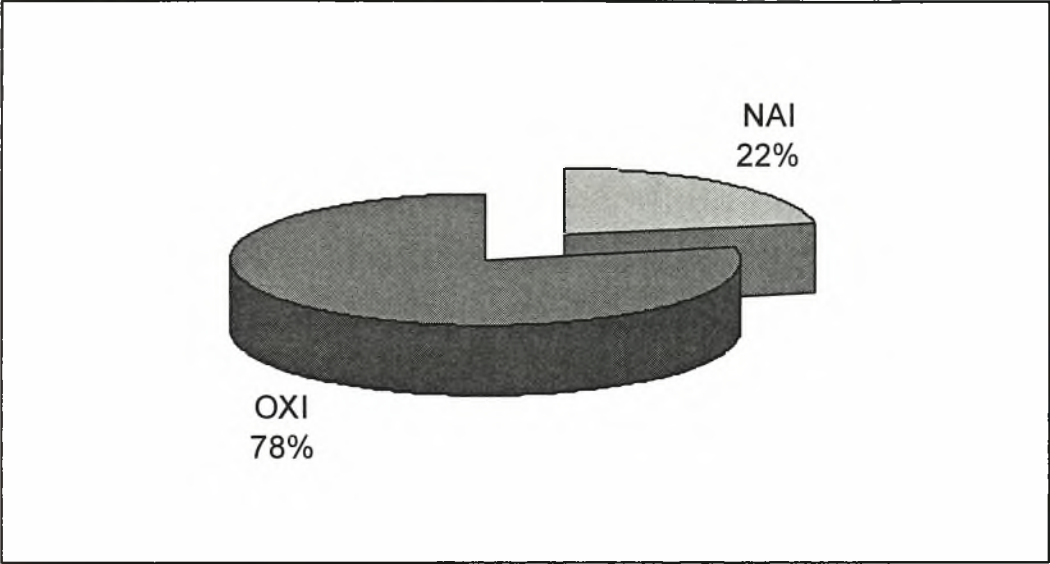
Γ6. Ερωτήθηκε ο πληθυσμός αν θεωρούν ότι προκειμένου να εγκριθεί κάποιο πρόγραμμα χρειάζεται να χρησιμοποιηθούν παράνομες διαδικασίες. Σε ποσοστό 21,8% θεωρούν ότι οι διαδικασίες έγκρισης είναι διαβλητές. Είναι αρκετά μεγάλο ποσοστό για να αγνοηθεί. Βέβαια η συνήθης θετική απάντηση ήταν γενικόλογη, χωρίς να αναφέρεται σε οτιδήποτε συγκεκριμένο παράδειγμα. Μια τυπική απάντηση ήταν ότι "στην Ελλάδα είμαστε", με κυριότερο το επιχείρημα ότι αφού συμβαίνει αλλού γιατί να μην συμβαίνει και εδώ.

Πέρα από εκεί όμως υπήρξαν μια - δυο σταθερές και συγκεκριμένες απαντήσεις που υποστηρίζουν ότι όντως υπάρχουν υποψίες για διαβλητότητα της διαδικασίας. Ίσως τέτοιες υποψίες να :

- α) Αποθαρρύνουν πολλούς να ενταχθούν σε πρόγραμμα γιατί θεωρούν ότι ίσως χρειάζεται γνωριμίες ή και χρήματα προκειμένου να ενταχθούν
- β) Επίσης δημιουργείται μια γενικότερη δυσπιστία στους κατοίκους απέναντι στα Α/Π, κυρίως στους ελλιπώς πληροφορημένους. Όπου στη συνέχεια η δυσπιστία αυτή καταλήγει ακόμα και σε άρνηση από πλευράς του κόσμου για να ενημερωθεί.

Αρκετά μεγάλο όμως είναι το ποσοστό που πιστεύει ότι η διαδικασία δεν είναι διαβλητή, και φαίνεται εδώ να έχει πετύχει τον στόχο της η ΟΤΔ.

ΕΡΩΤΗΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Γνωρίζετε αν η διαδικασία έγκρισης των προτάσεων είναι διαβλητή;	12	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η έρευνα ήταν σαφώς αρκετά δύσκολη, μια και τα χωριά επιλέχθηκαν με αρκετή διασπορά ώστε να καταλαμβάνουν αρκετή από την περιοχή της λίμνης και να υπάρχουν και ανεπτυγμένα και μη χωριά. Η επιλογή των κατοίκων ήταν τυχαία, και δύσκολη ήταν η προσέγγιση των ιδιοκτητών επιχειρήσεων και των υπαλλήλων λόγω φόρτου εργασίας. Οι κάτοικοι της περιοχής απαντούσαν σχετικά δύσκολα με αποτέλεσμα να χρειάζεται αρκετός χρόνος για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Αρκετά μεγάλο ποσοστό στην περιοχή είναι συνταξιούχοι και κάποιας ηλικίας. Τα επαγγέλματα που συναντήθηκαν ήταν κυρίως αγροτικά ή στον πρωτογενή τομέα, ξυλουργοί, σιδεράδες και κάποιες ενασχολήσεις με τον τουρισμό και με παρόμοιες ειδικότητες.

Από τις απαντήσεις των κατοίκων διαφαίνεται η **ελλιπής ενημέρωση** που παρατηρείται κυρίως στα μικρότερα και λιγότερο ανεπτυγμένα χωριά (π.χ. Μούχα). Ελλιπής ενημέρωση φαίνεται και στους επαγγελματίες, που θα έπρεπε να είναι ο κύριος στόχος για ενημέρωση. Η **θετική άποψη που έχουν οι κάτοικοι των χωριών για τα αναπτυξιακά προγράμματα είναι της τάξης του 65% ποσοστό που πλησιάζει την άποψη του κ. Κορομπιλιά από την ΑΝΚΑ, που υπολογίζει την κοινωνική αποδοχή γύρω στο 60%. Σημαντικό είναι το ποσοστό 18% που πιστεύει ότι η ανάπτυξη δεν θα μπορέσει να συνεχιστεί μετά από τα Α/Π. Φαίνεται ότι στα προγράμματα αυτά μια μερίδα του πληθυσμού δεν έλαβε μέρος στον σχεδιασμό τους ώστε τελικά να μην τα θεωρεί δικό της έργο. Τέλος, ένα άλλο σημαντικό κομμάτι (21,8%) θεωρεί ότι η διαδικασία επιλογής των δικαιούχων μπορεί να**

είναι διαβλητή, χωρίς όμως αναφορά σε συγκεκριμένα παραδείγματα. Από την τελική έκθεση της ANKA για το Leader II αναφέρεται ότι ελάχιστες ήταν οι ενστάσεις σε πρώτη φάση για την επιλογή δικαιούχων και ότι οι διαδικασίες συνεδριάσεων ήταν ανοιχτές και παρουσία των ΜΜΕ.

Παρατηρείται όμως μια **ανισοκατανομή στην ανάπτυξη**, που ίσως να οφείλεται στο ότι επιλέχθηκαν χωριά για την εφαρμογή του Leader II που είχαν ήδη υποδομή. Πριν από τους Καποδιστριακούς δήμους, τα μικρά χωριά δεν είχαν την δυνατότητα ανάπτυξης, με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται μόνο τα μεγάλα. Ο ρόλος εδώ των ΟΤΑ φαίνεται να είναι σημαντικός και να μπορεί να υποστηρίξει και να ωθήσει την ανάπτυξη με την πρωτοβουλία των Α/Π. Η παραπάνω ανισοκατανομή έχει δημιουργήσει ανισότητες μεταξύ των χωριών, κάτι που αντιτίθεται στους γενικότερους στόχους των Leader. Αναγκαία είναι επομένως η διεύρυνση της αποδοχής των προγραμμάτων από όλους τους κατοίκους, με την σωστή ενημέρωσή τους και την συμμετοχή τους στον σχεδιασμό. Η παραπάνω πορεία είναι στόχος για το Leader +, θα μπορέσει όμως να εκτιμηθεί η απόδοση του ύστερα από 4-5 χρόνια, μια και τώρα αρχίζει η εφαρμογή του. Η συσσώρευση των πόρων και της ανάπτυξης σε κάποια ήδη ανεπτυγμένα χωριά, μπορεί να είναι σωστή από άποψη οικονομικών κριτηρίων, προκαλεί όμως κοινωνικές ανισότητες.

Το Leader είναι μια "ενδογενής κίνηση για κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη". Το 1996, όταν συστήθηκε το Leader II στην περιοχή της Λ. Πλαστήρα υπήρχαν 13 ξενοδοχεία με 63 υπαλλήλους, 58 οικογενειακά εστιατόρια, ταβέρνες και καφέ με 149 υπαλλήλους και 7 άλλες επιχειρήσεις όπως (γκαράζ, εργαστήριο υφαντών κτλ) με 28 υπαλλήλους. Μετά την χρήση του Leader οι νέες επιχειρήσεις αυξήθηκαν

κατά 15, 6 από τις οποίες επιδοτήθηκαν από το Leader II και μέχρι το 2001 έγιναν 28 επιχειρήσεις (Korobilas G, Koutsouris A.) Η ανάπτυξη από τα παραπάνω φαίνεται έντονη και αποδίδει και άμεσα και έμμεσα πλεονεκτήματα.

Διαφαίνεται όμως μια διαφορά μεταξύ των αποτελεσμάτων από το πρόγραμμα Leader II και των πραγματικών απόψεων των κατοίκων της περιοχής. Μια διαφορά όμως που θα μπορούσε να λυθεί στις επόμενες προσπάθειες, ίσως και με την δημιουργία ερωτηματολογίων και την περαιτέρω έρευνα στην περιοχή. Τα επόμενα έργα θα μπορέσουν έτσι να αντιμετωπιστούν με έναν πιο ολοκληρωμένο και ορθολογικό τρόπο στην διαδικασία της πρώτης προσέγγισης αλλά και στην υλοποίηση και το περιεχόμενο με μέσα σύμφωνα πάντα με το πρόγραμμα και μέσα στο χρονοδιάγραμμα και στο χρηματοδοτικό σχέδιο. Αλλά πάντα θα πρέπει να επιζητείται η συμβολή και η ενεργός συμμετοχή των κατοίκων για έναν τόπο που θα παρουσιάζει ποιότητα σε κάθε πλευρά της ζωής, για έναν σωστά ανεπτυγμένο τουρισμό, για την διαφύλαξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς και για την όσο το δυνατόν εξίσωση των ορεινών περιοχών με τις ανεπτυγμένες.

Πρέπει να διευκρινιστεί ότι η παραπάνω έρευνα και τα συμπεράσματα που προκύπτουν είναι ενδεικτικά του κλίματος που επικρατεί στους κατοίκους της περιοχής.

Βιβλιογραφία

1. Γούσιος Δ., Γκέσκου Ιφ., (2003): "Τοπική Ανάπτυξη και τοπική Αυτοδιοίκηση", Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
2. Αναπτυξιακή Καρδίτσας Α.Ε. (ΑΝΚΑ): "Τελική έκθεση τοπικού προγράμματος πρωτοβουλίας Leader II, (2001), Καρδίτσα.
3. Leader Magazine (2000): "Η προστιθέμενη αξία του Leader", Τριμηνιαίο περιοδικό της κοινοτικής πρωτοβουλίας για την αγροτική ανάπτυξη Leader II, τεύχος 23, Βρυξέλλες.
4. Παπασταύρου Αν., Μακρή Κων., "Δασική Πολιτική", Τεύχος Α", (1985), Θεσσαλονίκη.
5. Korobilias Geo., Koutsouris Ale: "Towards Quality in Rural Tourism: The Quality Convention at Lake Plastiras".
6. Υποπρόγραμμα 3: "Διαχείριση και Προστασία Φυσικού Περιβάλλοντος, Ενημερωτικό Φυλλάδιο, ΕΕΤΑΑ Α.Ε. (1999).
7. ΑΝΚΑ Α.Ε. "Ορθολογική Τουριστική Ανάπτυξη και Προστασία του Περιβάλλοντος στην περιοχή της Λ. Πλαστήρα", (2001)
8. Ντυκέν Μ.Ν: "Τουριστική μελέτη για τη Θεσσαλία".
9. Αντωνέλος: "Η επίδραση του φράγματος στην Λίμνη Πλαστήρα".
10. Μπεριάτος, Ηλ: "Βιώσιμη Οικιστική Ανάπτυξη", Άρθρο Νέα, Δεκέμβριος 2000.
11. Μπεριάτος Ηλ: "Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός", (2003), Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
12. Ντυκέν Μ.Ν: "Αρχές Οικονομικής Διαχείρισης". Σημειώσεις Πανεπιστημιακές (2002).
13. Μπεριάτος Ηλ: "ΟΠΟΣ Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος", (2002).

14. Korobilias Geo: "Sustainable development of maintainous areas: Karditsa, Presentation, (2002), Thessaloniki.
15. Κουτσοδήμου Σταυρούλα: "Η συμβολή της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader II στην Αγροτική Ανάπτυξη 1, Πτυχιακή Εργασία, Βόλος, (2000).
16. Μπεριάτος Ηλ: "Σχεδιασμός και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα".
17. Φάκελος Leader: "Γεωργία και Αγροτική Ανάπτυξη", (1997), Νο15, Ε.Ε., AEIDL

• internet

- <http://www.rural-europ.aeidl.be>
- <http://www.minagric.gr>
- <http://www.anka.gr>
- <http://www.europa.eu.int/comm/archives/Leader2>
- <http://www.europa.eu.int/comm/Leaderplus>
- <http://www.Karditsa-net.gr>

